

Regeringens proposition

1980/81: 117

om utbildning för uppdrag i u-land m. m.;

beslutad den 26 februari 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att den u-landsutbildning som hittills bedrivits vid Sandöskolan i Kramfors kommun reformeras och byggs ut genom att huvuddelen av den språkutbildning som styrelsen för internationell utveckling (SIDA) bedriver och utbildningen av den nya fredskåren förläggs till Sandöskolan. SIDA:s språkundervisning vid kursgården Lövudden i Västerås avvecklas.

Vapenfria tjänstepliktiga föreslås kunna fullgöra en del av sin tjänstgöringsskyldighet i form av u-landsutbildning. Även tjänstgöring i u-land som fredskårsdeltagare, volontär e. d. får tillgodoräknas som fullgjord del av grundutbildningen.

1 Förslag till

Lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967)

Härigenom föreskrivs att 27 § 1 mom. värnpliktslagen (1941:967)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §

1.² De värnpliktigas utbildningstid.

Värnpliktsutbildningen utgöres av grundutbildning och repetitionsutbildning. Repetitionsutbildningen kan utgöras av krigsförbandsövningar, särskilda övningar, fackövningar, särskilda fackövningar och mobiliseringsövningar.

A. Värnpliktig, som uttagits för utbildning till militär befattning vid armén, skall fullgöra grundutbildning som omfattar för

1. menig kategori G eller F minst 220 och högst 245 dagar,
2. menig kategori E minst 290 och högst 315 dagar eller, i särskilt kvalificerad befattning, minst 325 och högst 350 dagar,
3. gruppbefäl minst 290 och högst 315 dagar,
4. plutonsbefäl minst 325 och högst 360 dagar eller, i särskilt kvalificerad befattning, minst 395 och högst 450 dagar,
5. kompanibefäl samma tid som för plutonsbefäl samt ytterligare 90 dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till militär befattning vid flottan, skall fullgöra grundutbildning som omfattar för

1. menig kategori G minst 285 och högst 310 dagar,
2. menig kategori F minst 325 och högst 350 dagar,
3. menig kategori E minst 415 och högst 440 dagar,
4. gruppbefäl minst 325 och högst 350 dagar,
5. plutonsbefäl minst 415 och högst 440 dagar eller, om den värnpliktige har avlagt sjökaptens- eller sjöingenjörsexamen, minst 325 och högst 350 dagar,
6. kompanibefäl samma tid som för plutonsbefäl samt ytterligare 90 dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till militär befattning vid kustartilleriet, skall fullgöra grundutbildning som omfattar för

1. menig kategori G eller F minst 225 och högst 250 dagar,
2. gruppbefäl minst 290 och högst 315 dagar,
3. plutonsbefäl minst 380 och högst 405 dagar eller, i stabstjänstbefattning, minst 320 och högst 345 dagar,
4. kompanibefäl samma tid som för plutonsbefäl samt ytterligare 90 dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till militär befattning vid flygvapnet, skall fullgöra grundutbildning som omfattar för

1. menig kategori G eller F minst 225 och högst 250 dagar,
2. menig kategori E minst 325 och högst 350 dagar,
3. gruppbefäl minst 325 och högst 350 dagar eller, i särskild befattning i underhålls- eller underrättelsetjänst, minst 260 och högst 300 dagar.

¹ Lagen omtryckt 1969: 378.

² Senaste lydelse 1980: 349.

4. plutonsbefäl minst 335 och högst 360 dagar,
5. kompanibefäl samma tid som för plutonsbefäl samt ytterligare 90 dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till civilmilitär befattning, skall fullgöra grundutbildning som omfattar för

1. apotekare minst 200 och högst 225 dagar,
2. läkare minst 200 och högst 225 dagar,
3. läkarassistent minst 230 och högst 255 dagar,
4. personalvårdsassistent minst 320 och högst 345 dagar,
5. tekniker vid armén och kustartilleriet minst 320 och högst 345 dagar,
6. systemtekniker vid flygvapnet minst 340 och högst 365 dagar,
7. meteorolog minst 340 och högst 365 dagar.

Värnpliktig, som uttagits till handräckningstjänst, skall fullgöra grundutbildning som omfattar vid

1. armén minst 220 och högst 245 dagar,
2. flottan minst 285 och högst 310 dagar,
3. kustartilleriet minst 220 och högst 245 dagar,
4. flygvapnet minst 310 och högst 335 dagar.

B. Värnpliktig skall fullgöra högst fem krigsförbandsövningar.

Krigsförbandsövning skall vid armén och marinen omfatta för värnpliktig i befattning för

1. menig högst 21 eller, i befattning för menig på stamstridsfartyg vid flottan eller i särskilt kvalificerad befattning för menig, högst 25 dagar,
2. gruppbefäl högst 25 eller, i befattning för gruppbefäl på stamstridsfartyg vid flottan, högst 32 dagar,
3. plutons- eller kompanibefäl högst 32 dagar.

Krigsförbandsövning skall vid flygvapnet omfatta för värnpliktig i befattning för

1. menig högst 15 dagar,
2. gruppbefäl högst 15 eller, i särskilt kvalificerad befattning för gruppbefäl, högst 22 dagar,
3. plutons- eller kompanibefäl högst 22 dagar.

För värnpliktig vid flottan i befattning för menig på sådant hjälpfartyg som det krävs speciella åtgärder för att rusta får krigsförbandsövningen utsträckas att omfatta högst 25 dagar. För värnpliktig vid flottan i befattning som menig radiosignalist eller, på stamstridsfartyg, i annan kvalificerad befattning, liksom för värnpliktig i befattning för menig på sådant stamstridsfartyg som det krävs speciella åtgärder för att rusta får krigsförbandsövningen utsträckas till att omfatta högst 32 dagar.

För värnpliktig i befattning som kompanichef eller kompanikvartermästare eller i motsvarande befattning eller med uppgift som materielredögörare kan tiden för krigsförbandsövningen utsträckas till att omfatta högst två dagar utöver den tid den värnpliktige eljest skall tjänstgöra.

Tiden för en krigsförbandsövning får tagas i anspråk för en fackövning. En krigsförbandsövning för värnpliktig i befattning på stamstridsfartyg vid flottan får uppdelas i högst fyra delövningar.

C. Värnpliktig i befattning för plutons- eller kompanibefäl samt värnpliktig i särskilt kvalificerad befattning för menig eller gruppbefäl kan åläggas att fullgöra högst fem särskilda övningar.

Särskild övning skall omfatta högst elva dagar vid armén och marinen samt högst fyra dagar vid flygvapnet.

Värnpliktig, som vid förband skall fullgöra uppgift av särskild betydelse

för genomförande av förbandets mobilisering eller som är krigsplacerad vid förband, vars mobilisering är avsedd att kunna genomföras på avsevärt kortare tid än som gäller för huvuddelen av försvarsmaktens förband, kan åläggas att fullgöra högst fem mobiliseringsövningar om sammanlagt högst åtta dagar.

Tiden för särskild övning får tagas i anspråk för särskild fackövning. Vid flygvapnet får särskild övning uppdelas i två delövningar, om den värnpliktige medger det.

D. Värnpliktig som uttagits för utbildning enligt 6 § kan efter egen ansökan antagas för bistånds- och katastrofutbildning. Den som antagits för sådan utbildning skall fullgöra grundutbildning under minst 335 och högst 360 dagar samt repetitionsutbildning under minst 90 och högst 160 dagar. Repetitionsutbildningen kan fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982. För den som har antagits till bistånds- och katastrofutbildning före lagens ikraftträdande gäller äldre bestämmelser.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966: 413) om vapenfri tjänst

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1966: 413) om vapenfri tjänst dels att 2 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 7 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra tjänst i verksamhet, som är betydelsefull för samhället under beredskap och krig. Tjänstgöringen skall ske hos statlig, kommunal eller landstingskommunal myndighet eller hos förening eller stiftelse som regeringen bestämmer.

Den som har antagits till bistånds- och katastrofutbildning får fullgöra vapenfri tjänst i sådan utbildning.

¹ Senaste lydelse 1978: 524.

7 a §

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får medge att vapenfri tjänstepliktig, som har tjänstgjort i biståndsarbete utomlands, skall tillgodoräkna den tjänstgöringen som fullgjord del av grundutbildning enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982. För den som har antagits till bistånds- och katastrofutbildning före lagens ikraftträdande gäller äldre bestämmelser.

3 Förslag till

Lag om ändring i familjebidragslagen (1978:520)

Härigenom föreskrivs att 3 § familjebidragslagen (1978:520) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Med tjänstepliktig avses den som har inkallats för att

1. enligt värnpliktslagen (1941:967), lagen (1966:413) om vapenfri tjänst *eller särskilda bestämmelser om bistånds- och katastrofutbildning* fullgöra grundutbildning eller repetitionsutbildning i omedelbar anslutning till grundutbildningen,

2. fullgöra sådan föreskriven utbildning till befattning för kompanibefäl eller motsvarande utbildning som icke fullgörs enligt värnpliktslagen,

3. tjänstgöra vid hemvärnet eller frivilligt utbilda sig för eller tjänstgöra i befattning inom totalförsvaret, om utbildningen eller tjänstgöringen skall pågå minst fem dagar i följd och icke ger rätt till dagpenning som motsvarar vad värnpliktig erhåller under repetitionsutbildning eller rätt till lön enligt de grunder som gäller för anställd personal.

Vid tillämpning av bestämmelserna om näringsbidrag avses med tjänstepliktig även den som har inkallats för att fullgöra tjänstgöring enligt civilförsvarlagen (1960:74) och den som har inkallats till annan utbildning eller tjänstgöring enligt värnpliktslagen, lagen om vapenfri tjänst *eller särskilda bestämmelser om bistånds- och katastrofutbildning* än som anges i första stycket.

1. enligt värnpliktslagen (1941:967) *eller* lagen (1966:413) om vapenfri tjänst fullgöra grundutbildning eller repetitionsutbildning i omedelbar anslutning till grundutbildningen,

Vid tillämpning av bestämmelserna om näringsbidrag avses med tjänstepliktig även den som har inkallats för att fullgöra tjänstgöring enligt civilförsvarlagen (1960:74) och den som har inkallats till annan utbildning eller tjänstgöring enligt värnpliktslagen *eller* lagen om vapenfri tjänst än som anges i första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982. För den som har antagits till bistånds- och katastrofutbildning före lagens ikraftträdande gäller äldre bestämmelser.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1977: 265) om statligt personskadeskydd

Häriigenom föreskrivs att 1 § lagen (1977: 265) om statligt personskadeskydd skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller ersättning av staten vid personskada och tillämpas på

1. den som fullgör tjänstgöring eller genomgår utbildning eller inskrivningsprövning enligt värnpliktslagen (1941:967), lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, civilförsvarslagen (1960:74), 9 a § krigssjukvårdslagen (1953:688) eller särskilda bestämmelser om bistånds- och katastrofutbildning,

2. den som deltagit i räddningstjänst eller övning med brandstyrka enligt brandlagen (1974:80), skyddsarbete enligt lagen (1960:331) om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m. m. eller flygräddningstjänst enligt luftfartslagen (1957:297),

3. den som är intagen för vård i kriminalvårdsanstalt, ungdomsvårds-skola, allmän eller statsunderstödd enskild vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller arbetsanstalt samt den som är häktad eller anhållen eller i annat fall intagen eller tagen i förvar i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polis-arrest.

Regeringen får föreskriva att lagen skall tillämpas även på den som frivilligt deltagit i verksamhet inom totalförsvaret eller i annat fall än som avses i första stycket deltagit i verksamhet för att avvärja eller begränsa skada för människor eller egendom eller i miljön.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982. För den som har antagits till bistånds- och katastrofutbildning före lagens ikraftträdande gäller äldre bestämmelser.

1. den som fullgör tjänstgöring eller genomgår utbildning eller inskrivningsprövning enligt värnpliktslagen (1941:967), lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, civilförsvarslagen (1960:74) eller 9 a § krigssjukvårdslagen (1953:688),

UTRIKESDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-02-26

Närvarande: Statsminister Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Wikström, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Wikström

Proposition om utbildning för uppdrag i u-land m. m.

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade chefen för utrikesdepartementet den 6 juli 1979 en särskild utredare med uppdrag att utreda utbildningsbehovet för det svenska framtida utvecklingssamarbetet. I september 1980 överlämnade utredningen sitt betänkande. (SOU 1980:38) "Utbildning för uppdrag i u-land".

U-landsutbildningsutredningen föreslog att en stiftelse skulle inrättas under utrikesdepartementet med uppgift att verka för förbättrad utbildning av utresande svensk u-landspersonal. Vidare föreslogs en ändrad inriktning av den utbildningsverksamhet som idag bedrivs vid Sandöskolan i Kramfors. Utredningens förslag har remissbehandlats.

En översikt över den nuvarande u-landsutbildningen, huvuddragen i utredningens förslag samt ett sammandrag av inkomna remissvar och yttranden bör fogas till protokollet i detta ärende som bilaga 1-3.

2 Föredraganden

2.1 Allmänna överväganden

Utredningen konstaterar att stora delar av den svenska personal som sänds ut för arbete i u-länder får otillräcklig utbildning. Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) har för sin del efter hand byggt upp en utbildningsorganisation i egen regi såväl för språkundervisning som för övrig u-landsförberedelse med både allmän och mera specialiserad inriktning.

Den stiftelse, bestående av ett u-centrum i Stockholm/Uppsala-området och separat språkenhet vid Sandöskolan, som utredningen föreslår för att råda bot på de nuvarande bristerna, utsätts för åtskillig kritik av remissinstanserna. Den organisatoriska formen och det geografiska åtskiljandet av språkundervisningen från övrig u-landsutbildning anses av många som mindre lämpliga. Man anser det inte heller belagt att den av utredningen föreslagna undervisningen vid u-centrum skulle komma att efterfrågas i den utsträckning som utredningen förutsätter.

Jag delar dessa farhågor och föreslår därför en något mindre långtgående reform än vad utredningen förordar. De uppenbara bristerna i den nuvarande u-landsutbildningen bör rättas till och rationaliseringsmöjligheter tillvaratas. Organisationen bör utformas så att den lätt kan anpassas till förändrade behov och ökad efterfrågan.

Den utbildning som krävs för uppdrag i u-länder bör i första hand sökas hos samhällets ordinarie utbildningsresurser. Endast då dessa är ofullständiga bör kompletterande utbildning anordnas av dem som ansvarar för det svenska u-landsbiståndet och därmed för personalens kvalifikationer. Undervisningen i u-landskunskap är många gånger inte tillräckligt specialinriktad. Utbudet av undervisning i vissa språk, som swahili och portugisiska, är mycket begränsat. I de vanligaste språken krävs många gånger specialundervisning för särskilda yrkesgrupper.

Förutom kompletterande undervisning krävs ökad information om det utbud som finns i Sverige av u-landsundervisning och språkkurser. Sådan information bör förmedlas av nämnden för u-landsutbildning, vars inrättande jag i det följande kommer att föreslå, samt av SIDA.

Den utbildning som bedrivs vid Sandöskolan är av speciell art. Den syftar till att underlätta rekrytering av biståndsarbetare och öka intresset för och kännedomen om förhållanden i u-länderna. Kombinerad med katastrofutbildning har den även utgjort ett alternativ till värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänstgöring.

Även om många av dem som genomgått utbildningen vid Sandöskolan senare engagerat sig i u-landsverksamhet, måste den dock anses vara en alltför dyrbar utbildningsform. Utbildningen har kostat drygt 100 000 kr per elev.

Det är värdefullt att man genom biståndsutbildning stimulerar intresset för u-landstjänst. Detta bör dock kunna ske även med en kortare kurs än den hittillsvarande. En sådan reform gör det inte möjligt att bibehålla den allmänna u-landsutbildningen som alternativ till värnpliktstjänstgöring. Utbildningen bör däremot kunna utgöra ett tjänstgöringsalternativ inom den vapenfria tjänstgöringen. Ett krav för antagning till den allmänna u-landsutbildningen bör för samtliga elever vara att de genomgått yrkesutbildning.

Under de senaste åren har en omfattande erfarenhet av u-lands- och biståndsutbildning samlats vid Sandöskolan. Jag finner det angeläget att denna erfarenhet tillvaratas. Även regionalpolitiska skäl talar för att nuva-

rande utbildningsvolym vid Sandöskolan bibehålls. I språkundervisningen har ett värdefullt samarbete kommit till stånd mellan Sandöskolan och Statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH). Detta samarbete bör vidareutvecklas. Även möjligheterna till samarbete med högskolan bör uppmärksammas.

Mot denna bakgrund förordar jag att biståndsutbildningen vid Sandöskolan bibehålls i förkortad form och att den språkundervisning som SIDA idag bedriver vid kursgården Lövudden i Västerås överförs till Sandö. Jag ser det också som naturligt att utbildningen av fredskårsdeltagare förläggas till Sandö.

En reform med den inriktning jag föreslår kräver inte någon större omorganisation. Sandöskolan bör dock i framtiden, i mån av kapacitet, även kunna erbjuda sin utbildning till andra grupper än svensk biståndspersonal. Den nuvarande biståndsutbildningsnämnden (BUN) bör därför omvandlas till *nämnden för u-landsutbildning* som skall vara huvudman för u-lands- och språkundervisningen vid Sandöskolan. Någon stiftelse av den typ utredningen föreslår anser jag – i likhet med många remissinstanser – inte vara nödvändig. Några nya statliga finansiella åtaganden krävs inte.

SIDA bedriver även u-landsutbildning vid styrelsens kursgård i Uppsala. Utbildningen vänder sig såväl till SIDA-, UD- och FN-anställda som personal i företag, organisationer och myndigheter med verksamhet i u-land. Verksamheten vid kursgården i Uppsala omfattar allmänna och speciella kurser av normalt högst tio dagars längd, rådgivning om förberedelseutbildning samt individuell undervisning. Kurserna är normalt nära knutna till SIDA:s egen verksamhet. Sedan 1979 har SIDA rätt att avgiftsbelägga denna kursverksamhet.

Jag anser det angeläget att SIDA ytterligare intensifierar sina ansträngningar att erbjuda sådan utbildning för alla personalkategorier som skall arbeta i u-land, oavsett uppdragsgivare och destinationsland. Det är också angeläget att utbildningen bedrivs i former, där de olika avnämarna själva ges ansvar för utbildningens innehåll och uppläggning.

På sikt bör dock övervägas att överföra huvudmannaskapet även för kursgården i Uppsala från SIDA till nämnden för u-landsutbildning. SIDA skulle därvid så långt möjligt kunna utnyttja nämndens kursutbud även för den verksamhet som idag bedrivs i Uppsala.

De förslag jag nu framlägger är utarbetade i samråd med cheferna för försvars-, social- och utbildningsdepartementen.

2.2 Allmän u-landsutbildning och fredskårsutbildning

Syftet med den ettåriga bistånds- och katastrofutbildning, som sedan 1972 bedrivs vid biståndsutbildningsnämndens (BUN) skola på Sandö i Kramfors kommun, är att skapa en bas för rekrytering av personal för bistånds- och katastrofarbete i u-länder. Utbildningen har efter hand allt-

mera fått karaktär av allmän u-landsutbildning i rekryteringsfrämjande syfte. Detta har blivit fallet inte minst efter tillkomsten av arméstabens beredskapsstyrka för FN-tjänst.

U-landsutbildningsutredningen föreslår att bistånds- och katastrofutbildningen vid Sandöskolan helt läggs ned. Många remissinstanser betonar dock vikten av att bibehålla den rekryteringsfrämjande effekt som utbildningen uppenbarligen haft.

Jag anser att den allmänna u-landsutbildningen bör behållas i rekryteringsfrämjande syfte och som medel att öka kännedomen om och intresset för förhållanden i u-länder. Utbildningen bör dock väsentligt förändras. Den ettåriga utbildningen bör ersättas av två enterminkurser. Härigenom ökas skolans utbildningskapacitet. Sedan beredskapsstyrkan för FN-tjänst inrättats har behovet av katastrofutbildning i den allmänna u-landskursen bortfallit. Språkundervisningen bör få en starkare inriktning på yrkesområden och, så långt möjligt, tilltänkta tjänstgöringsländer. Kursuppläggningsen och rekryteringen av kursdeltagare bör vara inriktade på det svenska u-landssamarbetets behov. De länder som erhåller svenskt bistånd bör särskilt uppmärksammas. Det bör vara möjligt att anordna kurser speciellt inriktade på yrkesgrupper, som särskilt efterfrågas.

Sandöskolans totala kapacitet är 140 elever. Hittills har ca 100 elever årligen genomgått ettårskursen. Av det totala antalet elevplatser bör ca 75 reserveras för allmän u-landsutbildning. Genom att två kurser anordnas årligen kan man på detta sätt ta emot 150 elever.

U-länderna efterfrågar yrkesutbildade biståndsarbetare. Genomgången yrkesutbildning – med en för u-landstjänstgöring lämplig inriktning – bör därför vara en förutsättning för antagning till kurserna.

Då en del av de värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga som antagits till den nuvarande ettårskursen beviljats anstånd, kan denna typ av utbildning avvecklas först i och med utgången av budgetåret 1982/83. Den första enterminkursen bör kunna anordnas våren 1982. Antalet kursdeltagare måste dock begränsas intill dess ettårskurserna helt avvecklats. Elevantalet i ettårskursen 1981/82 begränsas till 75 och kursen 1982/83 till ett trettiotal elever.

I budgetpropositionen 1980/81: 100 (bil. 6) har föreslagits att medel anvisas till stöd för en ny svensk fredskår med enskilda organisationer som huvudmän. Under förutsättning att riksdagen bifaller detta förslag kommer fredskåren successivt att byggas upp i de enskilda organisationernas regi. Före utresa bör fredskårsdeltagarna genomgå 10–12 veckors utbildning, var till vid behov kommer särskild språkträning. Jag föreslår att även denna utbildning förläggs till Sandöskolan. Till en början bör tre allmänna kurser för fredskårsdeltagare anordnas per år med ett tjugotal deltagare i varje kurs. Utbildningen bör så långt möjligt samordnas med de allmänna enterminkurserna vid skolan.

2.3 Språkutbildning för u-landstjänst

I syfte att mera effektivt utnyttja befintliga resurser föreslår jag att den språkutbildning, som SIDA bedriver vid kursgården Lövudden i Västerås, avvecklas, samtidigt som språkundervisningen vid Sandöskolan byggs ut så att man där skall kunna erbjuda motsvarande kurser. Det gäller såväl undervisning till gymnasienivå i engelska och portugisiska som utbildning i andra språk och mera fackinriktad undervisning. Det inledda samarbetet mellan Sandöskolan och SSVH med hemstudier varvade med intensivinternat bör ytterligare utvidgas så att u-landsintresserad personal i ökande omfattning kan påbörja studier vid SSVH i avvaktan på rekrytering för u-landsuppdrag.

Av Sandöskolans elevplatser bör i genomsnitt ca 40 kunna utnyttjas för språkutbildning. Kurserna bör läggas upp efter i första hand det behov som SIDA idag tillgodoser vid kursgården Lövudden, inklusive avgiftsfinansierad utbildning för annan svensk personal, t. ex. från näringslivet, som inför tjänstgöring i u-land är i behov av språkträning. Sandöskolan bör således, i mån av kapacitet, beakta möjligheterna att genom ett system för avgiftsfinansiering erbjuda språkkurser till näringslivet och andra organisationer och myndigheter än SIDA.

Den språkutbildning, som skall ingå i den allmänna u-landsundervisningen och i fredskårsutbildningen, bör så långt möjligt vara inriktad på deltagarnas kommande arbetsuppgifter och tjänstgöringsländer. Enskilda fredskårsdeltagare kan även behöva kompletterande språkutbildning i anslutning till utbildningen för fredskårsdeltagare.

Vid Lövuddens kursgård finns idag 19 tjänster, som ingår i SIDAs organisation. Fyra av dessa tjänster belastar SIDAs ordinarie löneanslag och resten finansieras ur den anslagspost, som SIDA disponerar för rekrytering och utbildning av fältpersonal.

För att Sandöskolan i fortsättningen skall kunna ta över Lövuddens nuvarande uppgifter föreslår jag att ca tio av de 19 tjänsterna vid Lövudden överförs till nämnden för u-landsutbildning. Av dessa tio tjänster är åtta språklärartjänster och två administrativa tjänster. De båda sistnämnda tjänsterna bör genom avtal disponeras av SSVH. Därutöver bör ytterligare medel kunna överföras från SIDAs anslagspost för rekrytering och utbildning av fältpersonal till nämnden för u-landsutbildning för rådgivning, marknadsföring, språktester etc. Genom denna sammanföring av resurserna förutser jag att vissa rationaliseringsvinster kan göras.

Sedvanliga personalpolitiska åtgärder kommer att vidtas i enlighet med vad som anförts i prop. 1980/81: 100 (bil. 3, punkt 5).

Speciella övergångsarrangemang kan bli nödvändiga såväl vad beträffar fördelningen av tillgängliga anslag för u-landsutbildning som för den berörda personalen vid Lövudden. Överflyttningen av kursverksamheten och nedläggningen av verksamheten vid Lövudden bör avslutas under år 1981.

2.4 Värnpliktsfrågor

Riksdagen beslutade år 1970, med anledning av prop. 1970: 162 om bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. m. (SU 1970: 221, rskr 1970: 436), att värnpliktiga som har särskilda förutsättningar och fyller vissa krav skulle beredas tillfälle att inom ramen för värnplikten och den vapenfria tjänsten genomgå en särskild bistånds- och katastrofutbildning. Målet för denna utbildning var att skapa en reserv för rekrytering av svensk personal för bilateralt och multilateralt utvecklingssamarbete samt för katastrofhjälp. Utbildningen skulle vidare utformas så att den kunde utgöra grund för krigsplacering inom totalförsvaret, främst civilförsvaret.

Denna utbildning har varit förlagd till Sandöskolan. Den reform av u-landsutbildningen som nu föreslås får vissa konsekvenser för värnplikts-tjänstgöringen. Efter samråd med chefen för försvarsdepartementet föreslår jag följande förändringar.

Då den allmänna u-landsutbildningen nu föreslås avkortad till en termin och då katastrofutbildning inte kommer att ingå i kursen, är det inte längre möjligt att behålla den allmänna u-landskursen som ett alternativ till värnpliktstjänstgöring. Däremot bör den allmänna u-landskursen kunna ingå som en del av utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga. Jag förutsätter att totalt ca 30 vapenfria tjänstepliktiga kan beredas utrymme vid de två årliga kurserna vid Sandöskolan. Ett krav för antagning måste dock vara att de vapenfria tjänstepliktiga avslutat en yrkesutbildning, vars inriktning bedöms vara lämplig för u-landstjänstgöring. Därigenom ökar förutsättningarna att u-landsutbildningen kommer till användning i u-landstjänst.

Den lagstadgade tjänstgöringstiden för vapenfria tjänstepliktiga är minst 395 dagar och högst 420 dagar. Jag förordar att enterminkursen, som anordnas på Sandöskolan av nämnden för u-landsutbildning, under en försöksperiod av fem år får utgöra ett tjänstgöringsalternativ för vapenfria tjänstepliktiga. Antagningen av vapenfria tjänstepliktiga till enterminkursen bör administreras av AMS vapenfrisektion i samråd med nämnden för u-landsutbildning. Den fortsatta grundutbildningen för dessa vapenfria anvisas av arbetsmarknadsstyrelsens vapenfrisektion.

De vapenfria som nämnden för u-landsutbildning anser lämpliga för enterminkursen bör beviljas anstånd med huvuddelen av grundutbildningen tills en för u-landstjänstgöring lämplig yrkesutbildning är avslutad.

Under den fortsatta grundutbildningen är de vapenfria skyldiga att genomgå bl. a. 4–6 veckors civilförsvarsutbildning i syfte att möjliggöra en krigsplacering och framtida repetitionsövningar inom civilförsvaret.

Enterminkursen kan öppna möjlighet för den vapenfria tjänstepliktige att få anställning i u-land som fredskårsdeltagare, volontär eller i därmed jämförbar tjänst innan han har avslutat den vapenfria grundutbildningen. I sådana fall bör han genom anstånd med den kvarvarande grundutbildningen ges tillfälle att börja u-landstjänstgöringen under förutsättning att sådan

tjänstgöring kan påbörjas normalt inom ett år efter avslutad u-landskurs. Sådan tjänstgöring, som i regel bör omfatta två år, bör kunna tillgodoräknas honom som del av grundutbildningen. Beslut om tillgodoräknande bör fattas i det enskilda fallet av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Den nu föreslagna u-landsutbildningen för vapenfria tjänstepliktiga skall efter en försöksperiod på fem år utvärderas.

Möjligheten att i enskilda fall tillgodoräkna u-landstjänstgöring som en del av den vapenfria tjänsten har funnits tidigare, men har inte lagreglerats. Jag föreslår nu att denna möjlighet skrivs in i lagen (1966: 413) om vapenfri tjänst.

Övriga föreslagna lagändringar betingas av att den allmänna u-landskursen vid Sandöskolan inte längre kommer att vara ett alternativ till värnplikt. Under förutsättning av riksdagens bifall till denna proposition avser chefen för försvarsdepartementet att föreslå regeringen att upphäva den nu gällande kungörelsen om bistånds- och katastrofutbildning (1971: 355), varför hänvisningar till denna kungörelse bör utgå ur de aktuella författningarna.

För den som antagits till bistånds- och katastrofutbildning före de föreslagna lagarnas ikraftträdande skall de äldre bestämmelserna gälla.

2.5 Organisation och finansiering

Som jag föreslagit tidigare bör alltså en *nämnd för u-landsutbildning* inrättas som ersättning för den nuvarande biståndsutbildningsnämnden.

Nämnden för u-landsutbildning föreslås få följande huvuduppgifter:

- att vara huvudman för u-lands- och språkutbildningen vid Sandöskolan
- att ge allmän u-landsutbildning i syfte att främja rekrytering av svensk personal för uppdrag i u-land
- att ge förberedelseutbildning för fredskårsdeltagare och volontärer från enskilda organisationer
- att i samarbete med Statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH) ge språkutbildning som förberedelse för u-landstjänst
- att i samarbete med SIDA bistå myndigheter, enskilda organisationer, företag och enskilda med information och rådgivning om lämplig förberedelse- och språkutbildning
- att vid behov och inom ramen för tillgängliga resurser anordna kurser i u-landsfrågor för olika intresserade grupper och organisationer
- att i förhållande till SIDA vara rådgivande organ i frågor rörande utbildning som förberedelse för u-landstjänst
- att i samverkan med myndigheter, enskilda organisationer, utbildningsanstalter och företag utveckla och förbättra de pedagogiska metoderna för förberedelseutbildning för u-landsuppdrag.

Regeringen kommer senare att, på grundval av riksdagens beslut, utfärda instruktion för nämnden för u-landsutbildning.

I det föregående har jag föreslagit att de 140 elevplatserna vid Sandöskolan utnyttjas så att ca 75 reserveras för den allmänna u-landsutbildningen, ca 25 för fredskårs- och volontärutbildning samt ca 40 elevplatser för språkutbildning. Denna fördelning skall dock betraktas som ungefärlig, då nämnden bör ha stor frihet att anpassa utbildningen till framtida behov och efterfrågan.

Nämnden för u-landsutbildning föreslås inleda sin verksamhet den 1 juli 1981. Den första allmänna enterminkursen beräknas starta i januari 1982. I samband därmed bör nedläggningen av Lövudden vara avslutad.

Under förutsättning att riksdagen godkänner denna proposition kommer regeringen senare att utse ledamöter och suppleanter i nämnden för u-landsutbildning. Nämnden föreslås bestå av representanter för SIDA, enskilda organisationer, näringsliv, utbildningsmyndigheter, fackliga organisationer samt en representant för AMS' vapenfrisektion. Därtill kommer en personalrepresentant.

Jag har i årets budgetproposition (prop. 1980/81: 100, bil. 6) föreslagit att 12,5 milj. kr. anvisas under förslagsanslaget C 5. Biståndsutbildningsnämnden. Detta anslag bör överföras på den föreslagna nämnden för u-landsutbildning. I nämndens resurser ingår dessutom de tjänster och medel, som jag nyss föreslagit skall överföras från SIDA. Med undantag för de allmänna u-landskurserna bör utbildningen vara avgiftsbelagd. Utbildningen av SIDAS fältpersonal och deltagare i den nya fredskåren bör således finansieras via SIDAS anslag för dessa ändamål.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag har anfört har inom utrikesdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i värnpliktslagen (1941: 967)
2. lag om ändring i lagen (1966: 413) om vapenfri tjänst
3. lag om ändring i familjebidraglagen (1978: 520)
4. lag om ändring i lagen (1977: 265) om statligt personskadeskydd.

Ändringarna i värnpliktslagen är av en så enkel beskaffenhet att det inte är påkallat att höra lagrådet. Ändringarna i lagen om vapenfri tjänst är närmast att anse som en kodifiering av ett gällande system. Inte heller i fråga om det lagförslaget anser jag det erforderligt att höra lagrådet.

4 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

dels att antaga förslagen till

1. lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967)
2. lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst
3. lag om ändring i familjebidraglagen (1978:520)
4. lag om ändring i lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd.

dels att

- 5 godkänna de riktlinjer för den framtida u-landsutbildningen som jag förordat i det föregående.
6. godkänna den av mig förordade omorganisationen av biståndsutbildningsnämnden till *nämnden för u-landsutbildning*.
7. bemyndiga regeringen att vidtaga de övergångsåtgärder och åtgärder som i övrigt behövs för att omorganisationen av u-landsutbildningen skall kunna genomföras.

De under 1–3 angivna förslagen har upprättats i samråd med chefen för försvarsdepartementet. Det under 4 angivna förslaget har upprättats i samråd med chefen för socialdepartementet.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag föredraganden har lagt fram.

Utdrag ur U-landsutbildningsutredningens betänkande (SOU 1980: 33) Utbildning för uppdrag i U-land

3 Nuvarande rekrytering, förberedelse och utbildning för u-landstjänst

3.1 Den svenska resursbasen

Med den svenska resursbasen avses i det följande alla svenskar med yrken och kunskaper som efterfrågas i u-länderna och som i princip är beredda att acceptera ett längre u-landsuppdrag. Tidigare har denna resursbas i huvudsak utgjorts av högt utbildad personal och den tendensen fortsätter inom biståndet. I allt högre grad kommer nu emellertid stora grupper kollektivanslutna personal in i bilden bl. a. genom en stigande svensk byggexport, fackligt bistånd och svenska industrietableringar i u-länder. (Avsnitt 2.2.1.)

Även om resursbasen genom denna definition är mycket vid, finns det klara indikationer på att den inom vissa yrkes- och erfarenhetsområden icke svarar mot behoven och kanske t. o. m. är i avtagande. Inom flertalet områden tycks orsaken förr vara en minskande beredvillighet att acceptera uppdraget än bristande tillgång på kompetenta personer. Hindren för u-landsrekrytering har växt. Därom tycks alla utsändande företag och organisationer vara överens – utom de med ideell bakgrund. Bristande språkkunskaper och internationellt intresse, båda makars yrkesarbete, dåligt meritvärde och beroende av den höga svenska levnadsstandarden har angivits som begränsande faktorer på svensk sida. Försämrade säkerhet, ökat socialt och politiskt tryck och försämrade levnadsvillkor i vissa länder har också nämnts som hinder för rekrytering.

Vi har emellertid icke funnit skäl att systematiskt jämföra efterfrågan och tillgång på olika personalkategorier. Eftersom i flertalet fall endast en mindre andel av en yrkeskår är beredd att acceptera ett erbjudande om u-landstjänst, skulle jämförelsen bli relevant först om denna andel – den aktuella resursbasen – kan beräknas. Detta kan ej ske med tillräcklig noggrannhet. Vi har dock icke kunnat undgå att notera vissa speciella typer av u-landsuppdrag där den rekryterande organisationen tvingats konstatera att få eller inga kvalificerade kandidater står att få i Sverige. Dessa behandlas vidare i kapitel 5, avsnitt 2, under rubriken "Fackkunskaper och arbetsmiljö" samt under 6.5.2.3 "Allmän internationalisering". Rekryteringsproblemen och några möjliga åtgärder att minska dem diskuteras kortfattat under avsnitt 6.4. Detta kapitel ägnas istället åt de metoder olika organisationer, myndigheter och företag använder för att välja ut och förbereda personal för arbete i u-länder. Vidare ges en översikt över den u-landsutbildning som med statliga medel ges till utresande personal i några i-länder.

3.2 Kriterier för rekrytering

Goda yrkeskunskaper är ett grundläggande rekryteringskriterium bland alla organisationer och företag som sänder ut personal till u-länderna. Därtill är de flesta överens om att arbetets art och de annorlunda levnadsförhållandena ställer särskilda krav på den personal som sänds ut och också på medföljande familjemedlemmar. Rekrytering för u-landsarbete bör därför ta hänsyn till dessa särskilda faktorer. De som hitintills arbetat mest med att utforma och tillämpa kriterier för urval av personal för arbetsuppgifter utanför Sverige är SIDA, missionen och en del andra enskilda organisationer. Diskussionen nedan tar sikte på det för personalkategorin generella snarare än det för varje arbetsuppgift specifika.

3.2.1 Biståndspersonal

SIDA rekryterar årligen ca 300 personer till biståndsarbete och arbete inom FN-systemet m. m. (avsnitt 2.2.2). Under många år har man arbetat med kriterier för urval och förberedelse av biståndspersonal och man ställer både formella krav och personlighetskrav på kandidater till u-landsarbete.

Bland viktiga formella krav kan nämnas god yrkesutbildning, yrkeserfarenhet och språkkunskaper. Till personlighetskraven hör:

- Socialt omdöme samt förmåga till arbets- och miljöanpassning.
- Uthållighet och tålamod.
- Initiativförmåga.
- God fysik och god psykisk hälsa.
- Pedagogisk och administrativ förmåga.

De som rekryteras bör också ha en medvetenhet om sina egna värderingars relativitet och en öppenhet för att värderingarna i stationeringslandet kan vara annorlunda.

Familjefrågorna är viktiga. Om inte den medresande familjen fungerar i den nya omgivningen går det ut över den kontraktsanställda biståndsarbetarens möjligheter att göra ett bra arbete. Därför intervjuas och språktestas också som regel medföljande make. Stor vikt läggs vid språkfärdighet och så långt möjligt försöker man undvika att sända ut någon med lägre språkkunskaper än vad som motsvarar gymnasienivå i språket. Till detta används särskilda språktest i engelska, franska, spanska och portugisiska. Testen mäter en persons hör- och textförståelse samt tal- och skrivförmåga i femgradiga skalor där 5 står för jämförlig med inhemsk innevärnars behandling av språket och 0 för inga kunskaper. Nivå 3 motsvarar ungefär gymnasiekunskaper i engelska. Med ledning av arbetsbeskrivningen kan språkraven för varje tjänst fastställas i form av en språkravsprofil. Mot denna jämförs sedan varje kandidats språkkunskaper. Språktesten fungerar inte bara som urvalsinstrument. Testresultatet ligger också till grund för planering av den utresandes vidare språkträning.

Rekryteringstiden för en biståndsarbetare är lång – upp till ett år – beroende på bl. a. långa väntetider för godkännande från mottagarlandet, en omfattande utbildning och upp till tre månaders uppsägningstider i Sverige.

3.2.2–3.2.3 *Mission och övriga enskilda organisationer*

Dessa grupper rekryterar omkring 250 personer per år. (Avsnitt 2.2.3.) Samma krav på yrkeskunskaper och liknande personlighetskriterier som för biståndet gäller för dem, men också de egna målen för verksamheten spelar stor roll. Personlig tro och/eller identifikation med organisationens mål utgör den grund från vilka de flesta utgår vid urval. I ökande grad använder sig många enskilda organisationer av personlighetskriterierna och målen för verksamheten i urvalskurser. Deltagarna ges där möjlighet att "spegla" sin egen inställning och sina förväntningar mot organisationens mål och syften samtidigt som de får information om arbets- och levnadsförhållanden i u-land. Inom Afrikagrupperna används detta slag av utbildning även i urvalssyfte, medan inom flertalet organisationer urvalsutbildningens syfte är att fungera som instrument för ett personligt ställningstagande om man vill satsa på u-landstjänstgöring.

3.2.4 *Industri och handel*

Det är svårt att göra några generella bedömningar av hur det svenska näringslivet ser på olika kriterier för urval och hur man arbetar med rekrytering av personal till u-landsarbete. Dels skiljer sig olika branscher åt, dels möter man olika synsätt från företag till företag i samma bransch – ja t. o. m. mellan olika enheter i samma företag. Vissa drag tycker vi oss dock ha kunnat särskilja utan att för den skull kunna säga att de är allmänt förekommande. Kravet på goda yrkeskunskaper hos utresande personal är emellertid alltid väl definierat. Medvetenhet finns om att arbete i främmande miljöer ställer särskilda personlighetskrav, men de är sällan så vedertagna att de finns i skriftlig form, även om vissa rekryterare arbetar inofficiellt med dem. Eftersom ansvaret för u-landsuppdrag ofta är utdelegerat på olika resultatenheter inom företagen är det dock inte säkert att de kommer till uttryck på samma sätt vid all anställning av personal.

Genom att utlandsverksamheten ofta kommit till på ett sent stadium och bedrivs vid sidan av den svenska verksamheten har många företag inte tillräckligt beaktat att internationalisera hemmaorganisationen. Endast få har dragit konsekvenserna av sina utlandsengagemang så tillvida att språkkunskaper, internationell erfarenhet och vilja att ta u-landsarbete tillmäts allmän vikt vid rekrytering till tjänster i Sverige. Inte heller tycks u-landsverksamma företag i någon större omfattning betrakta utlands- eller u-landstjänstgöring som ett normalt förekommande inslag i hemmapersonalens arbete och utveckling. Inom vissa företag har detta lett till att man fått två kategorier personal – hemma- och utepersonal.

Det är som regel företaget som söker personer som är villiga att resa ut och man lägger mindre vikt vid motiven för utresa. Här skiljer företagspersonal sig till en del från bistånds-, solidaritets- och missionspersonal som ofta har ett ideellt motiv bakom sin önskan att arbeta i u-land och som inte sällan själva har sökt sig till dessa organisationer för att få u-landsarbete.

Genomgående för företagen är att man anser sig ha relativt kort tid på sig mellan beslut om u-landsstationering och tills dess personen skall vara

på plats. Rekryteringstiden är emellertid olika lång för olika personalgrupper och branscher. Chefspersonal och högre tekniker rekryteras med relativt långt varsel, 6–12 månader, medan personal på lägre nivå kan rekryteras med så kort framförhållning som 4–6 veckor. Inom byggnads- och anläggningsindustrin är rekryteringstiden allmänt kortare. Relativt stora personalstyrkor (30–100 personer) kan behöva rekryteras inom några månader.

Näringslivets engagemang i u-länder innebär stora ekonomiska risker och med ovan nämnda tidsknapphet kan det ibland synas viktigare att chansa och snabbt få ut personal i arbete för att undvika förseningar och straffavgifter än att försöka finna personer som uppfyller önskvärda personlighetskriterier. Inte sällan har man också erfarenhet av att det faktiskt har gått bra. Möjligen kalkylerar man också i sådana fall med ett visst bortfall. Det finns emellertid en ökad medvetenhet om vad det kostar inte bara i tid och pengar utan också i mänskliga problem och lidande att behöva ta hem personal som inte finner sig tillrätta.

Inom framförallt de företag som säljer tekniskt avancerade produkter och tjänster måste man i huvudsak rekrytera internt. Några företag har därför lagt upp ett- eller tvååriga inskolningsprogram med utlandsstationering som en del av rekrytering och urval. Några rekryterar huvudsakligen sin personal på hög- och mellannivå, bland dem som hemifrån genom sitt arbete tidigare haft kontakter med landet ifråga. På lägre nivåer inom byggnads- och gruvsektorerna rekryterar man i första hand personal med tidigare u-landserfarenhet och det finns idag en ganska stor kår svenska yrkesarbetare som tar arbete i land efter land utan att komma hem till Sverige annat än på kortare besök. Ofta rekryterar företagen denna personal från varandra och några av de viktigaste kriterierna för urval av dessa "moderna rallare" är yrkeskunskaper, arbetsförmåga och nykterhet.

Familjefrågorna ägnas inom de flesta företag som regel föga uppmärksamhet. Anställningsintervju med medföljande make förekommer bara inom några av de mest medvetna företagen. En del byggföretag, som oftast har sin personal boende i "camp", upplever inte att man behöver ställa andra krav än de man normalt ställer i Sverige – yrkeskunskaper, personlig duglighet, samarbetsförmåga. Samtidigt framhåller dock svensk personal som bor i camp att det krävs mer av personalen och deras familjer för att klara av livet i en sådan.

3.2.5 Militär FN-personal

Armestabens FN-avdelning rekryterar för närvarande personal till tre kategorier av militär FN-tjänst:

Personal till FN-bataljonerna

Observatörer och medlemmar i övervakningskontingenten i Korea

Personal till specialenheten för katastrofhjälp.

I det första fallet utbildas årligen två beredskapsbataljoner om ca 700 man. Antagningen sker på basis av ansökningar från män som genomgått militär grundutbildning samt ett mindre antal kvinnor. För ett flertal befattningar ställs krav på goda språkkunskaper i engelska. Observatörer anställs för upp-

drag i Mellanöstern, Kashmir och Korea till ett antal av ca 40 per år. Specialenheten för katastrofhjälp rekryteras på grundval av yrkesfärdigheter, språkkunskaper och tidigare utlandserfarenhet. Omkring 70 % har tidigare tjänstgjort i FN-bataljon. Det föreligger svårigheter att rekrytera personal med kunskaper i franska och spanska inom vissa yrkesområden som vatten och sanitet.

3.3 Information och förberedelseutbildning

Sammanlagt läggs idag ned ca 30 milj. kr per år i utbildning inför u-landsarbete. De tunga posterna i detta är SIDA:s förberedelseutbildning med 12,1 milj. kr budgeterade för 1979/80 och biståndsutbildningsnämnden med 10,8 milj. kr för samma period. En undersökning bland de 18 största företagen visar att man årligen lägger ut ca 5 milj. kr på språkutbildning, varav dock endast en del är direkt hänförlig till u-landsarbete. Till detta kommer en viss begynnande förberedelseutbildning. De enskilda organisationernas utbildningskostnader är mer svårberäknade eftersom mycket av deras utbildning sker i samarbete med folkhögskolor och studieförbund. Inom UD:s och SIDA:s internutbildningsanslag finns också vissa poster som kan hänföras till u-landsutbildning.

Ändå är det så att stora delar av den svenska personal som idag sänds ut för arbete i u-länder får mycket lite utbildning. Det gäller framförallt personal från det svenska näringslivet. Biståndspersonal, missionspersonal och personal från de idella organisationerna får som regel en mer omfattande utbildning. I det följande ges en översikt över den utbildning som förekommer inom myndigheter, enskilda organisationer och företag.

3.3.1 *Bilateral och multilateral personal*

I SIDA:s utbildning av biståndspersonal deltar SIDA:s kontraktsanställda, korttidsanställda och fredskårsdeltagare samt svenskar i FN-tjänst. Medresande makar och barn med grundskolan bakom sig erbjuds att delta. Tidigare har även personer med anknytning till bistånd men rekryterade av andra organisationer än SIDA erbjudits att delta på eventuella restplatser och utan ersättning till SIDA. Fr. o. m. budgetåret 1979/80 tar SIDA emot dessa grupper på ordinarie kursplats och mot avgift fastställd av riksrevisionsverket. Denna debitering tillämpas även när SIDA föreskriver förberedelse av konsultanställda utresande i företag som får uppdrag inom biståndets ram vare sig man erbjuder deltagande i SIDA:s ordinarie kurser eller "skräddarsyr" förberedelsen för företaget. Under de första nio månaderna av budgetåret 1979/80 har SIDA avtalat om och delvis genomfört utbildning för 90 personer till ett belopp av cirka 500 000 kronor.

Utbildningens yttersta mål är att underlätta fältarbetarfamiljens anpassning till levnadsförhållandena i tjänstgöringslandet och att stärka den anställdes förutsättningar för arbetet. Den har karaktären av en kedja av informations- och utbildningsåtgärder som tillsammans belyser olika sidor av liv och arbete i u-länderna samt biståndets roll och u-ländernas sociala och ekonomiska situation. En väsentlig del av utbildningen utgörs av språkträning.

3.3.1.1 Utbildning före kontrakt

Före kontrakt kan förekomma både rekryteringsfrämjande kurser, kurser för självurval och orienteringsdagar. *Rekryteringsfrämjande kurser* anordnar SIDA för att komma i kontakt med eftersökta yrkesgrupper och väcka intresse för u-landsarbete. De har vanligen formen av tvådagars internatkurser ofta över ett veckoslut och de anordnas av SIDA:s rekryteringssektion i samarbete med sektorbyråer och länderbyrå vad avser projekt- och landinformation. Vid dessa kurser medverkar också hemvändande biståndsarbetare. *Kurser för självurval* – s. k. förrekryteringskurser – anordnas sedan några år tillbaka därför att många biståndsarbetare genom den allmänna förberedelsekursen först i slutet av utbildningen tyckt sig komma till sådan insikt om biståndsarbetets natur och krav att de har kunnat ta ställning till om de vill bli biståndsarbetare. Förrekryteringskursen är på fyra dagar och syftar till att redan innan urval till anställning ge deltagarna möjlighet att mot en realistisk bild av u-landsverkligheten fatta beslut om de är intresserade av arbetet som biståndsarbetare. Kursen består av grupparbeten och diskussioner stödda av film, video och diabilder kring teman som hjälp, utveckling, anpassning, språk, boende m. m. I centrum står frågor som motiv för u-landsarbete, egna och andras förväntningar, biståndsarbetarens och familjens situation och mottagarens och givarens syn på biståndet. Kursen behandlar däremot inte anställningsvillkor och liknande. Dessa kurser genomförs av SIDA:s kursgård i Uppsala som också ansvarar för den egentliga allmänna förberedelseutbildningen. Först i samband med *urvalet* får kandidater och makar under sammanlagt en halv dag information om uppdragslandet och dess utvecklingssituation, den efterfrågade arbetsinsatsen samt SIDA:s anställningsvillkor och de rådande levnadsförhållandena för biståndspersonal i landet som ett underlag för att kunna ta ställning till ett eventuellt erbjudande om anställning. Inför kontraktsskrivning erbjuds kandidater och makar också en tvådagars orientering med samma huvudtema som vid urvalsinformation, men kompletterad med mer praktiska frågor före utresa.

3.3.1.2 Efter kontrakt

I rekryteringsens slutskede genomgår de utresande *allmän förberedelsekurs* på internat under två veckor i Uppsala. Kursen anordnas av SIDA:s fältutbildningssektion. Ett viktigt syfte är att förstärka och utveckla attityder och färdigheter som underlättar arbetet och anpassningen i uppdragslandet. Särskilt viktig är respekten för mottagarlandets värderingar, solidariteten med strävanden som stöds genom biståndet och medvetenheten om de egna värderingarnas relativitet. Kursen tar upp olika teman alltifrån svensk biståndspolitik, utvecklingsteorier – utvecklingsstrategier och biståndsarbetarrollen till familjens situation och hälsofrågor. Dessa kunskapsområden, gemensamma för alla utresande, bildar bakgrund till den enskildes studier av det egna uppdragslandet, sektorn och arbetet. En fördjupning av land och projektkunskaper sker ofta i form av projektarbete inom kursens ram och med hjälp av tillkallade resurspersoner.

Kursledarfunktionen i den allmänna förberedelsekursen är av central pe-

dagogisk betydelse. En väsentlig del av denna funktion är att se till att varje deltagare konfronteras med ovanstående frågeställningar och om möjligt blir varse sina egna reaktioner och attityder rörande det som behandlas samt får tillfälle att bearbeta sina upplevelser med hjälp av övriga deltagare och kursledningen. Denna funktion hos kursledningen har lett till att alla kurser bemannas med två kursledare. En strävan är att i sådana ledarpar komplettera kursgårdens permanenta stab med tillfälliga kursledare som representerar t ex SIDA i Stockholm eller annan organisation, som har något att erbjuda i utvecklingsarbetet. Nyligen hemvända biståndsarbetare anlitas också.

Vid kursgården i Uppsala arbetar förutom föreståndaren tre kursledare, en materialansvarig och tre kursassistenter. Bemanningen motsvarar 7 månår med hänsyn tagen till deltider. Fyra befattningar på kursgården ingår i SIDA:s ordinarie tjänsteuppsättning och belastar SIDA:s personalanslag. Övriga personalkostnader tas från sakanslaget för rekrytering och utbildning av fältpersonal till vilket budgetsiffrorna nedan hänför sig. Kursgården har som ovan angivits möjlighet att utöver tillsvidareanställda anlita föreläsare och att korttidsanställa personal för hela kurser eller delar av dem. Normalt brukar man anlita 15–20 personer per kurs. Under 1979/80 har hållits 11 allmänna förberedelsekurser med 200 deltagare till 20 länder. Genomsnittligt har varje kurs haft deltagare till 5 länder. Budgeten för de allmänna kurserna var 1979/80 1 825 000 kronor varav 385 000 i dagpenning till kursdeltagarna (motsvarande försäkringskassans sjukpenning). Den genomsnittliga kurskostnaden per dygn och deltagare har beräknats till 640 kronor.

Språkräning utgör en lika självklar del av SIDA:s förberedelse som de ovan beskrivna allmänna förberedelseavsnitten. Även om mängden språkutbildning varierar med de utresandes förkunskaper och de krav som finns uppställda för varje tjänst är endast undantagsvis de utresande så kompetenta att de helt kan avstå från språkutbildning.

De inom SIDA:s verksamhet vanligast förekommande arbetspråken är engelska, portugisiska och swahili. SIDA anordnar tvåveckors intensivkurser i allmän respektive arbetsorienterad engelska. I portugisiska består SIDA:s kurs av fyra veckors självstudier i hemmet på nybörjarnivå med telefonstöd från SIDA följd av fyra veckors intensivutbildning på SIDA:s kursgård i Västerås och som tredje led fyra veckors fortsatt intensivutbildning vid universitetet i Lissabon. Swahili har under de senaste åren blivit allt viktigare för biståndspersonal till Tanzania och måste kunna användas parallellt med engelska eller t. o. m. som första språk. Därför ger SIDA nu kurser enligt samma mönster som gäller för portugisiskan, dvs. 4+4+4 veckor. Den sista fyraveckorskursen är förlagd till Zanzibar fr. o. m. juni 1980.

I franska och spanska har SIDA f. n. inte någon reguljär utbildning annat än som del av SIDA:s långsiktiga internutbildning. SIDA medverkar dock till att utbildning finns tillgänglig vid behov.

I vietnamesiska och i lokalspråk såsom amharinja, setswana, chibemba och lao tar SIDA fram självstudiekurser och försöker finna lärare som kan stötta deltagare vilka ägnar sig åt sådana studier. SIDA försöker också ordna enstaka intensivkurser i dessa språk när speciella behov påkallar det och kan medverka till att ta fram resurser för språkundervisning i andra ur svensk synvinkel udda språk.

dagogisk betydelse. En väsentlig del av denna funktion är att se till att varje deltagare konfronteras med ovanstående frågeställningar och om möjligt blir varse sina egna reaktioner och attityder rörandet det som behandlas samt får tillfälle att bearbeta sina upplevelser med hjälp av övriga deltagare och kursledningen. Denna funktion hos kursledningen har lett till att alla kurser bemannas med två kursledare. En strävan är att i sådana ledarpär komplettera kursgårdens permanenta stab med tillfälliga kursledare som representerar t ex SIDA i Stockholm eller annan organisation, som har något att erbjuda i utvecklingsarbetet. Nyligen hemvända biståndsarbetare anlitas också.

Vid kursgården i Uppsala arbetar förutom föreståndaren tre kursledare, en materialansvarig och tre kursassistenter. Bemanningen motsvarar 7 manår med hänsyn tagen till deltider. Fyra befattningar på kursgården ingår i SIDA:s ordinarie tjänsteuppsättning och belastar SIDA:s personalanslag. Övriga personalkostnader tas från sakanlaget för rekrytering och utbildning av fältpersonal till vilket budgetsiffrorna nedan hänför sig. Kursgården har som ovan angivits möjlighet att utöver tillsvidareanställda anlita föreläsare och att korttidsanställa personal för hela kurser eller delar av dem. Normalt brukar man anlita 15–20 personer per kurs. Under 1979/80 har hållits 11 allmänna förberedelsekurser med 200 deltagare till 20 länder. Genomsnittligt har varje kurs haft deltagare till 5 länder. Budgeten för de allmänna kurserna var 1979/80 1 825 000 kronor varav 385 000 i dagpenning till kursdeltagarna (motsvarande försäkringskassans sjukpenning). Den genomsnittliga kurskostnaden per dygn och deltagare har beräknats till 640 kronor.

Språkräning utgör en lika självklar del av SIDA:s förberedelse som de ovan beskrivna allmänna förberedelseavsnitten. Även om mängden språkutbildning varierar med de utresandes förkunskaper och de krav som finns uppställda för varje tjänst är endast undantagsvis de utresande så kompetenta att de helt kan avstå från språkutbildning.

De inom SIDA:s verksamhet vanligast förekommande arbetsspråken är engelska, portugisiska och swahili. SIDA anordnar tvåveckors intensivkurser i allmän respektive arbetsorienterad engelska. I portugisiska består SIDA:s kurs av fyra veckors självstudier i hemmet på nybörjarnivå med telefonstöd från SIDA följd av fyra veckors intensivutbildning på SIDA:s kursgård i Västerås och som tredje led fyra veckors fortsatt intensivutbildning vid universitetet i Lissabon. Swahili har under de senaste åren blivit allt viktigare för biståndspersonal till Tanzania och måste kunna användas parallellt med engelska eller t. o. m. som första språk. Därför ger SIDA nu kurser enligt samma mönster som gäller för portugisiskan, dvs. 4+4+4 veckor. Den sista fyraveckorskursen är förlagd till Zanzibar fr. o. m. juni 1980.

I franska och spanska har SIDA f. n. inte någon reguljär utbildning annat än som del av SIDA:s långsiktiga internutbildning. SIDA medverkar dock till att utbildning finns tillgänglig vid behov.

I vietnamesiska och i lokalspråk såsom amharinja, setswana, chibemba och lao tar SIDA fram självstudiekurser och försöker finna lärare som kan stötta deltagare vilka ägnar sig åt sådana studier. SIDA försöker också ordna enstaka intensivkurser i dessa språk när speciella behov påkallar det och kan medverka till att ta fram resurser för språkundervisning i andra ur svensk synvinkel udda språk.

I Sveriges programländer med biståndskontor åligger det kontoren att hjälpa biståndsarbetarna att identifiera utbildningsbehoven och att åtgärda dem. Kontoren skall därvid i första hand utnyttja de resurser landet kan ställa till förfogande och därtill underlätta för uppdragslandet att i egen regi genomföra sådana aktiviteter som landet har intresse av. En annan viktig form av utbildning i uppdragslandet som stöds av biståndskontoren är språkutbildning både i arbetspråk och i lokalspråk.

I många länder där SIDA:s personalinsatser är stora finns eller har funnits särskilda utbildningsansvariga (Training Officers) med ansvar för uppföljning av utbildningsverksamheten på fältet. Under senare år har denna del av verksamheten på många håll kommit att tonas ned. Skälen härför har varit flera; att den utbildningsansvariges arbetsuppgifter bör skötas av de sektor- och programansvariga som normalt har alla yrkeskontakter med biståndspersonalen; att utbildningen riskerar att få karaktär av kuratorsverksamhet och utbildning för svensk gruppssammanhållning snarare än att ge utblickar för ökad internationalisering och att intresset för deltagande varit varierande. Ett annat viktigt skäl har också varit brist på personal vid biståndsambassaderna vilket lett till att utbildarna kommit att utnyttjas för andra ändamål. Det har emellertid ånyo börjat diskuteras om inte dessa tjänster åter skulle ges större vikt inom administrationen av personalbiståndet i samarbetsländerna.

Där så har kunnat ske har SIDA samarbetat med lokala utbildningsinstitutioner för att ge land- och lokalspråkutbildning. Erfarenheterna har varit blandade. Det har som regel visat sig svårt att få en kontinuitet i utbildningen och metoder och resurser har ibland varit av sådant slag att det inte gått att fortsätta samarbetet. Mot detta kan anföras att just detta är en god introduktion till förhållandena i u-land. Det finns emellertid någonstans mellan dessa båda synpunkter en gräns för vad som kan vara försvarbart. SIDA prövar emellertid allt framgent olika former av samarbete med lokala institutioner. Ett exempel härpå är det nyligen inledda samarbetet i swahili med ett språkinstitut på Zanzibar.

3.3.1.4 SIDA:s utbildning till biståndsambassaderna samt övrig internutbildning

För SIDA-personal och medföljande vuxna familjemedlemmar gäller samma principer för utbildning som för biståndspersonal dvs. de skall ha tillräckliga kunskaper i arbetspråket, gärna även kunskaper i lokalspråk och en allmän förberedelse inför arbetet i den nya miljön. Utbildningen i swahili är obligatorisk för stationering i Tanzania och Kenya. T. o. m. hösten 1979 fick personal till biståndsambassaderna samma allmänna förberedelsekurs som biståndsarbetarna. Sedan denna av utresande SIDA-personal kritiserats som för allmän och för lite orienterad mot arbetet vid biståndsambassaderna infördes vid SIDA:s kursgård i Uppsala särskilda åtta dagars förberedelsekurser för utresande till biståndsambassaderna. Som komplement till förberedelseutbildningen anordnas också individuella briefingprogram av varierande längd. Språkutbildningen före utresa är liksom för biståndsarbetarna baserad på testresultat som ställs emot en för varje tjänst upprättad språk-

profil. Som regel deltar utresande SIDA-personal sedan i den ordinarie språk-utbildningen på Lövudden. Eftersom utbildningen omfattar SIDA-personal betraktas den budgetmässigt som internutbildning även om den till större delen genomförs av verkets fältutbildningssektion. Budgeten för förberedelse för tjänstgöring vid biståndsbassad uppgår till 400 000 kronor och betaltning sker via interndebitering.

Utbildningen står öppen även för utresande UD-personal och vuxna familjemedlemmar men används endast i mindre omfattning av dem. Som skäl för detta har bl. a. anförts att tiden för omstationering från ett land till ett annat varit kort och att många som omstationeras till biståndsländer har tidigare u-landserfarenhet.

Inom SIDA:s övriga internutbildning är det vid sidan av språkutbildningen inte så mycket som görs med målet att kunna förstå och arbeta i och med främmande kulturer. Det mesta av utbildningen bedrivs i form av korta kurser och ämnen som administrationen, svenska, kommunikation, muntlig framställning och ledarutveckling dominerar. Två kurser behandlar utvecklingsroll och biståndsmetodik. Därtill kan en kurs om konsultupphandling indirekt sägas behandla frågor av vikt för samarbetet med u-länder. Annars förekommer u-landsrintiktad utbildning mest inom den fackutbildning som anordnas internt av SIDA:s sektorbyråer. Någon mer långsiktig yrkesutbildning för biståndsadministratörer som den i USA och Västtyskland finns ej. Det förekommer dock varje år att ett antal personer får tjänstledighet med B-avdrag för att studera för arbetet viktiga ämnen. Därutöver lämnas vissa bidrag till litteratur för studier som bedöms som angelägna för verket.

Språkutbildningen inom SIDA sker dels via Vuxengymnasiet, dels via lärare som anställs på timbasis. Genom Vuxengymnasiet anordnas kurser i franska, spanska och portugisiska som C-språk. Samarbete sker med UD ifråga om dessa kurser. Detta är nödvändigt eftersom kravet på 12 elever per kurs annars inte alltid kan uppfyllas.

Den egna undervisningen vidtar på högre eller specialiserade nivåer, normalt efter det att eleverna uppnått 2,5 enligt SIDA:s skala. Den kan vara upplagt på så sätt att den innehåller två intensivveckor, sex eftermiddagspass (fyra timmars) samt tjugo timmars enskild undervisning. Härutöver finns enveckaskurser i t. ex. förhandlingsfranska och förhandlingsengelska. Även dessa kurser sker i samarbete med UD. Det material som används är normalt anpassat till arbetssituationen och utgörs bl. a. av tidskrifter från Afrika och artiklar om afrikanska länder. Normalt ges både för- och eftertest, och ibland förekommer även större utvärderingar. Lärarna är timanställda och betalas enligt utländskt lektorsarvode (150–160 kronor/timme inkl. LKP) eller per vecka för intensivkurser (ca 5 500/2 veckor).

Internutbildningsbudgeten omfattar för 1979/80 1,04 MKr, varav 620 000 kronor för utbildning av hemmapersonalen och 400 000 kronor för förberedelse för biståndskontorstjänstgöring. Språkutbildningen svarar för 540 000 kronor varav 327 000 kronor går till förberedelse inför u-landstjänst. Det totala antalet utbildningsdagar per anställd har för samma period beräknats till i genomsnitt högst 10 arbetsdagar eller 5 %.

3.3.2 UD:s internutbildning

Grundstommen i UD:s internutbildning är den 12–15 månader långa utbildningen av nyanställda handläggare. Antalet kursdeltagare år 1979/80 var 17, varav 3 internrekryterade och 14 som valts ut bland över 1 000 sökande. Utbildningen är uppbyggd på avvägda delar praktisk tjänstgöring, språkträning och kompletterande teoretisk träning. Strävan är att utforma den individuella delen av utbildningen så, att den kompletterar handläggarens tidigare utbildning och yrkeserfarenhet. Efter utbildningen skall deltagarna vara väl förberedda för tjänstgöring vid utlandsmyndighet.

Målet för handläggarutbildningen är följande:

”Efter genomgången utbildning bör handläggaren

- kunna handlägga kommersiella, konsulära och administrativa ärenden samt informationsfrågor
- besitta goda kunskaper om Sverige, svensk förvaltning, svensk utrikespolitik, handelspolitik, biståndspolitik och internationell rätt
- kunna formulera skriftliga rapporter och promemorior samt bereda och föredra olika ärenden
- känna till arkivets funktion samt behärska bokföring, kurirsändning, telex, radio, chiffer och maskinskrivning
- ha viss kännedom om internationell förhandlingsteknik
- väl behärska engelska, ha god behandling av franska i tal och skrift samt om möjligt även ha grundläggande kunskaper i ett tredje språk, företrädesvis ryska, spanska eller tyska
- vara informerad om förhållandena i sitt kommande stationeringsland.”

I den övriga allmänna internutbildningen dominerar som på SIDA kortare kurser i förvaltningskunskap, skriftlig och muntlig framställning samt chefsutbildning och samarbetsträning. Andra viktiga inslag i utbildningen är seminarier för att följa upp utvecklingen inom olika områden av vikt för utrikesförvaltningen som i t. ex. sjöfart, totalförsvar, handel samt inrikes- och utrikespolitik.

Personal och medföljande makar som skall resa ut till u-land har möjlighet att genomgå förberedelseutbildning i SIDA:s regi, men denna möjlighet används endast i mindre omfattning. (Avsnitt 3.3.1.4)

Tjänstledighet med B-avdrag för vidare studier förekommer och enskilda personer kan få gå längre specialutbildning vid svenska och utländska universitet.

Språkutbildningen är omfattande. Utrikesförvaltningen har av naturliga skäl behov av ett mycket stort antal språk och utbildning arrangeras i olika omfång och med olika ambitionsnivå i 33 språk. Intresset för rena lokalspråk uppges på grund av arbetets karaktär inte vara så stort. Nästan samtliga som arbetar inom UD behärskar engelska väl, men det finns också ett behov av kunskaper i franska och spanska. Nivån är dock generellt lägre och ytterligare utbildning anses i många fall behövas.

UD har egen undervisande personal (huvudsakligen i franska), men köper också i hög grad utbildning från olika organisationer. I huvudsak tillgodoses behoven på följande sätt:

1. Inom *handläggarutbildningen*, som innehåller
 - a. ca 70 timmar engelska genomförda av Stockholms universitet
 - b. franska antingen som en specialinriktad 20-poängskurs genomförd av universitetet i Uppsala eller som B- eller C-språk i den kommunala vux-
enutbildningens (Komvux) regi
 - c. en kortare kurs i diplomatisk franska med lärare från UD
 - d. eventuell intensivkurs i ytterligare språk allt efter stationeringsort.
2. I den *kontinuerliga språkutbildningen*, som är ett led i UD-personalens
fortbildningsprogram. Den omfattar för närvarande
 - a. franska som B-gymnasiekurs i Komvux regi samt som postgymnasial
kurs genom lärare som timanställs av UD
 - b. portugisiska som gymnasiekurs i Komvux regi
 - c. ryska som postgymnasial kurs genom lärare timanställd av UD
 - d. spanska som gymnasiekurs i Komvux regi
 - e. tyska som postgymnasial utbildning genom lärare timanställd av UD.
3. *Specialkurser* (ofta intensivkurser) inför utlandsstationering eller förflytt-
ning. Dessa varierar givetvis mycket ifråga om omfattning och inriktning.
Ett flertal organisationer och företag anlitas för undervisning. Som tidigare
nämnts samarbetar man med SIDA eller utnyttjar SIDA:s utbildning
på Lövudden när det gäller t. ex. portugisiska och swahili. Några har
deltagit i de intensivkurser i engelska och franska som anordnas av Umeå
universitet. Ofta är tiden för förberedelser inför förflyttning kort. In-
dividuela intensivkurser är därför vanliga. Man anlitar då i Sverige privata
språkutbildningsföretag och studieförbunden samt språkskolor i utlandet.

Andra lösningar förekommer också. Två personer studerar t. ex. finska på
tjänstetid. Ett antal personer deltar i korrespondensutbildning via Her-
mods. Ca 30 personer stationerade utomlands studerar engelska via s. k.
långdistansundervisning anordnad av Uppsala universitet. Härutöver läser
ca 20 engelska eller franska vid universitet på kvällstid.

Omfattningen av UD:s språkutbildningen är, som framgår av ovanstående
stor. Totalt deltog under ht 1979 145 personer i de kurser som arrangerades
i Stockholm inom UD, därav 45 i Komvuxkurser och 15 i intensivkurser
i samarbete med SIDA. Till de 145 skall också läggas dem som deltar i
den språkutbildning som ingår i handläggarutbildningen.

Sammanlagt deltog 424 personer dvs. 35 % av personalen i någon språk-
utbildning som arrangerades inom eller genom UD under budgetåret
1978/79; 5 500 utbildningsdagar användes vilket motsvarar 4 per anställd.
Budgeten för språkutbildning omfattar ca 600 000 kronor för innevarande
budgetår av en total budget på 2 MKr. Antalet utbildningsdagar för övriga
ämnen, exklusive handläggarutbildningen, var 6 000 eller 5 per anställd.

3.3.3 Enskilda organisationer

Inom missionen och övriga enskilda organisationer som Afrikagrupperna
och UBV ser man ofta hela kedjan av urval, utbildning, u-landsarbete och
återföring som en enhet. I Sverige finns grupper som på frivillig basis arbetar
aktivt med att stödja verksamheten i u-länderna och att informera om för-
hållandena där.

3.3.3.1 Afrikagrupperna och UBV

Inom Afrikagrupperna (avsnitt 2.2.3) har bildats fackgrupper inom sjukvård, jordbruk och pedagogik. Dessa grupper fungerar som en länk mellan den svenska resursbasen och solidaritetsarbetarna i u-land och medverkar vid den yrkesmässiga förberedelsen före utresa.

Rekrytering och utbildning börjar med en uttagning till urvalskurser. Under denna ges viss information till de sökande. De som antas kallas sedan till ett tvåveckors förberedelseseminarium som ligger till grund för den slutliga uttagningen. Efter urvalskursen diskuterar man individuellt med varje deltagare motiven för utresa och vederbörandes möjligheter att göra ett bra arbete i u-land. Det förekommer att man tackar nej till kandidater men oftare att man gemensamt kommer överens om att en person skall vänta med u-landsuppdrag tills han/hon hunnit skaffa sig mer mognad och erfarenhet och/eller språk- och yrkeskunskaper. Afrikagrupperna anser själva att denna satsning på urvalsutbildning har varit lyckad. Sedan starten har cirka 150 personer deltagit. Utvärderingar som gjorts har varit mycket positiva. I anslutning till varje förberedelseseminarium planeras också in en uppföljning som förläggs till ett veckoslut några månader senare. Dessa träffar ägnas åt fortsatta studier och planering inför ett eventuellt arbete i Afrika. För solidaritetsarbetare som har arbetat klart men som väntar på språkutbildning och utresa anordnas s. k. avstampseminarier. I dessa går man igenom aktuell information om tjänstgöringsländerna och ger praktiska råd och anvisningar inför utresan. Särskild vikt läggs också vid Afrikagruppernas behov av information från dem som arbetar på fältet. Afrika-gruppen sänder också regelmässigt personal inom hälsosektorn till kursen i u-landshälsovård vid Uppsala universitet vilken till del finansieras av SIDA. Man har goda erfarenheter av denna kurs. I u-land anordnar Afrikagrupperna regelbundna möten och seminarier. Information om dessa möten tillställs hemmaorganisationen. Brev och rapporter spelar för övrigt en viktig roll i Afrikagruppernas informations- och utbildningsverksamhet.

Man samarbetar i sin utbildningsverksamhet med folkhögskolor, men har anmält visst behov av hjälp med enkla kursgårdsfaciliteter för förberedelseutbildningens olika stadier.

Afrikagruppernas språkutbildning omfattar endast portugisiska. Tidigare följde man SIDA:s utbildning i detta språk, men har nu förlagt hela intensivstudiedelen till ett privat språkinstitut i Portugal, Centro Audiovisual de Linguas. Utbildningen sträcker sig över åtta veckor, med fyra timmars undervisning per dag. Denna kurs föregås normalt av självstudier i Sverige via vuxengymnasium och studieförbund. Inom Afrikagrupperna är man inte helt nöjd med nuvarande arrangemang. Bland annat anser man att antalet undervisningstimmar i Lissabon är för litet och man försöker bygga ut undervisningen genom att i utbildningen ta mer kontakt med portugisiska organisationer utanför Centro Audiovisual.

Afrikagrupperna skulle ha velat utnyttja SIDA:s utbildning bl. a. i portugisiska mer än man gör idag. Att det inte blivit så beror dels på att SIDA endast kunnat erbjuda ströplåtar vid uppkomna vakanser och dels på att de volontärbidrag som utbetalas av SIDA tidigare inte räckt till för att betala vad SIDA tar för deltagande i kurs. Man valde därför att flytta huvuddelen

av språkträningen till Portugal. Kursmaterialet för de inledande självstudier har dock utarbetats i samarbete med SIDA. Diskussioner pågår för närvarande med SIDA om att återuppta samarbetet med utbildning i portugisiska.

Inom UBV (Utbildning för biståndsverksamhet) genomförs förrekruteringskurser med spanska och latinamerikakunskap som huvudämnen. Medan förkurserna pågår söker organisationen lämpliga arbeten för de aktuella volontärerna. Dessa kurser utgör den grund från vilken den vidare utbildningen sedan planeras. Språkutbildningen i spanska i vilken land- och fackutbildningen är integrerad omfattar åtta veckors intensivutbildning i Sverige, för närvarande förlagd till Jakobsbergs folkhögskola, och nio veckor vid ett språkinstitut i Bolivia. Språkutbildningen är utformad helt efter UBV:s egna behov och i stor omfattning medverkar organisationens egna medlemmar som organisatörer och lärare.

3.3.3.2 Missionssamfunden

Utbildningsverksamheten är inom de flesta missionssamfund omfattande. Utmärkande för denna utbildning är dess religiösa förankring och betoningen av goda kunskaper i lokalspråk. I likhet med de tidigare nämnda Afrika-grupperna och UBV har många missionssamfund som mål för utbildningen att låta deltagarna få "spegla" sin personlighet och sina förväntningar mot samfundets mål och verksamhet men med mer betoning på självval. Man lägger stor vikt vid familjens roll under vistelsen i u-land och medföljande vuxna familjemedlemmar deltar alltid i utbildningen. Det är för övrigt vanligt att båda makarna sänds som jämbördiga missionärer eller missionsarbetare. Vissa samfund samarbetar i utbildningen nära med till missionen knutna folkhögskolor. Delar av utbildningen förläggs också utomlands både av kostnadsskäl och för värdet av en tidig konfrontation med en annan kultur. I stationeringslandet tar ofta mottagande kyrka på sig ett ansvar för att utbildningen på plats fullföljs. Volontärer som sänds ut med volontärbidrag från SIDA får som regel samma utbildning som övrig personal. Många sänder regelbundet deltagare både till Sandöskolans 10-månaderskurs och till kursen i u-landshälsovård som anordnas av Uppsala universitet (avsnitt 4.2.3.1). Man har positiva erfarenheter av bådadera och har med god behållning även kunnat sända personal med mångårig erfarenhet av u-landshälsovård till den senare. Utbildningen inom de i antal u-landsstationerade fyra största organisationerna skiljer sig i uppbyggnad och omfång.

Inom *Svenska Missionsförbundet*, skiljer man på personal med långtids- och korttidsengagemang där det senare innebär en tidsbegränsad anställning, som regel på 2 år.

De långtidsengagerade kan vara pastorsmissionärer, sjukvårdspersonal samt administratörer, tekniker och lärare m. fl. I gruppen korttidsengagerade ingår bl. a. volontärer.

Långtidsengagerad personal får utöver grund- och yrkesutbildning upp till ett års missionärsutbildning vid förbundets teologiska seminarium på Lidingö. Tiden där ägnas åt missionshistoria och missionskunskap och också åt språk och förhållandena i u-länder. Huvuddelen av språkutbildningen

har bibelutbildning, korta introduktionskurser, en u-landslinje med språk-inslag på en termin, och intensivutbildning i engelska, franska och swahili. Även pingstmissionen förlägger stora delar av sin språkutbildning utomlands, och samarbetar med kristna språkskolor i England, Frankrike och Belgien. Lokalspråkutbildningen är förlagd till stationeringsländerna. Den normala utbildningstiden för utresande personal är ca ett år.

3.3.4 *Industri och handel*

Det svenska näringslivet satsar relativt sett mindre på planmässig information och utbildning inför u-landstjänst än man gör inom bistånd, enskilda organisationer och mission. Man använder sig i högre grad av individuella personalutvecklingsåtgärder, enstaka kurser och muntlig information där man kan finna den. För det stora flertalet svenskar som reser ut i näringslivets tjänst består den allmänna förberedelsen i några timmar eller högst några dagars information om förhållandena i stationeringslandet. Informatören är som regel en person som bor eller nyligen har vistats i landet. Informationen stötts ofta av viss litteratur som utlandspersonalavdelningen skaffat fram. Ett viktigt element i denna briefing är de engelska Employment Conditions Abroad, på vilka många företag prenumererar.

Inom de flesta större företag finns ett relativt stort utbud av språkutbildning, ofta i samarbete med Komvux och studieförbund. Inom några företag har man byggt upp egna språkutbildningsenheter. I de små och medelstora företagen är emellertid även språkutbildningen eftersatt visar en utredning som genomförts av Exporrådet.¹

Frågan om förberedelseutbildning har dock fått ökad aktualitet genom olika inträffade incidenter med rättslig efterföljd och med hemsändningar och brutna kontrakt till följd. De fackliga organisationerna har därför börjat ställa krav på att utresande personal skall få någon form av organiserad utbildning eller information. En arbetsgrupp har bildats mellan SAF, LO och PTK för att diskutera dessa frågor.

Under senare år har SIDA också i enlighet med riksdagens beslut börjat ställa högre krav på att personal från företag som deltar i biståndsfinansierad verksamhet i u-land skall väljas ut enligt SIDA:s kriterier för urval av biståndspersonal och att de skall genomgå någon slags förberedelseutbildning inför uppdrag. (Avsnitt 1.1 och 3.3.1.)

Inom några företag med stora åtaganden i u-länder har förberedelsefrågorna på senare tid uppmärksamrats allt mer och viss utbildning förekommer i ökande omfattning. LM har t. ex. genomfört ett omfattande utbildnings- och briefingprogram inför sina stora engagemang i Saudi Arabien. Trots att svenska företag varit verksamma där i många år kunde man inte finna någon lämplig utbildning i Sverige, utan anlitate istället det brittiska briefingcentret Farnham Castle (avsnitt 3.4.5). Andra större svenska företag anordnar nu också viss "kulturutbildning" på upp till en vecka för utresande personal och medföljande vuxna familjemedlemmar.

Svenska exportföretag har också börjat samarbeta i u-landsutbildningsfrågor eftersom man som regel varje företag för sig har för få utresande

förläggs dock utomlands till Frankrike, England och USA samt Costa Rica eller för lokalspråk som kikongo och hindustani till stationeringsländerna. Denna språkutbildning kan ta upp till ett år. Hälsovårdspersonal går också tropikmedicinsk kurs i Uppsala, London eller Antwerpen och i utbildningen ingår också viss praktik vid sjukhus i stationeringslandet. De korttidsengagerades utbildning omfattar en kortare allmän förberedelsekurs kombinerad med egna litteraturstudier och språkträning under ca 3 månader beroende på förkunskaper. Därtill kan viss kompletterande utbildning ges.

Örebromissionen har en egen missionskola med en 17 veckors akademisk utbildning (20 poäng) under UHÄ:s överinseende. Budgeten för en sådan kurs uppgår till ca 80 000 kronor. Kursen omfattar bl. a. missionskunskap, kultur och u-landsfrågor, psykologi och kunskapsöverföring, tropisk hälso-lära och motorkunskap samt viss språkutbildning. Huvuddelen av språkutbildningen ges separat under 6 månader till 1 år i England, Frankrike och Brasilien. Till detta kommer också där så behövs lokalspråksutbildning av samma längd. Missionskursen i Sverige är öppen för deltagare utanför Örebromissionen, och genom att den står under UHÄ:s överinseende är deltagarna berättigade till studiemedel. Efter ca tre år i u-land brukar Örebromissionen ge återkommande utbildning bl. a. för att samla upp erfarenheter från fältet. Hittills har man haft en kurs med 30 deltagare.

Internationell kyrkotjänst (International Church Service [ICS]) ansvarar för rekrytering och utbildning till Svenska Kyrkans Mission, (SKM), Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS) och Lutherhjälpen. Man rekryterar kyrkoarbetare, lärare, hälsovårdspersonal, tekniker, ekonomer etc. I den utbildning som ges ingår urvalskurser och förberedelseutbildning av ungefär samma slag som de SIDA ger samt kompletterande fackutbildning och en omfattande språkutbildning både i de stora europeiska språken och i lokalspråk. Språkutbildningen omfattar främst engelska och utresande missionspersonal sänds till Selly Oaks College i Birmingham. Man utnyttjar inte enbart det senares språkutbildning som varit av ojämn kvalitet utan även en Training and Missions Course. Normalt är att en hel familj far till Selly Oak och går på olika kurser. För barn finns möjligheter att följa vanlig skolgång. Vanligtvis tillbringar deltagarna en termin i England, men de som behöver kan gå upp till tre terminer, vilket motsvarar ett läsår. För utbildning i franska, spanska och portugisiska har olika modeller prövats med privatundervisning i Sverige och intensivutbildning i Frankrike, Spanien och Brasilien. Lokalspråkskunskaper betraktas som synnerligen viktiga. Ansvaret för den utbildningen ligger huvudsakligen på mottagande kyrka, och den räknas som ett led i anpassningen till de nya förhållandena. I swahili ges utbildning i 6 månader i Moshi i Tanzania. ICS har rekryterat elever från Sandöskolan och har goda erfarenheter av detta. Eleverna har dock problem med språkfärdigheter. SKM har i samarbete med Uppsala Universitet arrangerat en rekryteringsfrämjande och fackutbildande kurs för diakoner. EFS driver också missionsanknuten u-landsutbildning vid sin folkhögskola Hålland i Undersåker.

Pingstmissionen rekryterar samma personalkategorier som övriga missions-samfund. Deras utbildning i Sverige sker till största delen på de till pingst-rörelsen knutna folkhögskolorna Mariannelund och Kaggeholm där man

för att kunna anordna adekvat utbildning. Genom att de utresande är få och ofta skall till många olika länder har man svårt att ge en land- eller regioninriktad utbildning. En alltför generell förberedelse ses som mindre värdefull av företagen. Samma svårigheter med för många länder och för oregelbundet tillflöde av deltagare rapporteras för övrigt av både PA-rådet och ALI/RATI som trots flera försök inte lyckats få igång en gemensam förberedelseutbildning för näringslivet.

SAP² har därför tagit initiativ till bildande av en grupp för u-landsutbildningsfrågor med deltagande av utbildare från de större svenska exportföretagen i avsikt att åstadkomma större samordning i dessa frågor.

Vissa företag anlitar idag konsulter inom Sverige eller utomlands för genomförande av förberedelseutbildning. Några företag har i samband med svenska biståndsinsatser använt sig av SIDA:s förberedelseutbildning men denna har uppfattats som för allmän och för lång i förhållande till sitt innehåll och ibland som väl "indoktrinerande".

Förutsättningen för att näringslivet skall kunna bli en regelbunden avnämare av förberedelseutbildning är att den är tillgänglig på kort varsel, land- eller regioninriktad och upplevs ha betydelse för det kommande arbetet.

Det bör slutligen noteras att personal i ledande ställning inom företagen i ökande omfattning bereds möjlighet att resa ut till det tilltänkta stationeringslandet och informera sig om förhållandena där. Annars begränsas ofta utbildningen i u-land till en planmässig introduktion och viss ekonomisk medverkan till språkutbildning.

Företagens språkutbildning är mer omfattande men varierar mycket från företag till företag i omfattning, uppläggning och genomförande. Det är dock svårt att få en uppfattning om hur mycket av språkutbildningen som är inriktad på personer som skall på uppdrag i u-länder resp. i-länder och hur mycket som är del av företagets ordinarie personalutveckling. För många företag är det dessutom så att omfattningen varierar från ett år till ett annat på grund av att kontrakt slutförs och nya upprättas med andra länder. Vår företagsenkät visar att vid 18 större företag är engelska det klart dominerande språket även när det gäller nuvarande utbildning, trots att flera företag kräver goda kunskaper redan för anställning. I de 18 företagen får drygt 200 personer varje år utbildning i engelska inför u-landsuppdrag, dvs. ca hälften av dem som rekryteras inom dessa företag. Spanska tycks komma närmast med ca 50, därefter portugisiska med ca 40 och franska med ca 30. Företagens hela språkutbildning har betydligt större omfattning än vad ovanstående siffror visar. Över 1 000 personer i de undersökta företagen får t. ex. undervisning i engelska.

De kostnader som budgeteras för språkutbildning av företagen uppgår till över 5 MKr. Det har i vissa fall varit svårt att få fram uppgifter om detta på grund av en långt gående decentralisering inom vissa koncerner. Budgetarna varierar från 0 till ca 1 MKr, kostnader för förlorad arbetstid ej inräknade, och de största företagen svarar för större delen av det totala beloppet. Ett företag har angivit att det principiellt avsätter 20 000 kronor för språkutbildning per utresande person.

Emellertid bekostar samhället en minst lika stor del av företagens organiserade språkutbildning. Tolv av företagen utnyttjar studieförbunden och

genomför studiecirklar i språk delvis på betald arbetstid. Tre företag använder sig dessutom av den kommunala vuxenutbildningen för gymnasiekurser i framförallt franska och spanska, likaså delvis på betald arbetstid eller i direkt anslutning till arbetstiden. I det antal personer som följer språkkurser inom företagen ingår därför även sådana som följer studieförbundskurser eller kommunala vuxenutbildningen i företagets regi.

Några företag har egen språkutbildning i den meningen att de har språklärare anställda. Tre av dem som ingår i undersökningen har hel- eller deltidanställda lärare och ytterligare två har regelbundet timarvoderade lärare. Samtliga dessa ca 25 lärare är väl kvalificerade för sina uppgifter. De har för det mesta akademisk utbildning och har det språk de undervisar i till sitt modersmål. De känner företagsmiljön och utnyttjas därför också som översättare och språkkonsulter.

Vissa företag använder sig av olika slag av språktest både för anställning och för utbildningsplanering. Testen utgörs av allt från informella intervjuer till formaliserade skriftliga och muntliga prov för nivågruppering och annat slag av pedagogisk planering.

För övrigt utnyttjar företagen flera av de språkutbildningsföretag som finns i landet, framförallt när det gäller enstaka personer i ledande ställning. För chefspersonal används också utbildningsmöjligheter utomlands. Av de ca 200 personer som får språkutbildning i engelska för u-landsuppdrag går ca 25 på kurser i England. Därutöver följer ca 10 personer undervisning i vardera franska, spanska och portugisiska. Både svenska och utländska språkutbildningsföretag anlitas.

Behovet av olika lokalspråk anses vara litet. Två företag har nämnt ett behov av kunskaper i arabiska, två i vietnamesiska. De säger också samtidigt att intresset bland medarbetarna att lära sig dessa språk inte är särskilt stort. Detta beror sannolikt på att den tid som de har till sitt förfogande inte betraktas som tillräcklig, och att de normalt anser att de klarar sig med engelska i arbetet. Dessa företag har också angivit engelska som första språk och arabiska resp. vietnamesiska i andra hand.

3.3.5 Militär FN-personal

Utbildningen av personal till FN-bataljonerna varar i tre veckor för officerare och i två veckor för övriga anställda. I utbildningen ingår bl. a. FN:s regler för fredsbevakning. Efter inkallelse och i samband med avfärd tillkommer ytterligare en vecka med tyngdpunkten lagd på landkännedom med bl. a. den historiska, kulturella och politiska bakgrunden till situationen i landet. Utbildningen ges vanligtvis av befäl förtrogna med landet samt ett mindre antal inkallade föreläsare. Under utlandstjänstgöringen erbjuds bl. a. språkutbildning på fritid. Under vinterhalvåret deltar omkring 30 % av personalen i denna, under sommarhalvåret avsevärt färre.

I enlighet med Sveriges utfästelser att hålla två bataljoner i beredskap – inklusive eventuella bataljoner i tjänst – utbildas årligen 1 380 man i två omgångar.

Observatörer till Mellanöstern, Kashmir och Korea får särskild utbildning i samarbete med den finska arméns FN-avdelning. Utbildningen, United Nations Military Observer Staff Officer Course, anordnas höst och vår i resp. Finland och Sverige med 70 deltagare i varje omgång. Totalt deltar från Sverige drygt 40 per år. Kursen drivs helt på engelska. Den varar en månad och har en klar länderinriktning. Såväl civila som militära lärare hämtas från de nordiska länderna. Kursen bedöms mycket positivt av arméstabens FN-avdelning – de nordiska observatörerna anses av många vara bättre förberedda än andra länders vars personal icke har tillgång till motsvarande utbildning.

Utbildningen för katastroftjänst är för närvarande kort, en vecka i form av ett katastrofspel. Avsikten har snarast varit att sammanföra gruppen kring en relevant övning och att klargöra rollen. En mer omfattande utbildning kommer att utarbetas, men detta är förenat med stora problem eftersom man på förhand varken känner till arten av katastrof, språkområde eller land. För dem som hitintills sänts ut på uppdrag har 1–2 dagars landorientering anordnats utomlands i samband med uppdraget.

Arméstabens FN-avdelning undersöker för närvarande möjligheten att etablera ett utbildningscenter för militär FN-tjänst förlagt till något regemente eller eventuellt en kursgård. Den sammanlagda utbildningsvolymen i Sverige är omkring 2 600 manveckor per år.

3.4 Andra länders utbildning för u-landsarbete

Industriländer som lämnar bistånd eller har andra former av kulturellt, tekniskt och ekonomiskt samarbete med u-länder ger som regel någon form av förberedelseutbildning för utresande personal och ofta också medföljande makar. I det följande lämnas en kortfattad översikt över något av den utbildning som sker med statlig medverkan i de nordiska länderna samt i Frankrike, Holland, Kanada, Storbritannien, USA och Västtyskland.

3.4.1 *De nordiska länderna*

De nordiska biståndsorganens utbildningsverksamheter är varandra ganska lika. Detta beror till del på att den allmänna synen på personalbistånd och förberedelsefrågorna är relativt lika och också på att man kunnat enas om en gemensam målsättning för utbildningsverksamheten. (Uppsala Statement bil 1.) Uppbyggnad av utbildningsverksamheten har i alla fyra länderna skett parallellt och utbytet av information och ideer har tidvis varit livligt. Det förekommer ett regelbundet utbyte av kursplaner och material och framförallt i språk har man sänt kursdeltagare till varandras kurser. Ungefär en gång om året brukar hållas en nordisk utbildningskonferens för ömsesidig information och utbyte av tankar och idéer samt för uppföljning av gemensamma projekt. De konkreta samarbetsprojekten har emellertid varit få. Språktestet i engelska har utarbetats av en nordisk testgrupp och används i alla fyra länderna. Även i franska, spanska och portugisiska har test utarbetats i huvudsak av SIDA, men i samarbete med övriga länder. Ge-

mensamt har de fyra nordiska länderna också köpt in och pedagogiskt bearbetat ett omfattande videomaterial från Tanzania.

3.4.1.1 Danmark

Det danska biståndsorganet *Danidas* utbildning av biståndsarbetare är obligatorisk för alla bilaterala experter och biträdande experter inom FN-systemet som skall resa ut för första gången. De som tidigare gått den allmänna förberedelsekursen kan få gå den om de tar nytt u-landsuppdrag. Danida lägger vikt vid att medföljande makar går samma utbildning, vilket 75 % av dem gör. Kursdeltagarna får ersättning för mistad arbetsförtjänst och hemarbetande makar får bidrag till barnpassning.

Antalet danskar i bilateral eller multilateral tjänst 1979 var 465 personer och de som under samma år genomgick utbildning i *Danidas* regi var 136 personer, varav 92 experter och 44 medföljande makar.

Liksom SIDA:s utbildning omfattar den danska praktisk information före utresa, en orienteringskurs och språkutbildning samt, i vissa fall, kompletterande fackutbildning. Den praktiska informationen lämnas så snart en kandidat blivit godkänd av mottagarlandets myndigheter. Som regel ges den individuellt vid besök på *Danida* eller bara per brev eller telefon. Orienteringskursen är tre veckor lång och syftar till att ge deltagarna ökad insikt i utvecklingsländernas situation och att förbereda dem på de samarbets- och anpassningsproblem de kommer att ställas inför under vistelsen i landet och i arbetet tillsammans med människor med främmande kulturmönster. På varje kurs finns som regel deltagare som skall till många olika länder. Tyngdpunkten i utbildningen ligger därför mest på att ta fram och belysa problem och förhållanden från många olika håll för att ge deltagarna större medvetenhet och självständighet inför det nya och främmande de kommer att möta. Språkutbildningen bygger på varje persons testresultat. Den är obligatorisk för alla som inte uppnår för arbetet uppställd målprofil. Utbildning i engelska sker vid *Danidas* kurscenter, medan den i franska, spanska och portugisiska är av så liten omfattning att den brukar anordnas individuellt eller på något privat språkinstitut. Utbildningstiden i engelska varierar från en till sex veckor. Medföljande makar får högst tre veckor. Utbildning i swahili är obligatorisk för experter till Tanzania och den ges vid den danska fredskårsorganisationens kursgård, Usa River i Tanzania. Experter till Kenya som önskar swahili kan få sådan utbildning på plats. *Danida* kan vidare låna ut text- och bandmaterial för ytterligare 8-10 lokalspråk och har en gång anordnat en sexveckors intensivkurs i bengali för experter till Bangladesh. Kompletterande fackutbildning kan ges på individuell basis, normalt dock inte längre än två veckor.

Danida har ett kurscenter ca 50 km norr om Köpenhamn med plats för ca 40 deltagare. Kurscenter är väl utrustat med bibliotek, språklaboratorium, video och bildmaterial. För orienteringskurserna är tre kursledare anställda, varav en samtidigt är chef för centret. För engelskundervisningen har man två utländska lärare. Hälften av personalstyrkan är fast anställd och hälften på tvåårskontrakt. Därutöver används på varje orienteringskurs tio till femton personer som föreläsare och till engelskutbildning inkallas efter behov ytterligare lärarkrafter.

Utdrag ur U-landsutbildningsutredningens betänkande (SOU 1980: 33) Utbildning för uppdrag i U-land

7 Utredningens förslag

7.1 Översikt över utredningens förslag

7.1.1 *Bakgrund*

Sveriges kontakter med länderna i den tredje världen har sedan 1960-talet blivit mer mångsidiga och ökat i omfattning. I takt härmed har det svenska samhället tillförts kunskaper av betydelse för medvetandet om det ömsesidiga beroendet mellan industri- och utvecklingsländer. Många uttalanden från statsmakterna, nya samarbetsorgan och utredningar som t. ex. konsultexportutredningen vittnar om ett intresse för en bredare u-landspolitik och för nya former av samarbete. Detta motsvaras också av en önskan från många u-länder om nya former av svensk medverkan i utvecklingsprocessen med bland annat insatser av näringsliv och statliga myndigheter. Biståndet har skapat good-will. Den svenska solidaritetspolitiken och frånvaron av större koloniala engagemang är faktorer som i många u-länder uppfattas positivt. Det bör finnas goda förutsättningar för vidare insatser i u-länderna från svensk sida.

Insatsen av svensk personal i u-länderna och vid mellanstatliga organ är omfattande. Den uppgår till omkring 6 000 anställda jämte 3 000 medföljande vuxna och 4 500 barn som för näringslivets, enskilda organisationers, biståndets eller olika departements och myndigheters räkning stationeras i u-länder för perioder över ett år (kapitel 2). Därtill kommer en styrka på 1 100 man militär FN-personal. Insatsen i form av personal, som arbetar med u-länder i Sverige och sådana som utför kortare uppdrag i u-länder, kan icke preciseras, men antalet berörda personer uppskattas till minst 20 000. Antalet u-landsstationerade har ökat markant under 60 och 70-talen, främst på grund av ökningen i svenska bilaterala och multilaterala biståndsinsatser och näringslivets aktivitet i några av de oljeproducerande länderna. Personalinsatserna i de fattigaste länderna beror till en viss del på att SIDA allt oftare ger företag och organisationer i uppdrag att genomföra biståndsinsatser. Sammantaget har företagen fördubblat sina personalinsatser i u-länderna på fem år och svarar nu för halva antalet stationerade. Någon prognos för framtiden är icke möjlig att ge, men inget antyder att personalinsatserna skulle minska radikalt inom de närmaste åren (avsnitt 6.3).

Ökningen i antalet arbetstillfällen för svenskar i u-länderna har dock icke motsvarats av efterfrågan på u-landsarbete från svenskar. Tvärtom har flera företag, enskilda organisationer och SIDA betonat att det är svårare att re-

krytera idag än för tio år sedan (avsnitt 6.4). Bland centrala problem nämns att medföljande maka eller make måste lämna sitt arbete och sällan kan beredas arbete på den nya bostadsorten, bekymmer för barnens skolgång och vanan vid en hög levnadsstandard med välordnade förhållanden. Oro över säkerhetsproblem, politiska och sociala förhållanden och varuknapphet i vissa länder bidrar. Till en del är detta en attitydfråga. Men tillgången på kvalificerade kandidater reduceras också starkt med ökande krav på nya språk parat med det svenska samhällets anglophona inriktning. Detta har medfört svårigheter att rekrytera personal till andra språkområden. Inom samarbetet med u-länder har också börjat efterfrågas personal med yrkeskunskaper för vilka ingen motsvarande utbildning finns i Sverige (avsnitt 6.5.2.3).

Arbete i främmande miljö är heller icke problemfritt (kapitel 5). För att kunna föreslå lämpliga utbildningsåtgärder har vi företagit en probleminventering med avseende på svenskars arbete och liv i främmande miljöer. Resultatet är positivt i så måtto att de flesta synes behärska sin situation och uppleva tillfredsställelse i arbetet. Intet tyder heller på att svensken fungerar sämre än andra i-landsmedborgare. Höjs ambitionsnivån blir resultatet ett annat: I karikatyr kan man säga att mänskliga samarbets-, kommunikations- och umgängesproblem är så vanliga att de uppfattas som normala och undanträngs. Endast toppen på isberget syns i form av öppna konfrontationer eller från endera sidan avbrutna kontrakt. Problem med den egna eller familjens anpassning, praktiska frågor såsom bostad, skolgång etc. är icke heller ovanliga. Bristande språkkunskaper, framför allt i de lokala språken sätter gränser för många utlandssvenskars arbetseffektivitet och sociala umgänge. För många familjer resulterar det i en social isolering och handlingsförlamning. Det framgår vidare att svensk yrkesutbildning och praktik icke alltid svarar mot arbetsuppgiftens krav. Avvikande klimat, jordarter, materialtillgång, lokala bestämmelser är uppenbara problemkällor. Mer allvarligt är troligen förekomsten av en etnocentrism i yrkestänkandet – många är inte medvetna om i hur hög grad svenska tekniska lösningar, produktionsätt och arbetsmetoder är ett resultat av miljö, samhällssystem och värderingar.

Sammantaget leder dessa problem inte bara till enstaka stora problemprojekt som når tidningarnas framsidor, utan till en allmänt sänkt effektivitet. Därutöver skadar de allvarligt utbytet över kulturgränserna. Vi är övertygande om att dessa problem till en del kan undvikas genom en bättre rekrytering och utbildning.

På kort sikt är en förbättrad rekrytering och utbildning inför utresa viktig. Bland framträdande svagheter som bör åtgärdas (avsnitt 6.5.1) har vi noterat följande:

(a) Beslut om anställning och utresa grundas i många fall på otillräcklig information. Den antämlade får veta för lite om arbete, miljö och levnadsomständigheter och arbetsgivare underlåter ofta att inhämta information om motiv och andra förhållanden som kan påverka situationen för båda parter. Resultatet är en mindre god rekrytering och att det förekommer att anställda känt sig lurade.

(b) Endast ca hälften av alla utresande får någon systematisk förberedelseutbildning. Den utbildning som förekommer framför allt inom det svenska näringslivet tar ännu i mindre omfattning hänsyn till att arbetet

skall bedrivas i främmande kulturer. Medföljande familjemedlemmars utbildningsbehov försummas.

(c) Slutligen är den utbildning som ges behäftad med avgjorda svagheter. Genomgående är den för svagt inriktad på framtida värdland och arbete. Språkundervisningen lämnas till ett för sent stadium med onödigt stor andel intensivspråkundervisning och lokalspråken undervärderas av flertalet organisationer. Detta är kostsamt och ineffektivt. Behovet av kompletterande fackutbildning, information om arbetet före utresa och inskolning på orten, t. ex. genom överlappning med företrädare, försummas ofta.

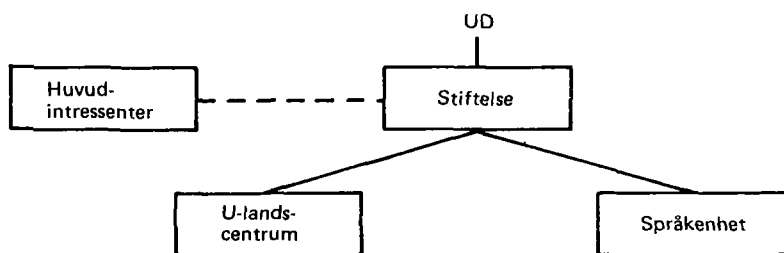
Framför allt de företag och organisationer som har egen utbildning är medvetna om dessa problem och söker lösa dem, vilket dock försvåras av vissa omständigheter (avsnitt 6.5.1.2). Den främsta är att utbildningsutbudet är spritt på så många händer att ingen har underlag för erforderlig specialisering. Utbildningen kräver en sådan specialisering och variationsrikedom att den, väl genomförd, blir alltför kostsam för en enskild arbetsgivare. Bland dem, som erbjuder en allmän förberedelseutbildning, tvingas man sammanföra 5–15 personer representerade 3–10 destinationsländer i olika världsdelar. Att lägga fokus på destinationsland och arbetsuppgifter blir svårt. I språk är förhållandet likartat, valet står ofta mellan kostsam intensiv språkundervisning med 1–2 personer per lärare eller ingen alls. Andra bidragande orsaker är de korta tidsfristerna mellan anställning och utresa, att kunnandet är spritt på många händer och därför svåråtkomligt samt att många av de berörda organisationerna fortfarande är bristfälligt internationaliserade. Det är inte sällan lättare att göra karriär vid hemmaorganisationen, och stora åsiktsskillnader om personalfrågor förekommer ofta mellan utlandspersonal och hemmarorganisationen.

På lång sikt är en fortsatt internationalisering av utbildningsväsendet troligen den effektivaste åtgärden. Bland centrala problem (avsnitt 6.5.2) framstår språkens svaga ställning inom nästan all yrkesutbildning samt ett, med tanke på utlandsarbetsmarknadens storlek och betydelse för Sverige, väl etnocentriskt innehåll. På högskolan ingår språkundervisning i endast ett fåtal yrkeslinjer och utländsk facklitteratur förekommer sällan annat än på engelska. Vidare synes målen för högskolans internationalisering icke tillräckligt klart beakta utbildning för utlandstjänst. De särskilda internationaliseringsanslagen torde ha fått större effekt om en större andel hade tilldelats enskilda stora projekt.

Vad beträffar den bistånds- och katastrofutbildning som äger rum på Sandö har vi måst konstatera att vi icke finner den vara motiverad längre. Konstruktionen utbildning som värnpliktsalternativ förutsätter relativt unga deltagare och tillgången på tjänster för dessa är sämre än ursprungligen förväntat. Resultatet har blivit att få kommit ut i u-landsarbete (14 % av tidigare elever) och då vanligen efter väntetider på 5–6 år. Detta har i sin tur medfört pedagogiska nackdelar. Till utbildningens försvar har anförts att den utgör den enda systematiska utbildningen av sin art för att långsiktigt påverka resursbasen. Vi konstaterar dock att även av de första årskullarna har icke mer än omkring 25 % av eleverna kommit ut i u-landsarbete. Dess resurskapande effekt har således icke varit stor (avsnitt 4.7, 6.5.2.4 och 7.3.3).

7.1.2 Förslagets huvuddrag

För att möta ovan anförda utbildningsproblem föreslår utredningen att en stiftelse upprättas under utrikesdepartementet med uppgift att verka för en förbättrad utbildning för u-landstjänst och därmed också för en förbättrad rekrytering. Genom stiftelsens försorg ställs utbildnings- och rådgivningsresurser till förfogande för alla de arbetsgivare och organisationer som är ansvariga för svensk personal utomlands. Stiftelsen skall driva två institutioner, nämligen en för rådgivning och landinriktad förberedelseutbildning inför u-landstjänst (u-landscentrum) samt en grundläggande språkutbildning inför u-landstjänst (språkenheten). Det yttersta ansvaret för att utresande personal och familjemedlemmar ges en god förberedelse bör dock även i fortsättningen åvila resp. arbetsgivare. Stiftelsen styrs av sina huvudintressenter: stat, företagsamhet och enskilda organisationer. Dess arbete finansieras genom dels statsbidrag, dels avgifter. Den bör förfoga över medel för egen kursutveckling och för att finansiera pedagogisk utveckling och studier inom sitt intresseområde. Stiftelsen skall samverka med UHÅ för att främja högskoleutbildningens anpassning till den internationella arbetsmarknadens behov.

U-landscentret, vilket förordas bli förlagt till Stockholm–Uppsala området, skall erbjuda och meddela landinriktad förberedelseutbildning enligt överenskommelse med resp. arbetsgivare. Centret skall utöver fasta kurser vara berett anordna skräddarsydda kurser och enskilda studieprogram med kort varsel och allmänt ställa sitt kunnande och sina resurser till förfogande. Det skall vidare kunna ge råd till företag m. fl. angående förberedelser för flyttningar till och uppdrag i u-länder. Syftet med verksamheten skall vara att underlätta arbetsinsatsen i landet och bidra till anställdas och medföljande familjemedlemmars sociala anpassning. Då detta är både av nationellt intresse och ett arbetsgivarintresse, föreslås att kostnaderna fördelas på ett administrativt enkelt sätt mellan stat och arbetsgivare. För den senare kategorin bör detta huvudsakligen ske i form av deltagaravgifter.

Språkenheten, vilken förordas bli förlagd till Sandö, skall i första hand meddela för utresande personal jämte familjer anpassade internatkurser i språk upp till högst gymnasienivå.¹ Villkor för deltagande skall vara att utresa är så nära förestående att samhällets normala språkutbildning inte är tillräcklig. Eftersom utbildningen i detta fall är att betrakta som en komplettering av tidigare skolutbildning och av nationellt intresse bör den vara avgiftsfri. Arbetsgivaren förutsätts betala kost, logi, resor och eventuella löneförmåner för deltagarna. Språkutbildningen till högre nivå än 3 och arbetsspråksundervisning föreslås organiserad och finansierad av arbetsgivaren.

¹ Eller ungefärligen nivå 3 på SIDA:s femgradiga språktestskala.

På sikt skall stiftelsen, genom sina bägge institutioner, även åta sig uppgifter av kontakt- och förmedlingskaraktär. En sådan är att samla upp erfarenheter både i Sverige och utomlands och att vara kontaktpunkt mellan utbildare inom organisationer, myndigheter och företag som sänder ut personal. Den bör därigenom kunna bidra till en fortsatt internationalisering av de företag och organisationer som svarar för svensk personal utomlands.

Utredningen framför vidare vissa allmänna rekommendationer till arbetsgivare m. fl. angående rekrytering och urval av personal och om den utbildning och information som bör ges inför u-landstjänst.

- Företag och organisationer som rekryterar stora delar av sin personal internt, bör lägga större vikt vid dessa frågor redan vid rekryteringen till arbetet i Sverige. Språkkunskaper, internationell medvetenhet och villighet att ta arbete utomlands bör tillmätas mer vikt än vad som nu sker.
- Större vikt bör läggas av de flesta arbetsgivare vid att kandidater till u-landsarbete får korrekt och relevant information innan beslut om anställning eller utresa fattas. Detta kan bl. a. ske genom s. k. rekryteringsutbildning. Framförallt för organisationer med extern rekrytering är detta ett verksamt sätt att förbättra rekryteringen och minska risken för senare problem. En tidig kontakt medger också att intresserade, men ännu inte fullt kompetenta personer, kan upplysas om sina möjligheter och brister. Personer med otillräckliga språkkunskaper bör normalt hänvisas till på hemorten tillgänglig utbildning eller en u-landsanpassad korrespondensundervisning. Riktig information före kontraktsskrivning är ett rimligt krav från den anställde – jämförbart med rättigheter såsom i förväg fastställda lönevillkor. Kunskaper i lokala språk bör mer än vad som hitintills skett uppmärksammas som merit vid anställning och lönesättning (avsnitt 3.4.6).
- De möjligheter som står till buds att underlätta arbete och social anpassning via utbildning före utresa bör utnyttjas. Världsvid erfarenhet pekar på att personal som arbetar över språk- och kulturgränser kan öka sin effektivitet och främja sin anpassning genom olika former av utbildning. Detta gäller inte bara språk, vilket är allmänt accepterat, utan även för värdlandet specifika yrkeskunskaper, arbetsmetoder m. m. samt överhuvudtaget för kunskaper om landet och dess folk. Utbildningen bör gälla all personal jämte familjemedlemmar, inte bara chefspersonal.
- Det kan vara fördelaktigt att dela denna utbildning mellan Sverige (ev. annat i-land) och värdlandet. Intresse för fortsatta studier i värdlandet bör uppmärksammas och stödjas. En möjlighet är att medel ställs till ambassadernas förfogande för att stödja lokal studiecirkelverksamhet. Samtidigt är det viktigt att en utbildning i värdlandet inte får former som ytterligare ökar den u-landsstationerade svenskens beroende av svensk organisation och svensk grupptillhörighet.
- Arbetsgivare bör medverka till att hemvändande personers erfarenhet utnyttjas inte enbart inom den egna organisationen, utan även nationellt. Denna återkoppling av erfarenhet är en förutsättning för de föreslagna institutionernas verksamhet.

De av utredningen föreslagna institutionerna avses underlätta för arbetsgivare och rekryterande organisationer att följa dessa rekommendationer.

Vad beträffar långsiktig utbildning förordar vi konkret att den av oss föreslagna stiftelsen samverkar på lämpligt sätt i fördelningen av de särskilda internationaliseringsmedlen inom UHÄ. Detta bör säkerställa ett utnyttjande av stiftelsens erfarenhet av ändamålsenligheten av svensk högre yrkesutbildning vid utlandstjänst. Vi stöder vidare en fortsatt internationalisering av högskolan. Därvid bör dock arbetsmarknadsperspektivet betonas starkare än vad som hitintills har skett. Språkens ställning, och särskilt då andra språk än engelska på yrkesutbildningslinjerna bör särskilt beaktas. Vi föreslår vidare att en större andel av de särskilda internationaliseringsmedlen reserveras för utveckling av enstaka större kurser inom särskilda bristområden.

Vi förordar också en ökad användning av stipendier och forskningsanslag m. m. för studier i u-länder eller över för u-länder relevanta problem.

För den händelse beslut fattas om en ny fredskår föreslår vi en för denna och för intresserade volontärer från enskilda organisationer sammanhållen utbildning. Vi vill genom vårt förslag framhäva fredskårstjänstens karaktär av utbildning för internationell tjänst och för en informatörsroll i Sverige. Enligt förslaget kan fredskårutbildning och fredskårstjänst ses som delar av något större som, utöver fredskårsuppgiften, även fyller ett långsiktigt svenskt behov av resursbasutveckling. De formella utbildningsdelarna i Sverige föreslås förlagda till Sandö. Utbildningen kan antingen ske i fredskårens regi eller för fredskåren i den föreslagna stiftelsens regi. I bägge fallen förutsätts utbildningen finansierad av fredskårs- och volontärmedel.

Utredningen föreslår vidare att den katastrof- och biståndsutbildning som nu bedrivs vid biståndsutbildningsnämndens skola på Sandö och som kan genomgå som alternativ till värnplikt gradvis avvecklas. Utredningen finner inga starka sakskalet som talar för att ersätta det alternativ till värnplikt och vapenfriutbildning som således skulle bortfalla med ett nytt internationellt eller u-landsinriktat alternativ. För den händelse statsmakterna finner ett sådant önskvärt skisseras dock en tänkbar modell. Icke heller denna är emellertid fri från invändningar.

Ovanstående förslag kan förverkligas genom omvandling av existerande nämnder och institutioner med tillägg av en enhet för land- och regionutbildning. Utredningen föreslår således att stiftelsen samt dess enhet för språkutbildning och u-landscentrum inrättas genom omvandling av den nuvarande biståndsutbildningsnämnden och dess skola för bistånds- och katastrofutbildning. Tillkomsten av u-centret balanseras av att SIDA kan överföra en del av sina nuvarande kurser till stiftelsen och som följd härav bör kunna upphöra med en av sina kursgårdar.

Synpunkter på genomförandet avges i avsnitt 7.5.

Preliminära beräkningar visar att de i betänkandet föreslagna åtgärderna skulle kunna rymmas inom nuvarande anslag för biståndsutbildningsnämnden, även om utbildningskostnaderna för en ny fredskår medräknas.

Särskilda yttranden

1. Av *Torgil Ringmar, SIDA*

Den biståndspolitiska utredningen (BPU) framhöll i sitt betänkande (SOU 1977:13) att utbildning med syfte att förstärka och öka den svenska resursbasen för insatser i u-länderna hittills varit av otillräcklig omfattning. Föreliggande utredning ger i kap. 4 några exempel på sådan utbildning, som bedrivs vid svenska universitet och högskolor, inom studieförbund, vid folkhögskolor och i vuxengymnasier. Utredningen räknar också verksamheten vid Sandöskolan i Kramfors som en del av den långsiktiga utbildningen för arbete i u-land.

Vad gäller högskolorna och Sandöskolan redovisar utredningsmannen ett antal genomförda undersökningar och egna studier. Han konstaterar bl. a. att av de agronomer som sedan 1969 gått kursen i tropiskt lantbruk vid lantbruksuniversitetet har 8,4 % kommit ut i u-landstjänst. Studierna av Sandöskolan har visat att av de elever som under de sju första åren utbildats vid skolan har i genomsnitt 16 % erhållit tjänst i u-land (av den första årskursens elever 32 %).

Utredningsmannen föreslår, bl. a. av kostnadsskäl, att den nuvarande verksamheten vid Sandöskolan avvecklas. Någon bedömning av kostnaderna i förhållande till det kvantitativa resultatet i fråga om andra delar av den långsiktiga u-landsutbildningen, t. ex. av agronomer vid lantbruksuniversitetet, har utredningsmannen inte gjort.

Utbildningen vid Sandöskolan är en verksamhet med effekt på lång sikt. Den är att anse som en grundläggande och förberedande utbildning för kommande biståndsarbetare. Därmed utgör denna utbildning den hittills mest omfattande och målmedvetna insatsen i vårt land för att på ett tidigt stadium påverka den svenska resursbasen.

Utifrån såväl BPU:s som utredningsmannens bedömning av det angelägna i att utöka och förbättra den långsiktiga utbildningen för u-landsarbete kan jag inte stödja hans förslag att den nuvarande verksamheten vid Sandöskolan skall avvecklas.

Jag delar utredningsmannens uppfattning att fredskårs- och volontärverksamheten fyller ett långsiktigt utbildningsbehov vid sidan av att vara en viktig del av det samlade biståndsarbetet. Eftersom verksamheten pågått sedan mitten av 1960-talet kan den dock inte betraktas som något tillskott i ansträngningarna att förbättra den långsiktiga u-landsutbildningen.

Utredningsmannen redovisar i det inledande avsnittet av kap. 3 en för-

ändrad efterfrågan av personal för u-landstjänst. Mot tidigare dominans för högutbildad personal har under de senaste åren kollektivansluten personal i allt högre grad börjat efterfrågas, bl. a. som ett resultat av en stigande svensk byggexport, fackligt bistånd och svensk industrietablering i u-länder. Samtidigt pekar han på ökande svårigheter att rekrytera personal för u-landsuppdrag och anser att inom flertalet yrkesområden orsaken oftare tycks vara en minskande beredvillighet att acceptera uppdraget än bristande tillgång på kompetenta personer. I ett sådant läge ser utredningsmannen fortsatt internationalisering inom ramen för universitetens och högskolornas ordinarie utbildning som bästa sättet för en breddning av den svenska resursbasen. I ljuset av de blygsamma resultat som hittills åstadkommit inom den högre utbildningen och med tanke på pågående förändring av efterfrågan på personal för u-landstjänst är det svårt att dela hans uppfattning.

En annan omständighet som enligt min mening talar för att vid Sandöskolan behålla en utbildning som liksom den nuvarande påverkar den svenska resursbasen med långsiktig verkan är det för varje år ökande intresset hos "frivilliga" (dvs. icke värnpliktiga) att söka sig till skolan. Under de senaste åren har deras antal överstigit de värnpliktigas. Andelen yrkesutbildade och yrkeserfarna är högre bland de "frivilliga" än bland de värnpliktiga. Motivation och beredvillighet att söka u-landsarbete tycks också vara starkare hos den gruppen.

Utredningsmannen ser "inga starka saksäl" för en koppling mellan värnplikt och biståndsutbildning eller u-landstjänst och förordar därför ingen sådan koppling i framtiden. För min del har jag ingen svårighet att se biståndsverksamheten som en del av vårt lands ansträngningar att åstadkomma avspänning och bibehålla fred i världen. Jag betraktar det därför som en tillgång att möjligheten finns för värnpliktiga att bland olika alternativ för att fullgöra samhällstjänst kunna söka och komma i fråga för u-landsutbildning. För biståndsverksamheten är det också på sikt rekryteringsfrämjande att i ett tidigt skede av yrkesutbildningen nå efterfrågade yrkesgrupper med en gedigen språkträning och att grundlägga ett djupt intresse och engagemang för internationella frågor och utvecklingssamarbete.

Med hänvisning till det föregående föreslår jag

- att den centrala verksamheten vid Sandöskolan liksom hittills utformas med syfte att påverka den svenska resursbasen och att u-landsutbildningen även i fortsättningen skall utgöra ett alternativ till värnplikten;
- att speciallinjer – i huvudsak enligt utredningsmannens förslag – skall kunna inrättas vid Sandöskolan, dels för utbildning av fredskårsdeltagare och volontärer och dels för språkutbildning, och
- att kortkurser (veckosluts- och veckokurser) kring internationella frågor och biståndsproblem skall kunna hållas vid Sandöskolan.

Både innehåll och utformning av den centrala verksamheten vid Sandöskolan kan behöva förändras. Erfarenheter från skolans personal och från förutvarande elever bör därvid tillmätas särskild vikt.

Åtgärder för påverkan av den svenska resursbasen i syfte att underlätta rekryteringen till tjänster i u-land är synnerligen angelägna. SIDA har i ett flertal anslagsframställningar och i andra sammanhang påtalat detta. Enskilda organisationer som med statliga medel bedriver biståndsverksamhet

känner av behovet. Företag med ambitioner att investera och etablera sig i u-länder är beroende av tillgången på personal med kunskaper och färdigheter för u-landsarbete. Direktiven för den föreliggande utredningen framhåller också behovet av långsiktiga utbildningsinsatser med u-landsinriktning. Jag anser inte att utredningsmannen på denna punkt lagt fram tillräckligt konkreta och konstruktiva förslag. En verksamhet som i det sammanhanget hade varit värd mer uppmärksamhet än vad den fått är t. ex. de u-landslinjer som från senare delen av 1960-talet finns inrättade vid ett antal folkhögskolor.

2. Av *Tord Janebäck*, försvarsdepartementet

Utredningens slutsats är, att inga starka sakskaäl synes tala för en koppling mellan värnplikt och biståndsutbildning eller u-landshjälp. Det är därför logiskt att en sådan koppling inte förordas i den framtida u-landsutbildningsorganisationen. Det finns därför heller ingen anledning att vidare aktualisera frågan om huruvida fullgjord fredskårsutbildning och fredskårstjänst skall tillgodoräknas såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänstgöring.

3. Av *Krister Lewenhaupt*, svenska arbetsgivarföreningen.

Utredningens förslag kan om de genomförs bli av stort värde både för det svenska utvecklingsbiståndet och för de i utlandet verksamma svenska företagen och deras utsända personal.

Det finns ett växande behov av information och kunskaper om andra länder som grund för företagens utlandsverksamhet. Det gäller både för de kommersiella aktiviteterna och för genomförandet av utländska projekt, leveranser etc. Personal behöver utbildas och förberedas för att göra effektiva arbetsinsatser för företaget utanför Sveriges gränser. Det föreslagna u-landscentret kan spela en betydelsefull roll härvidlag.

Då ställning skall tas till förslaget om ett sådant center, bör det noteras att den verksamhet, som detta center till viss del föreslås ersätta, uteslutande har sina rötter inom den offentliga sektorn och har betjänat den offentliga sektorns arbetsgivare och anställda. En väsentlig del av marknadsunderlaget för det föreslagna u-landscentret skulle emellertid utgöras av det privata näringslivet och dess anställda. Det är därför ytterst angeläget att en balans upprätthålls i inflytandet över utformningen av och innehållet i den verksamhet, som skall bedrivas vid centret mellan utvecklingsbiståndets intressegrupper samt arbetsgivare och arbetstagare inom den privata sektorn.

I och för sig sträcker sig näringslivets och de privatanställdas intresse längre än till att enbart avse kunskaper och informationer om u-länderna. Den satsning som här föreslås, borde inte enbart begränsas till u-länderna. Förslagets begränsning i denna del får enbart ses mot bakgrund av utredningens tillkomst och utredningsdirektiven. Anser man att svensk verksamhet i utlandet stärks av de åtgärder, som utredningen föreslår, vore

det logiskt att denna verksamhet också fick omfatta länder med vilka Sverige har ett omfattande kommersiellt utbyte. Möjligen kan undantag göras för de övriga nordiska länderna i vilka förhållandena får anses tillräckligt väl kända eller möjligheterna att få erforderliga informationer vara gynnsamma.

Sammanställning av remissvar på betänkandet Utbildning för uppdrag i u-land (SOU 1980: 38)

1. Organisatoriska modellen, inkl. frågor om huvudintressenter, stiftelseformen samt allmänna synpunkter

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA), Statens industriverk (SIND), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR och Landsorganisationen (LO) m. fl. tillstyrker utredningens förslag till organisationsmodell, men påpekar flera brister i förslaget. SIDA önskar att efterfrågan på stiftelsens tjänster belyses bättre. SIDA förordar också att klarhet bör skapas om Sandöskolans framtida roll innan slutgiltigt beslut fattas om u-centrums uppgifter samt att u-centrums verksamhet byggs upp stegvis med tyngdpunkten på rådgivning och stimulans av u-landsutbildning inom olika delar av samhället. SACO/SR finner utredningens förslag beträffande stiftelsens roll, beslutsfunktioner och sammansättning inte tillräckligt klarlagt. Länsstyrelsen i Västernorrlands län stöder förslaget om en stiftelse med två institutioner men anser att man för båda institutionerna bör utnyttja resurserna vid Sandöskolan. Statskontoret konstaterar att SIDA:s egen u-landsutbildning, trots direktiven, inte diskuterats av utredningen. Svenska Arbetsgivarföreningen (SAF) och Sveriges Industriförbund (SI) motsätter sig av statsfinansiella skäl att det för utbildning och dokumentation för u-landstjänst upprättas ett särskilt organ. Svenska Handelskamarförbundet är tveksamt till att samla u-landsutbildningen under en stiftelse av den föreslagna typen. Den administrativa uppbyggnaden kring stiftelsen kan med tiden hindra den erforderliga anpassningen av verksamheten.

Biståndsutbildningsnämnden (BUN), Riksrevisionsverket (RRV), och Kramfors kommunstyrelse avstyrker förslaget om en stiftelse. Enligt RRV är utredningens argument för stiftelseformen ej övertygande. BUN förordar att BUN – eventuellt efter förändring av dess sammansättning och namn – erhåller stiftelsens uppdrag till u-landsutbildning med u-centrum förlagt till Sandöskolan.

De flesta remissorgan anser att existerande resurser bättre bör utnyttjas.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) stöder i princip utredningens förslag om inrättande av en stiftelse, trots flera brister i utredningen. Bl. a. önskar SIDA att efterfrågan på stiftelsens tjänster belyses bättre, att klarhet skapas om Sandöskolans framtid innan slutgiltigt beslut fattas om de uppgifter u-centrum skall ha. Vidare anser man att u-centrums verksamhet bör byggas upp stegvis med tyngdpunkten på rådgivning och stimulans av u-landsutbildning inom olika delar av samhället.

Biståndsutbildningsnämnden (BUN) är tveksam till utredningens förslag om en stiftelse under UD för en förbättrad utbildning för u-landsuppdrag och förordar att BUN – eventuellt efter förändring av dess sammansättning och uppgifter – erhåller detta uppdrag. BUN föreslår att det till en början inrättas två studiehandedartjänster för u-landsutbildning, vilka anknyts till SIDA:s kursgård i Uppsala respektive Sandöskolan.

BUN rekommenderar att verksamheten vid Sandöskolan, liksom hittills, utformas i syfte att påverka den svenska resursbasen.

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) anser det viktigt att utnyttja den kunskap om olika u-landsregioner som finns vid världsdelsinstitutet och universitetet.

Statskontoret konstaterar att en verksamhet inom ramen för SIDA:s myndighetsansvar trots direktiven inte diskuterats av utredningen. Inte heller har alla möjligheter att använda sig av existerande statliga utbildningsorgan analyserats. Såväl baskunskaper som yrkesorienterad utbildning i engelska och tyska förmedlas genom statens institut för personaladministration och personalutbildning (SIPU) av universitetet i Stockholm och Umeå. Eventuella samordningsvinster av en gemensam upphandling av statsförvaltningens språkutbildning bör mot denna bakgrund utredas närmare. I det sammanhanget bör för- och nackdelar med olika associationsformer – förvaltningsenhet, stiftelse eller aktiebolag – liksom lämplig huvudman för verksamheten, övervägas på nytt.

Statskontoret erinrar om att, i de fall då verksamheten till huvudsaklig del skall drivas som en affärsmässig rörelse, bör aktiebolagsformen bättre än stiftelseformen tillgodose kraven på ekonomisk stadga.

Inom budgetdepartementet arbetar f. n. kursgårdsutredningen, vars förslag bör inväntas innan ett ställningstagande görs till hur de nuvarande anläggningarna bör omorganiseras. En motsvarande översyn av SIDA:s befintliga utbildningsresurser bör också genomföras.

Riksrevisionsverket (RRV) avstyrker förslaget om en språkenhet och ett u-centrum. Om förslaget ändå genomförs vill RRV avstyra förslaget om stiftelseform, då utredningens argument för denna inte är övertygande. RRV förespråkar ett effektivare utnyttjande av SIDA:s utbildningsverksamhet, även med avseende på privata näringslivet. SIDA borde också inrätta en servicefunktion med uppgift att hjälpa företag och organisationer som ordnar egen utbildning. Detta kunna – på uppdragsbasis – gälla även icke-programländer.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) är positivt till förslaget om en stiftelse men betonar att stiftelsen inte får konkurrera med högskolan utan måste samverka med denna i fråga om u-landsinriktade aktiviteter. UD bör planera inrättandet av en stiftelse i samverkan med utbildningsdepartementet. Det är angeläget att en representant från UHÄ ingår i styrelsen för stiftelsen. U-centrum och språkenheten bör ej splittras.

Statens Industriverk (SIND) har inget att erinra mot utredningens huvudförslag. Det är viktigt att näringslivet är med vid utformningen av verksamheten och dess innehåll.

Ambassaden i Alger förordar en stiftelse fristående från UD. Förslaget är administrativt betungande och onödigt resurskrävande. En enklare variant förordas.

Ambassaden i Bangkok anser att förslaget ej är väl motiverat. Vilka skäl har avgjort lokaliseringen? Varför skall språkenheten och u-centrum skiljas från varandra? Båda bör ligga i Sandö. Ambassaden anser vidare att BUN bör förändras och att en utvidgning och breddning av utbildningen bör komma till stånd.

Ambassaden i Bissau föreslår att stiftelsens kansli förläggs till Sandö.

Ambassaden i Brasilia stöder i princip förslaget. Det finns idag ett stort behov av utbildning för svenskar med uppdrag i u-land.

Ambassaden i Colombo menar att utbildningsdepartementet bör bli huvudman för stiftelsen om undervisningen ska innehålla mer än ren landinformation.

Ambassaden i Dacca framhåller att förslaget att avveckla BUN och satsa på nämnda stiftelse är en vettig resursomfördelning.

Ambassaden i Dar-es-Salaam instämmer i utredningens huvudförslag, samt tillstyrker förslaget till finansiering av stiftelsens verksamhet

Ambassaden i Gaborone anser att utredningens förslag om att samordna utbildningen för olika kategorier är bra. En blandning av deltagare från organisationer och näringsliv kan bidra till ett ökat utbyte och överföring av kunskaper och erfarenheter.

Ambassaden i Guatemala finner förslaget vara överdimensionerat för sitt syfte. Existerande utbildningsorgan borde kunna tillgodose utbildningsbehovet. Huvudansvaret för rekrytering och utbildning bör ligga på arbetsgivaren, som har den bästa kunskapen om vad personalen behöver.

Ambassaden i Haag tillstyrker förslaget.

Ambassaden i Jeddah anser att näringslivet aktivt bör medverka vid utformningen och innehållet i den föreslagna stiftelsens verksamhet.

Ambassaden i Luanda anser att det föreligger ett stort behov av landkännedom och u-landskunskap hos företagen. Ambassaden tillstyrker i princip utredningens förslag om att öka de svenska resurserna till allmän landorienterad förberedelseutbildning inför uppdrag i u-land och till språkutbildning. Ambassaden tar dock inte ställning till hur detta skall ske.

Ambassaden i Lusaka ansluter sig i stort till utredningens förslag. Det är viktigt att SÖ representeras i stiftelsens styrelse.

Ambassaden i Tripoli ansluter sig till utredningens bedömningar, slutsatser och förslag.

Utbildningsberedningen anser det betydelsefullt att tillgängliga utbildningsresurser bättre utnyttjas och samordnas samt att den i betänkandet skisserade breddade utbildningsverksamheten kan erbjudas samtliga kategorier av utresande svensk u-landspersonal.

Nordiska Afrikainstitutet anser att institutet kan bistå den föreslagna stiftelsen med dokumentations- och biblioteks- samt forskningsverksamhet. Institutet förutsätter att kontakt upprättas mellan u-centret och institutet.

Fonden för industriellt samarbete med u-länder (Swedfund) anser sig inte ha underlag för att närmare yttra sig om den föreslagna organisatoriska formen eller den av utredningen diskuterade personalpolitiken för verksamheten.

Svenska Röda Korset (SRK) biträder utredningens förslag att en stiftelse inrättas med uppgift att verka för en förbättrad utbildning av utresande svensk u-landspersonal.

SRK föreslår att stiftelsen också får ett övergripande samordningsansvar och nära samverkar med den föreslagna fredskårsinstitutionen. SRK förordar att BUN utnyttjas vid inrättandet av stiftelsen.

Stockholms Universitets rektorsämbete ser positivt på att förberedelseutbildningen organiseras av en stiftelse. Formen verkar ändamålsenlig.

Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet tillstyrker förslaget om en stiftelse. Institutionen har redan ett samarbetsavtal med SIDA, där institutionens resurser ställs till SIDA:s förfogande. Institutionen pekar på de överlappande intressen som finns mellan institutionens arbetsområde och betänkandets förslag.

Tekniska Högskolan, u-landsenheten, är inte beredd att ta klar ställning för eller emot utredningens förslag, då konsekvenserna för nuvarande utbildningar är alltför svåra att överblicka.

De "låga" siffrorna för utresta Sandöskoleelever bör inte ligga till grund

för beslut om avveckling. Samma förhållanden gäller BUN-elever som de studenter som genomgått u-landskurser vid Tekniska högskolan nämligen att efter genomgång av u-landskurserna måste eleverna skaffa sig minst ett par års yrkeserfarenhet innan u-tjänst kan bli aktuell. Därför anser högskolan att man bör avvakta ytterligare några år innan man bedömer Sandöskolans rekryteringsfrämjande effekt.

Lunds universitet ansluter sig i stort till utredningens förslag. En brist i utredningen är den osäkra inventeringen av utbildningsefterfrågan hos näringslivet.

Umeå universitet tillstyrker utredningen i dess huvuddrag. Man ansluter sig till T. Ringmars särskilda yttrande i det principiella resonemanget.

Latinamerikainstitutet anser att existerande resurser bör utnyttjas i rådande ekonomiska krisläge.

Ett stort behov föreligger för en utvidgad förberedelseutbildning för u-landspersonal. Den bör kunna bygga på den dokumentations-, utbildnings- och konsultkapacitet om u-länder, som finns samlad eller representerad vid världsdelsinstitut och ämnesinstitutioner inom universitet och högskolor samt på de strävanden till behovsanpassad land- och regionutbildning som görs på skilda håll inom universitetsvärlden.

Svenska Handelskamarförbundet avstyrker utredningens förslag och föreslår istället att en förbättrad förberedelseutbildning åstadkoms genom en bättre samordning av redan befintliga resurser, inkl. det kunnande som finns inom de stora exportföretagen.

Förbundet är tveksamt till att samla u-landsutbildningen under en stiftelse av den föreslagna typen. Den administrativa uppbyggnaden kring stiftelsen kan med tiden hämma den erforderliga anpassningen av verksamheten. Man bör istället utnyttja exempelvis universitetens språkcentra.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län stöder förslaget om en stiftelse med två avdelningar, men anser att man kan utnyttja resurser vid Sandöskolan och delar inte utredningens slutsats att stiftelsen behöver två kursgårdar. Det blir en enklare organisation med mindre samordningsproblem om u-centret och språkenheten är förlagda till *en* kursgård och att verksamheten leds av *en* kursgårdschef. De resurser och det kunnande som behövs för u-centrum finns på Sandöskolan. Det är knappast ändamålsenligt att bygga upp en ny liknande resurs i Uppsala-Stockholm. "Länsstyrelsen ser denna fråga som en viktig mätare på viljan att hävda de regionalpolitiska mål som statsmakterna fastställt."

Förslaget innebär att ett tidigare lokaliseringsbeslut urholkas genom att ett antal tjänster överföres från Kramfors kommun till någon kommun i Uppsala-Stockholms-området. Detta är inte förenligt med de ursprungliga intentionerna med lokaliseringen och förvärrar ytterligare sysselsättningsproblemet i Ådalen.

Länsstyrelsen delar inte utredningens bedömning av merkostnaden för resor och finner att kostnadsfrågan i sin helhet inte behandlats tillräckligt grundligt.

Länsstyrelsen påminner om det samarbete som SSVH och BUN har som bl. a. omfattar utveckling av utbildningsmaterial och gemensamt utnyttjande av lärarpersonal. Sundsvall/Härnösands högskola har som sin speciella inriktning en internationell utbildning. Högskolan kan både bidra till och utnyttja stiftelsens kurser på Sandö.

Kramfors kommunstyrelse hemställer att utredningarnas (fredskåren + u-landsutbildningsberedningen) förslag i vad de innebär inskränkningar av den nuvarande verksamheten på Sandö ej genomförs.

På Sandöskolan finns redan såväl materiella som personella resurser för en omfattande u-landsutbildning. Skolans personal och den erfarenhet om u-landsutbildning, som samlats vid skolan, utgör en unik och för u-landsutbildning värdefull tillgång, som ej bör förlösas genom att splittras på flera institutioner och på flera platser inom landet till förfång för den framtida utbildningen av u-landspersonal. Regionalpolitiska skäl talar för att den utbildningsenhet, som skapats på Sandö, hålles samman och om behov därav föreligger tillföres ytterligare resurser. Samarbetet som skolan haft med Sundsvalls-Härnösands högskola och med Statens skola för vuxna bör ytterligare utvidgas.

Svenska Arbetsgivarföreningen och Sveriges Industriförbund (SAF och SI) motsätter sig av statsfinansiella skäl att det för utbildning och dokumentation för u-landstjänst upprättas ett särskilt organ.

Verksamheten måste bli marknadsanpassad. Samtliga intressenter måste ha ett reellt inflytande över verksamhetens utformning. Verksamheten skall inte endast avse u-länder utan inriktas på arbete i samtliga länder med vilka Sverige har kommersiellt utbyte.

Sveriges Hantverks- och Industriorganisation (SHIO) ställer sig i huvudsak positiv till utredningens förslag. SHIO ansluter sig till Lewenhaupts särskilda yttrande. U-centret bör också förmedla information och kunskaper med länder med vilka Sverige har omfattande kommersiellt utbyte. Stiftelsens två institutioner bör lokaliseras på ett ställe, så nära dess avnämare som möjligt. Samtliga intressenter bör ha ett rejält inflytande över utformningen av verksamheten. Verksamheten bör vara marknadsanpassad. Ett villkor för att stiftelsen skall bildas är att kostnaderna rymms inom nuvarande ramar för biståndsutbildningen. Detta kräver därför vissa rationaliseringar inom nuvarande biståndsutbildningsorgan. Samhällsekonomiska skäl talar för att man vid detaljplaneringen av centret bör syfta till att få så pass god ekonomi på verksamheten att nettokostnaden kan inrymmas i nuvarande kostnadsramar.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) delar utredningens uppfattning om behovet av en förbättrad och samordad utbildning.

TCO anser att pedagogiska styrgrupper bör knytas till såväl u-centrum som språkenhet. TCO understryker behovet av facklig representation i både stiftelsens styrelse och styrgrupper.

TCO anser att personalfrågorna inte fått en tillfredsställande lösning och ifrågasätter om utredningens förslag kan och bör genomföras på det sätt och i den takt som föreslås. TCO saknar en lösning för personalen vid en minskning av verksamheten vid SIDA:s kursgårdar.

TCO finner det olyckligt att inte utredningen tagit upp utbildningen av militär personal till FN-bataljonerna samt till observatörs- och katastrof-tjänst. Den grundläggande utbildningen i u-landskunskap och språk bör vara gemensam för civil- och militärpersonal, dels av principiella skäl, dels därför att vissa resurser annars måste dubbleras. Detsamma gäller uppföljnings- och informatörskurser efter uppdragets genomförande. Eftersom de militära uppdragen kan vara av särskilt känslig natur, bör stor vikt läggas vid rekrytering och urval. Uppdragsgivaren har ansvaret, men kan därvid ha god nytta av samverkan med u-centret.

TCO välkomnar utvidgningen av uppdraget att även gälla näringslivet men vill peka på risken att de beräknade höga avgifterna vid u-landscentret kommer att innebära att frivilliga organisationer inte kommer att kunna utnyttja kurserna.

Centralorganisationen SACO/SR tillstyrker endast preliminärt utred-

ningens förslag då stiftelsens roll, beslutsfunktioner och sammansättning inte är tillräckligt klargjorda. Stiftelsens verksamhet borde kunna genomföras i samverkan med de nordiska länderna. Av utredningens förslag framgår inte om målsättningen om bättre förberedelse inför u-landsuppdrag bäst tillgodoses med en uppdelning av verksamheten i två institutioner. Världsinstitutet bör utnyttjas i större utsträckning.

Landsorganisationen (LO) tillstyrker utredningens förslag till organisationsmodell för utbildning och information för tjänstgöring i u-land, såväl vad avser den föreslagna stiftelsen som vad avser u-centrum och språkenheten vid Sandöskolan. LO förutsätter beträffande styrelsens sammansättning och verksamhetens ledning att avnämningens och arbetsmarknadsparter garanteras representation och inflytande.

Afrikagruppernas rekryteringsorganisation (ARO) anser att existerande resurser bör tas tillvara. "Det går inte att undvika intrycket att utredningen egentligen tillsatts för att skapa ett alibi för ett redan fattat beslut om att lägga ned BUN:s verksamhet vid Sandöskolan".

Centerns Ungdomsförbund (CUF) instämmer i utredningens huvudförslag.

Centralinstitutet för nordisk Asienforskning (CINA) föreslår att en utbyggnad av världsdelsinstitutet bör övervägas som alternativ till utredningens förslag. Skulle utredningens förslag förverkligas bör kontinuerlig kontakt hållas mellan u-centrums kunskapsbank och CINA.

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) delar åsikten att utbildningen av utresande svenskar måste förbättras, men påpekar samtidigt att det redan idag finns många andra möjligheter som folkhögskolor, världsdelscentra etc. för att få detaljerad kunskap om u-länder. En bättre information och samordning är att föredra.

FPU påminner om att de ideella ungdomsorganisationerna, bl. a. FPU, var pådrivande när Sandöskolan inrättades. Härigenom skulle ett alternativ skapas för de många ungdomar som ansåg att arbetet i u-länder var ett bättre sätt än normal värnplikt att minska klyftor och konfliktrisker i världen. Kritiken mot Sandöskolan är överdriven. Sandöskolan har, i förhållande till jämförbara linjer, en hög andel som tar tjänst i u-länder och dessutom är många av de elever som inte åker ut aktiva för u-länderna i Sverige. FPU vill dock inte motsätta sig en ökad koppling mellan utbildning och u-landstjänst. Därigenom skulle ett ännu bättre nyttjande av resurserna nås.

Kooperativa förbundet (KF) och *Swedish Cooperative Centre (SCC)* ansluter sig till förslaget om finansiering och organisation av språkutbildning vid Sandöskolan och verksamheten vid u-centrum. KF och SCC fäster stor vikt vid att avnämarna kan styra de bägge institutionernas mål och verksamhet genom medlemskap i den föreslagna stiftelsen.

Lutherhjälpen bidrar till stort utredningens förslag. En representant för missionssamfundet bör vara med i den föreslagna stiftelsens styrelse.

SWEDEC International AB har inte något att erinra mot stiftelseformen som sådan men ifrågasätter om den föreslagna organisationen i övrigt är bäst lämpad för sitt ändamål. Stiftelsen skulle bättre kunna motsvara efterfrågan på företagens önskemål om de två institutionerna var relativt samordnade på samma ort. Styrelsens för stiftelsen får inte bli alltför stor. Intresserade företag bör få inflytande på styrelsens sammansättning.

Televerkets kommersiella konsultföretag (SWEDTEL) stöder förslaget om etablering av språkenhet och u-centrum. I stiftelsens styrelse förutsätter Swedtel att de verksamheter i samhället som är ekonomiskt ansvariga

för u-landstjänsterna blir i stort sett proportionellt representerade. Swedtel har svårt att finna underbyggda motiv för en fysisk och administrativ uppdelning av verksamheten. Både med hänsyn till integrering av språkträningen och finansiering av verksamheten borde en "kombinerad" utbildningscentral vara mest fördelaktig.

Svenska Kyrkans Mission (SKM) vill kraftigt rekommendera att huvudlinjerna i utredningens förslag genomförs.

Svenska Missionsrådet är positivt till utredningens förslag.

Sveriges Kristna Ungdomsråd (SKU) avvisar förslaget till organisatorisk modell. Svenska företag synes få ett alltför stort inflytande på utformningen av verksamheten.

SKU anser det mer riktigt att utnyttja existerande resurser vid universitetet och att satsa på de utbildningsanordnare som redan finns inom det statliga utbildningsväsendet samt den fria folkbildningsverksamheten, än att tillskapa nya organisationsformer.

Högskolan i Sundsvall/Härnösand påpekar att den ledningsorganisation som gäller för högskolan inte avviker särskilt markant från utredningens förslag. Stiftelsen, som utredningen föreslår som ledningsgrupp, skulle mycket väl kunna inordnas inom högskoleväsendet. En avgiftsbeläggning av utbildningen är också möjlig inom högskoleväsendet. Den nära kontakt som högskolan i dag har med företrädare för näringsliv, fackliga organisationer m. m. måste vara av stort värde vid planeringen av u-landsutbildningen. Huvudmannaskapet för u-landsutbildningen bör ligga inom utbildningsdepartementet.

LO-distriktet i mellersta Norrland delar inte utredningens slutsats att stiftelsen behöver ny lokalisering och därmed utökade utgifter. De i utredningen nämnda resurserna är av staten redan etablerade på Sandö, och de båda enheterna kan med fördel förläggas dit. Ett genomförande av utredningens förslag strider mot regionala strävanden som staten uttalar och skulle medföra ökad arbetslöshet i ett av landets hårdast drabbade områden.

Sandöskolan, 1979/80 års och nuvarande elevkårer anser i ett utförligt förslag att existerande resurser bör utnyttjas bättre. Såväl u-centrum som språkenhet föreslås lokaliserade till Sandö. Förslagen i utredningen och förslagen i fredskårsutredningen bör samlas till en lösning. En samordnad utbildningsverksamhet har sex viktiga funktioner: 1. Internationalisering (utvidgning av internationella inslag i högskolornas utbildning och en vidareutbildning av nyckelgrupperna), 2. Breddning av rekryteringsbasen, 3. Språkutbildning, 4. Förberedelseutbildning, 5. Rådgivning och upplysning och 6. Landorientering. Resurserna för utbildning under punkterna 1-5 finns redan på Sandöskolan medan landorienteringen bör ligga så centralt som möjligt. Den tidigare BUN och fredskåren bör slås samman till en u-landsutbildning och en "volontärkår".

Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan underkänner utredningsförslaget att skapa en stiftelse p. g. a. a) behovsbedömningen är helt otillfredsställande b) SIDA och BUN skulle tillsammans kunna klara de arbetsuppgifter som stiftelsen förväntas uträtta. Lämpligen bör det ske så att SIDA ges ansvar för den direkta förberedelseutbildningen och BUN arbetar med långsiktig resursbreddning. Stiftelseformen skulle för BUN-personalen innebära en försämring i anställningstrygghet, något som SF och ST motsätter sig.

SF och ST har inkommit med ett omfattande alternativt förslag till verksamhet vid Sandöskolan och föreslår att det till Sandö förläggs

- vidareutbildning av nyckelgrupper, t. ex. lärare och fackföreningsfolk som ett led i de allmänna internationaliseringssträvandena.
- kurser för breddning av resursbasen, främst riktade till för u-landsarbete särskilt efterfrågade grupper, t. ex. jägmästare, vatteningenjörer, utbildningsplanerare. Kurserna bör ge akademiska poäng och ingå i examen.
- språkutbildning enligt utredningens förslag. Samordning med andra anordnare av språkutbildning förutsätts.
- fredskårsutbildning
- allmänt förberedande och landorienterade kurser för de personalkategorier som ej tillgodoses genom SIDA:s eller fredskårens förberedelseutbildning.
- rådgivning enligt utredningens förslag.

Sveriges Läkarförbund anser det betänkligt att utredningen föreslår att den nu enda rekryteringsbreddande biståndsutbildningen avvecklas, i all synnerhet som något alternativ, – en mer effektiv och mindre kostnadskrävande utbildning – ej dokumenterats i utredningen. Det är inte klarlagt att avkastningen och utbytet kommer att bli större med utredningens förslag.

Utbildning för u-landsinriktat arbete och stationering i u-länder – utformning, behov och efterfrågan

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

Utbildningsberedningen, ambassaderna i Dacca, Luanda, Lusaka och Landsorganisationen (LO) stödjer utredningens bedömning.

Många remissinstanser anser dock att efterfrågan på den framtida u-landsutbildningen inte tillräckligt analyserats i utredningen. Några remissinstanser påpekar dock att det finns ett behov av långsiktig utbildning som bidrar till förbättrat rekryteringsunderlag utöver vad utredningen föreslår.

Flera remissinstanser anser att biståndsanslaget ej skall användas för att finansiera utbildning för svenska näringslivet.

Ambassaderna i Colombo, Gaborone och Guatemala anser att kompletterande utbildning av personal och familjemedlemmar i såväl lokalspråk som u-landskunskap i tjänstgöringslandet är viktig.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) påpekar att en av oklarheterna i utredningen är näringslivets efterfrågan på stiftelsens tjänster.

Biståndsutbildningsnämnden (BUN) delar utredningens uppfattning att det yttersta ansvaret för en god förberedelse av utresande personal och familjemedlemmar åvilar arbetsgivaren. Härigenom främjas en fortsatt och fördjupad internationalisering av det svenska samhället.

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) anser att den allmänna internationaliseringen av kursplaner och litteratur bör drivas med särskild hänsyn till Sveriges behov av kontakter med tredje världen. Förbättrade språkkunskaper utgör en viktig del av och förutsättning för denna internationalisering.

Svenska Institutet (SI) understryker att den kompetens som finns i Sverige för bedömning och planering av förstudier som rör bredare samarbete än så länge är mycket begränsad. SI instämmer därför i de förslag till utbildningsmöjligheter med inriktning på bredare samarbete som skisseras i betänkandet.

Statskontoret anser att utredningens bedömning av behovet av utbildningen är alltför vag. En grundligare marknadsanalys, som belägger utredningens bedömningar, bör vara förutsättningen för ett ställningstagande enligt förslaget. Frågan om graden av avgiftsfinansiering bör samtidigt diskuteras. Vidare bör inte språkundervisningen vara avgiftsfri då det gäller undervisning som inte anordnas genom samhällets normala kursutbud.

Riksrevisionsverket (RRV) finner att utredningen har brister i analysen av behov och resurser, vilket gör att bedömningen av efterfrågan i kostnadskalkylen blir osäker. Troligtvis kommer företag under alla omständigheter att ordna en del av sin förberedelseutbildning i egen regi. En ytterligare brist är att SIDAs och andra biståndsfinansierade organs behov inte behandlats närmare.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) betonar det väsentliga med en klar arbetsfördelning mellan den långsiktiga förberedelseutbildningen för tjänstgöring utomlands – vilken bör förbli en högskoleuppgift – och en mer kortsiktig funktionsinriktad utbildning.

Ambassaden i Addis Abeba framhåller betydelsen av att det inom en förbättrad förberedelseutbildning läggs stor vikt vid bearbetningen av attityder och värderingar. En samnordisk förberedelseutbildning borde utretts mer. Ambassaden föreslår att utbildningsanslag ges till ambassaderna för att anordna studiecirkel i språk och världlandskunskap.

Ambassaden i Alger anser förslaget vara för dyrbart.

Ambassaden i Bissau anser det som en brist att utredningen inte tar upp de kvalitativa aspekterna av personalbistånd och ifrågasätter om en kurs på ett par veckor kan "förstärka och utveckla" attityder. Mycket litet sägs om mottagarländernas syn på personal av olika slag. Utredningens skisserade lösning vilar på lika osäker grund som BUN visade sig göra, då ingen prognos görs för de framtida behoven av personal i olika sammanhang.

Ambassaden i Colombo framhåller att förbättrad landinformation och utbildning i stationeringslandet med hjälp av lokala resurser borde berörts i utredningen. Ambassaden ifrågasätter gemensam utbildning av olika personalkategorier. "En utlandsstationerad som arbetar helt integrerad i en lokal institution utan arbetsmässigt stöd från en hemmainstitution torde ha utbildningsbehov väsentligen av ett annat slag än den som arbetar för och under detaljinstruktioner från en i Sverige baserad institution".

Ambassaden i Dacca anser det uppenbart att den utbildning stiftelsen skall ge i många fall endast blir ett komplement till den fackinriktade utbildning som uppdragsgivaren måste ge. Ambassaden instämmer i att det yttersta ansvaret för personalens utbildning måste vila hos resp. arbetsgivare. Medföljande anförvarters tillvaro utomlands har stor betydelse. En lämplig person kan misslyckas om inte familjen har förmåga och möjlighet att klara den ofta svåra sociala anpassningen utomlands.

Ambassaden i Gaborone stöder förslaget att ordna vidareutbildning exempelvis genom studiecirkelverksamhet vid u-landsambassader. En förberedande utbildning före utresan bör kompletteras med kurser efter ankomsten till mottagarlandet. Utbildning i lokalspråk är viktig och är förmodligen det bästa sättet att öka förståelsen för den främmande kulturen och att underlätta kontakter med lokalbefolkningen.

Ambassaden i Guatemala ser inte att den föreslagna stiftelsen kan erbjuda en tillräckligt attraktiv, mångsidig och specifik u-landsutbildning för så vitt skilda behov.

Ambassaden är kritisk till rekommendationen att svenska ambassader utomlands aktivt bör medverka i anordnandet av kurser. Den svenska anknytningen vid u-landsuppdrag bör tonas ner och lokala utbildningsmöjligheter torde vara betydligt mer värdefulla.

En djupare analys av Sveriges framtida u-landsverksamhet, dess inriktning, struktur och behov bör göras. Utifrån en sådan analys skulle man bättre kunna bilda sig en uppfattning om behovet av u-landsutbildning och om det är meningsfullt att satsa på existerande institutioner.

Ambassaden i Hanoi betonar vikten av kunskaper i lokalspråk och föreslår vidare att hemvändande personal bör få delta som informatörer eller lärare i den av utredningen föreslagna utbildningen.

Ambassaden i Lusaka ställer sig positiv till att ambassaderna anordnar studiecirkelverksamhet i värdlandsanknutna frågor. Förslaget innebär en stor förbättring för främst näringslivets personal och det är värdefullt att även UD-personal kommer i åtnjutande av delar av den utbildning som utredningen skisserat. Eventuellt kunde detta läggas in som del i eller som en utökning av UD:s handläggartutbildning. Det skulle då bli tillfälle för UD-anställda att få kontakt med näringslivets folk för utbyte av synpunkter på bl. a. kommersiella frågor.

Ambassaden i New Delhi påpekar att u-centrum och språkenheten kan fylla en funktion men det bör påvisas att ett avnämningssintresse finns utifrån givna ekonomiska villkor.

Utbildningsberedningen stöder bl. a. institutionellt samarbete. Inom ramen för ett sådant stöd bör institutioner med begränsad u-landserfarenhet kunna erbjudas möjlighet att utnyttja de föreslagna utbildningstjänsterna.

Fonden för industriellt samarbete med u-länder SWEFUNDs verksamhet kommer att i växande utsträckning bidra till att efterfrågan på den i utredningen behandlade utbildningen ökar och "välkomnar därför förslaget att såväl den landinriktade utbildningen som språkutbildningen görs tillgänglig på lika villkor för alla intressegrupper inom det svenska samhället. Samtidigt gäller dock att de gedigna erfarenheter SIDA under åren skaffat sig bör utnyttjas i verksamheten." SWEFUND instämmer i utredningens förslag vad gäller utbildningens innehåll.

Svenska Röda Korset anser att utredningen borde ägnat utrymme åt de problem som möter en hjälporganisation vid korttidsanställning i samband med katastrofer.

Tekniska Högskolan finner det anmärkningsvärt att prognoser för bedömning av det framtida utbildningsbehovet inte gjorts utan man har nöjt sig med att konstatera att sådan inte är möjlig och att Sveriges nuvarande u-landskontakter torde få tas som ungefärligt mått på det totala behovet.

Uppsala Universitets rektorsämbete anser att det bör ytterligare utredas hur svenskar med utbildning utomlands skall få tillgodoräkna sig utländsk studentexamen, utländsk akademisk examen, åtnjutande av svenska studiemedel för studier utomlands och utländska betyg vid ansökan till lokala utbildningslinjer i Sverige. Motiveringen är att erfarenhet från utlandet ger dels språkkunskaper utöver det vanliga, dels anpassningsstyrning i åtminstone ett annat land än Sverige.

Latinamerikainstitutet finner det anmärkningsvärt att utredningen avfärdar möjligheten till samordniska åtgärder, trots att man tidigare pekat på att målsättningen för utbildningsverksamheten är densamma i de nordiska

grannländerna. Institutet föreslår att frågan om förberedelseutbildning för uppdrag i u-land, med hjälp av universitet och högskolor, utreds ytterligare. Institutet kan inte finna att utredningen klart kunnat motivera en kostnad av angiven storleksordning, mot bakgrund av rådande statsfinansiella läge.

Svenska Handelskammarförbundet konstaterar att intresset för landinriktad förberedelseutbildning ökat på senare år. På kortare sikt behövs kortare och landinriktade kurser. För att tillfredsställa företagarens behov av förberedelseutbildning erfordras enligt Handelskammarförbundet stor flexibilitet. En förbättrad förberedelseutbildning inför utlandsstationering skulle öka svenskars förutsättningar att anpassa sig i främmande miljöer.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser att "betänkandet anger en viss osäkerhet i sin bedömning av företagets förväntade efterfrågan på u-centrums och språkenhetens tjänster. SIDA:s utnyttjande är heller inte klarlagt."

Centralorganisationen SACO/SR påpekar att "då verksamheten föreslås finansierad med dels statsbidrag och dels avgifter, hade det även varit av betydelse att utredningen mer penetrerat intresset från enskilda organisationer, statliga organ och näringslivet."

Landorganisationen (LO) instämmer i utredningens slutsats vad avser utbildningsbehovets omfattning, samt tillstyrker utredningens förslag, vad gäller utbildningens omfattning och inriktning.

Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges Industriförbund (SI) konstaterar att det inom näringslivet föreligger ett utbildnings- och dokumentationsbehov inför arbete utomlands men motsätter sig dock av statsfinansiella skäl att det för detta ändamål upprättas ett särskilt organ.

Afrikagruppernas rekryteringsorganisation (ARO) anser att utredningen inte ger information om hur stor efterfrågan är från näringslivet på den föreslagna typen av utbildning.

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) motsätter sig *alla* försök att urholka biståndsanslagen genom att bedriva en inhemsk näringspolitik över biståndsbudgeten. En finansiering av utbildning med svenska biståndsmedel för näringslivet skulle vara ett allvarligt avsteg från de principer som väglett svensk biståndspolitik och ytterligare urholka biståndsanslaget.

Kooperativa Förbundet (KF) och Swedish Cooperative Centre (SCC) ställer frågan om utformningen av den utbildning som u-centrum tillhandahåller motsvarar efterfrågan från SIDA, UD, folkrörelserna och näringslivet. Utbildning före utresan kan dock ej kompensera brister i de grundläggande kvalifikationerna.

SWEDTEL befarar att den sociala anpassningen blir ett huvudändamål i utbildningen på bekostnad av andra kunskapsområden. Utnyttjande av de föreslagna centra beror detta väsentligt på den effektivitet med vilken utbildningen kommer att bedrivas samt kostnaden.

Svenska Fredskårsföreningen framhåller att institutionernas tillkomst inte bör finansieras med biståndsmedel, med tanke på u-centrums och språkenhetens kompetensområde, där hela utvecklingsproblematikens ekonomiska och sociala aspekter inte ingår.

Svenska Kyrkans Mission (SKM) instämmer i nödvändigheten av att ha kunskap om den lokala traditionen och religionens betydelse för människorna på platsen. SKM föreslår beträffande religionernas faktiska roll i utvecklingen att en mindre särskild utredning tillsätts som komplement till föreliggande utredning för att hela den verklighet som u-landsarbetaren möter utanför sin egen kulturkrets skall komma med i bilden.

Svenska Missionsrådets (SM) grundsyn är att de av riksdagen fastställda biståndsmålen måste vara vägledande för användningen av hela biståndsanslaget. Svenska företags verksamhet kan inte räknas in i denna kategori.

Frikyrkan Hjälper (FH) framhåller att de beslutade biståndsmålen måste gälla för alla typer av biståndsanslag. Det svenska näringslivets verksamhet i tredje världen ligger inte inom ramen för målen med biståndssamarbetet. I den mån svenska företag anlitas i biståndsprojekt bör personalen erhålla en utbildning som klargör att de utför biståndsarbete med fastlagda mål. Den utbildning som har att göra med attitydförändringar, underutvecklingens orsaker, traditionsmönster, religion och värdesystem, bör också på ett mer markant sätt få plats i kursplanerna. De totala anslagen för utlandsutbildning får inte minskas.

Sveriges Kristna Ungdomsråd (SKU) hävdar att det är helt oförenligt med svensk biståndspolitik att använda statsmedel anslagna för utvecklingsarbete till utbildningssatsningar, som ska ge svenska företag större framgång på den växande marknad som många u-länder idag utgör. Den utbildning som kommer i fråga skall styras av biståndspolitiska målsättningar.

Socialdemokratiska Ungdomsförbundet (SSU) har svårt att se värdet i att från den totala u-landsutbildningen med kunskapsförmedling, färdighetsträning och bearbetning av attityder och värderingar som viktigaste inslag bryta ut vissa moment och för behandlingen av dem inrätta en särskild institution med utbildning helt inriktad på teoretiska kunskaper.

Sandöskolan, 1979/80 års och nuvarande elevkårer anser att svenska biståndspengar inte bör användas för att finansiera utbildning för näringslivet. Avgiftsbeläggningen av kurserna gör att endast företagen har råd att utnyttja dem.

Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan framhåller att biståndsanslaget är avsett att i sin helhet användas för utvecklingssamarbete med u-länder. Därför är det fel att använda biståndspengar till utbildning för näringslivet.

Svenska Läkarförbundet framhåller att bristen på vårdpersonal i u-länder, med vilka Sverige har biståndssamarbete, är mycket stor och att rekryteringsbasen måste vidgas. Läkarförbundet finner inte att utredningens förslag underlättar en sådan breddning.

3 Landorienterad förberedelseutbildning — u-centrum Lokalisering, funktion, personal, samordning med fredskår, språkenhet och SIDA

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

Landsorganisationen (LO), Svenska Kyrkans Mission (SKM), Svenska Röda Korset (SRK), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) samt ambassaderna i Brasilia och Haag stöder utredningens förslag om lokalisering av u-centrum. Statskontoret, Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), Skolöverstyrelsen (SÖ), Stockholms universitet m. fl. anser att u-centrum och språkenhet bör ligga tillsammans.

En rad remissinstanser anser att såväl u-centrum som språkutbildning skall lokaliseras till Sandöskolan.

SIDA, liksom ambassaden i Brasilia, föreslår att u-centrum, åtminstone

i början tills dess efterfrågan kunnat klarläggas, får en förmedlande och rådgivande roll. BUN föreslår, som alternativ, att SIDA:s kursgård och Sandöskolan får var sin studiehandledare knuten till sig för extern rådgivning.

Televerkets kommersiella konsultföretag SWEDTEL förutsätter att styrningen av verksamheten vid u-centrum inte alltför starkt påverkas av svenska biståndspolitiska målsättningar, medan Svenska Arbetsgivareförbundet (SAF) och Sveriges Industriförbund (SI) framhåller vikten av att företag och näringsliv i stor utsträckning kan kontrollera innehållet i u-centrums verksamhet.

Umeå universitet, Svenska Fredskårsföreningen, SKM, SRK, Frikyrkan Hjälp samt ambassaderna i Havanna, Colombo och Bissau anser däremot antingen att de biståndspolitiska målsättningarna ska vara vägledande för u-centrums verksamhet, eller att kritiska och analyserande metoder skall användas i kursuppläggningsen vid u-centrum.

Centralorganisationen SACO/SR, Lutherhjälpen, Kooperativa förbundet (KF) och Swedish Cooperative Centre (SCC), SFs och STs avdelningar vid Sandöskolan samt TCO avstyrker tidsbegränsade anställningar vid ett eventuellt u-centrum. Lutherhjälpen föreslår i stället att u-landskunskapen hos de anställda uppehålls genom fältstudier medan styrelsen för u-landsforskning (SAREC) betonar vikten av att u-centrums "kunskapsbank" byggs upp i nära samarbete med berörda u-länder och att utbildningen förankras i u-länder.

Riksrevisionsverket (RRV), Statskontoret, ambassaden i Tunis och Svenska Sparbanksföreningen anser att man borde diskutera om inte den föreslagna u-landsutbildningen kunde inlemmas i befintliga statliga organ. En rad remissinstanser uttrycker farhågor att befintliga utbildnings- och dokumentationsresurser inte skall komma till bästa användning vid u-centrum. Framförallt framhålls att institutioner som SIDA, de s. k. världsdelsinstitut, den nuvarande Sandöskolan och dess lärarstab, vissa universitetsavdelningar, privata företag samt motsvarande inrättningar i de övriga nordiska länderna under flera år har samlat värderulla erfarenheter och kunskapsstoff om länder och generella u-landsproblem.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) föreslår successiv uppbyggnad av u-centrum och koncentration till rådgivande och u-landsutbildningsstimulerande uppgifter. SIDA:s kurser bör, framför allt när det gäller biståndsländer, kunna utnyttjas av stiftelsen.

Bistandsutbildningsnämnden (BUN) är tveksam till förslaget att nu upprätta ett u-centrum med uppgift att svara för bl. a. landinriktad kunskapsförmedling som fristående element i förberedelseutbildningen av utresande personal. BUN föreslår att, som alternativ till u-centrum, till en början två tjänster som studiehandledare för u-landsutbildning inrättas och anknyter den ena till SIDA:s kursgård i Uppsala, den andra till Sandöskolan.

BUN anser att, om det föreslagna u-centrum inrättas, samförläggning till Sandöskolan med den föreslagna språkenheten prövas. Därvid bör eventuell komplettering av nuvarande lokalbestånd tas upp och samråd ske med civilförsvarsstyrelsen.

Med erfarenhet från utbildningen vid Sandöskolan och från SIDA:s förberedelsekurser har BUN svårt att se värdet i att från den totala u-landsutbildningen med kunskapsförmedling, färdighetsträning och bear-

betning av attityder och värdering som viktigaste inslag bryta ut vissa moment och för behandlingen av den inrätta en särskild institution med en utbildning som föreslås bli nästan helt inriktad på förmedling av teoretiska kunskaper.

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) konstaterar att utredningen inte närmare behandlar hur u-centrums utbildning kan förankras i u-länder. Hur skall "kunskapsbanken" kunna byggas upp utan ett nära samarbete med resp. u-länder?

Riksrevisionsverket (RRV) framhåller att utredningen inte går in på hur förslaget påverkar SIDA:s utbildningskapacitet. Denna bör utnyttjas för att ge intresserade organisationer en bättre u-landsutbildning.

Statskontoret stöder förslaget att verksamheten kan ses i två avgränsade delar men anser att en organisatorisk lösning bör eftersträvas där språkutbildningen och den allmänna förberedelseutbildningen förläggs till samma plats. Statskontoret konstaterar att utredningen, trots direktiven inte har diskuterat en verksamhet inom ramen för SIDA:s myndighetsansvar.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) anser att u-lands- och språkutbildningen bör förläggas till samma kursort.

Skolöverstyrelsen (SÖ) anser att man av pedagogiska skäl bör förlägga den allmänna förberedelse- och språkutbildningen till en ort. Besparings-skäl talar för en gemensam lokalisering av både u-centrum och språkenhet. Utbildningsdepartementet bör ha ansvar för samordningen av u-landsutbildningen. Det bör ytterligare utredas hur dels SIDA:s personal, dels hemvändande experter kunskaper bättre kan utnyttjas.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) vill att lokaliseringen av berörda institutioner prövas ytterligare. BUN förlades till Sandöskolan av regionalpolitiska skäl, vilka är lika starka nu som då.

Ambassaden i Addis Abeba är tveksam till att ha språkcentrum och u-centrum på skilda orter. Existerande resurser, exempelvis världsdelsinstitutionerna vid universiteten, borde kunna utnyttjas bättre.

Ambassaden i Bangkok framhåller att u-centrum inte bara bör ha utbildningspositiva verkningar utan även opinionsbildande effekter.

Ambassaden i Bissau frågar sig om utredningens förslag till pedagogik vid u-centrum skall innebära "att kurser ordnas där missionärer inte skall ifrågasätta mission, biståndsarbetare inte ska ifrågasätta biståndsverksamhet och anställda inte ska ifrågasätta privat företagsamhet i u-land, utan u-centrum skall tillhandahålla en 'saklig och balanserad blandning' passande för armén, företagsamheten, ideella, politiska och religiösa organisationer samt SIDA," och menar att resultatet då med stor sannolikhet kommer att bli "en pedagogiskt utslätad, urvattnad soppa som inte blir särskilt efterfrågad eller långlivad".

Ambassaden i Brasilia påpekar att biståndsarbetare har ett annat utbildningsbehov än näringslivets representanter och att det därför krävs en annorlunda förberedelseutbildning. Stiftelsen bör förmedla kunskaper från olika håll snarare än att ge egen undervisning. U-centrum och språkenhet bör ligga i samma region (Stockholms-området).

Ambassaden i Colombo anser att u-centrum endast torde bli en allmän dokumentationscentral som knappast kan ersätta den internutbildning som pågår exempelvis inom SIDA.

Ambassaden i Dar es Salaam föreslår angående tidsbegränsade tjänster vid u-centrum att organisationer, som kommer att utgöra rekryteringsbas, bör förklara sig beredda bevilja tjänstledighet.

Ambassaden i Haag vill lokalisera u-centrum till Stockholm/Uppsala.

Ambassaden i Havanna stöder utredningens förslag om upprättandet av u-centrum. Kurserna får ej vara så korta att kunskaperna uttunnas. Av särskilt värde är att tillfälle ges till kritiska studier, studier av bas- och bynivåer samt attitydförberedelser. Vid utformandet av u-centrum bör man ta vara på de kunskaper och erfarenheter beträffande utbildningens innehåll som samlats på Sandöskolan.

Ambassaden i Islamabad tillstyrker utredningens förslag om u-centrum.

Ambassaden i Jeddah framhåller att det föreslagna u-centrum bör tillgodögöra sig de erfarenheter som ett flertal svenska företag nu besitter.

Ambassaden i Lusaka ställer sig tveksam till att förlägga u-centrum och språkenhet till skilda orter. Övervägande skäl talar för gemensamma lokaler.

Ambassaden i New Delhi anser att u-centrum i viss utsträckning förefaller dubblera SIDA:s resurser. U-centrum kan fylla en funktion men det bör påvisas att det finns ett avnämning utifrån givna ekonomiska villkor.

Ambassaden i Tunis anser att u-centrum skulle kunna inlemmas i redan befintligt organ, t. ex. SWEDEC. Koordinationssvårigheter skulle annars uppstå. I övrigt är ambassaden positiv till förslag om mål för och uppläggning av u-centrum.

Svenska Röda Korset (SRK) stöder utredningens förslag att ett u-centrum bildas i Stockholm/Uppsala-området eller ansluts till en existerande institution i samma område. SRK föreslår vidare att utbildningen vid u-centrum inte enbart skall omfatta landorientering utan också allmänna förberedelser (attitydpåverkan, kunskapsförmedling m. m.).

Stockholms universitets rektorsämbete påpekar att de kritiska och breda perspektiv som u-landsforskningen kan ge är lika viktig som landorientering. Därför förutsätter universitetet att olika forskningsinstitutioners u-landsexperter tas i anspråk för att förmedla en allsidig analys av de sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden som väntar i u-landet.

Kontakten mellan u-centrum och språkenheten synes bli indirekt. Universitetet menar att språkutbildningen inte kan skiljas från den övriga förberedande utbildningen.

Tekniska Högskolan är skeptisk till lokaliseringen av de två enheterna och ifrågasätter lämpligheten att placera dem på olika orter i landet. Högskolan förespråkar en central placering.

Uppsala universitet påminner om att det i Uppsala finns ett stort kunnande beträffande Afrika söder om Sahara. Det förefaller rimligt att – inom ramen för u-centrum – tillvarata skilda utbildningsorters speciella kunnande om världens regioner. Därvid bör Uppsala få ett speciellt ansvar för utbildning och forskning om Afrika söder om Sahara.

Lunds universitet anser att u-centrum av regionpolitiska skäl bör ligga i Göteborg/Malmö/Lund.

Umeå universitet vill placera u-centrum i Sandö/Kramfors under medverkan av Umeå universitet och understryker att det är nödvändigt att beståndsfilosofin bildar den ideologiska basen för den planerade utbildningen.

Kramfors kommunstyrelse anser att regionalpolitiska skäl talar för att behålla Sandöskolan som en utbildningsenhet, som vid behov tillförs ytterligare resurser. Sandöskolans personal och den erfarenhet av u-landsutbildning som samlats på skolan utgör en unik och för u-landsutbildning värdefull tillgång, som inte bör förlösas genom att splittras på flera institutioner och på flera platser i landet.

Svenska Arbetsgivarförbundet (SAF) och Sveriges Industriförbund (SI)

anser att den verksamhet som skall bedrivas måste bli marknadsanpassad och på ett effektivt sätt kunna tillhandahålla utbildning för samtliga berörda personalkategorier. Stiftelsen måste därför vara lyhörd och flexibel i takt med marknadens växlande krav. Samtliga intressenter måste ha ett reellt inflytande över verksamhetens utformning.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) avstyrker den anställningsform med lärtjänster vid u-centrum som innebär tidsbegränsning upp till två eller högst tre år. U-centrum bör förläggas till Stockholm/Uppsala-regionen.

Centralorganisationen SACO/SR betonar vikten av att den personal som skall tjänstgöra vid u-centrum är anställd "tills vidare" och inte på förordnande gällande viss tid.

Landsorganisationen (LO) delar utredningens uppfattning att utbildningen bör organiseras tillsammans med resurser för landinriktad rådgivnings- och informationsverksamhet och förläggas utanför SIDA.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) stöder utredningens förslag att skapa ett u-landscentrum. Detta bör förläggas centralt, för att göra det möjligt att utnyttja närbelägna resurser främst i form av personal med omfattande kunskaper och erfarenheter inom relevanta områden.

Afrikagruppernas rekryteringsorganisation (ARO) anser att om företagets efterfrågan så motiverar bör de själva inrätta och bekosta ett u-centrum.

Centerns Ungdomsförbund (CUF) anser att u-centrum bör förläggas till Sandö av såväl ekonomiska som regionalpolitiska skäl.

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) framhåller att innan man binder sig för en så pass dyr investering som ett u-centrum bör andra alternativ övervägas ytterligare. Skulle ett u-centrum behövas bör näringslivet stå för kostnaderna. Detsamma gäller andra lösningar. En samhällsekonomisk bedömning kan leda till att staten bör stå för en del av kostnaderna. En sådan åtgärd får ses som ett sätt att främja exporten och bör under inga omständigheter belasta biståndsbudgeten.

Kooperativa Förbundet (KF) och *Swedish Cooperative Centre (SCC)* anser att etablerandet av ett u-centrum är en väg som bör prövas. KF och SCC känner viss tveksamhet inför utredningens förslag att tidsbegränsa vissa av nyckelposterna vid u-centrum. Representanter för u-länderna bör anställas.

Lutherhjälpen invänder mot tanken att vid u-centrum tjänstgörande personal som regel skall verka där maximalt tre år och påpekar att det med en sådan målsättning torde bli svårt att få personal. Snarare bör denna ha möjlighet att vidmakthålla och fördjupa sina kunskaper genom fältstudier.

SWEDEC International AB är tveksam till tidsbegränsningen av tjänsterna vid u-centrum. De pedagogiska erfarenheter som dessa tjänstemän får under sin anställningstid kommer inte stiftelsen till godo.

Televerkets kommersiella konsultföretag SWEDEL förutsätter att, om u-centrum kommer att utnyttjas för de statliga myndigheternas verksamhet i u-länderna (fredskårsutbildning eller katastrof- och biståndsutbildning för värnpliktiga), denna inte i något avseende kommer att finansieras via angivna deltagaravgifter.

Swedel framhåller att den breda anslutning från industri och näringsliv som ger god ekonomi förutsätter att styrningen av verksamheten inte alltför starkt påverkas av svenska biståndsinstitutioner eller biståndspolitiska målsättningar.

Svenska Fredskårsföreningen anser att den föreslagna förberedelseut-

bildningen till innehåll och metoder är en klar försämring och en sänkning av ambitionsnivån i jämförelse med SIDA:s nuvarande förberedelseutbildning. U-centrum måste, om det kommer till stånd, ges en inriktning i samklang med målen för det svenska utvecklingssamarbetet och dess utbildningsutbud måste ges en vidare målsättning och en mer aktiv pedagogik än den utredningen föreslår. Alternativt bör det finansieras utanför biståndsanslagen.

Svenska Missionsrådet (SM) anser att kostnaden vid u-centrum är för hög för att en enskild organisation skall ha råd att utnyttja u-centrum. En enskild organisation väljer därför att utbilda i egen regi eller något internationellt kurscentrum. U-centrums inriktning och kostnadsläge är av avgörande betydelse för möjligheterna att utnyttja kurserna. Biståndspolitiska målen skall vara vägledande.

Svenska Kyrkans Mission stöder lokaliseringen av u-centrum men påpekar att avgifterna inte får bli alltför höga.

Svenska Sparbanksföreningen anser att det beträffande länderskunskap redan finns ett rikt erfarenhets- och källmaterial samlat dels inom SIDA, dels inom de s.k. världsdelsinstituten. Dessa källor bör i första hand utnyttjas.

Frikyrkan Hjälper finner den utbildning utredningen föreslår vid u-centrum värdefull, men är tveksam om den föreslagna utbildningen kräver ett centrum av den omfattning som anges i utredningen. Andra mindre kostnadskrävande lösningar föreslås bli föremål för ytterligare utredning.

Socialdemokratiska ungdomsförbundet (SSU) avstyrker förslaget att u-centrum inrättas.

Sandöskolan, 1979/80 års och nuvarande elevkårer anser förslaget till verksamhet vid u-centrum präglas av en syn på utbildning som passivt kunskapsinriktad. Man kan inte nå den förståelse för andra kulturmönster och värderingar man eftersträvar enbart genom att lära sig fakta om ett land. Utbildningen måste omfatta förståelse för underutvecklingens orsaker, internationella beroendeförhållanden och biståndets effekter. Ett eventuellt u-centrum bör förläggas till Sandö tillsammans med språkenheten.

Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan avvisar bestämt anställning på "viss tid" för en del av personalen på u-centrum. Pedagogiken vid u-centrum blir ett passivt kunskapsinhämtande. Förståelse för andra kulturmönster och värderingar kan inte nås enbart genom att lära sig fakta om ett land. Utbildningen om u-länderna måste sättas in i ett mer globalt perspektiv. U-centrum och språkenheten bör lokaliseras till Sandö.

4 Språkundervisning inför u-landstjänst – språkenheten

Lokalisering, funktion, personal, samordning med fredskår, u-centrum och SIDA

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och *Sveriges Industriförbund (SI)* anser att den föreslagna språkenheten bör ligga i Stockholm/Uppsala-området. Ambassaden i Guatemala föreslår lokalisering till Stockholm/Uppsala-området, alternativt Göteborg/Malmö/Lund-området.

En rad remissinstanser förordar att den föreslagna språkenheten knyts till Sandöskolan. BUN, styrelsen för internationell utveckling (SIDA), Kramfors kommunstyrelse, Statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH) och Svenska Sparbanksföreningen föreslår dessutom ett utvidgat samarbete mellan Sandöskolan och SSVH för språkundervisning.

Ambassaderna i Brasilia, New Delhi och Dar es Salaam samt SRK är tveksamma till den föreslagna nivån för språkenheten och anser att risk för dubblering föreligger. Ambassaderna i Dacca och Nairobi samt Televerkets kommersiella konsultföretag (SWEDTEL) betonar vikten av lokalspråkutbildning och välkomnar eller rekommenderar att sådan utbildning förläggs i värdlandet där så är lämpligt, eventuellt genom respektive ambassads försorg.

Riksrevisionsverket (RRV) anser att SIDAS språkutbildningskapacitet kunde utnyttjas effektivare.

Statskontoret, Skolöverstyrelsen (SÖ) och Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) framhåller att språkenheten bör förläggas till samma plats som förberedelseutbildningen, utan att ta ställning till lokaliseringen.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) anser att Statens Skola för Vuxna, Komvux och Sandöskolan skulle klara språkutbildningen om nuvarande resurser byggdes ut. En särskild språkenhet vid Sandöskolan behövs inte. Under stiftelens uppbyggnadsskede skulle den utnyttja SIDAS kursverksamhet och världsdelsinstitutens dokumentation och erfarenhet.

Biståndsutbildningsnämnden (BUN) framhåller att det krävs ytterligare lärarresurser för att klara av den föreslagna undervisningen. Den omfattande språkträning som eleverna vid Sandöskolan erhåller ses som ytterligare skäl mot en nedläggning av skolans nuvarande verksamhet. Samtidigt ställer sig BUN positiv till utredningens förslag att till Sandöskolan knyta den föreslagna språkenheten. Samarbetet med SSVH, som inleddes sedan någon tid tillbaka, med s.k. varvad språkutbildning är en modell som därvid ytterligare skulle kunna utvecklas.

Statskontoret stöder förslaget att verksamheten kan ses i två avgränsade delar. Lokalspråkutbildningen och den allmänna förberedelseutbildningen bör i stor utsträckning vara beroende av samma material och lärare, varför en organisatorisk lösning bör eftersträvas där lokalspråkutbildningen och den allmänna förberedelseutbildningen förläggs till samma plats. Också deltagarfamiljernas samordningsproblem torde minska om en sådan lösning valdes.

Riksrevisionsverket (RRV) föreslår effektivare utnyttjande av SIDAS utbildningskapacitet för såväl språk som annan förberedelseutbildning.

Ambassaden i Brasilia anser att språkenheten endast bör ge undervisning i speciella språk.

Ambassaden i Dacca betonar vikten av kunskap i lokalspråk och föreslår att den kunskap som ges i Sverige bör kompletteras med en förlängd lokalspråkutbildning på heltid vid ankomsten till värdlandet.

Ambassaden i Dar-es-Salaam anser att språkenheten bör erbjuda kurser även på högre nivå. Arbetsgivarna bör ersätta språkenheten enligt samma grunder som föreslås för u-centrum.

Ambassaden i Guatemala anser att språkkunskaper kan inhämtas vid redan etablerade läroanstalter. Lokaliseringen till Sandö skulle göra under-

visningen mindre attraktiv för avnämarna. Stockholm, Uppsala, Göteborg eller Malmö skulle vara lämpligare.

Ambassaden i Islamabad tillstyrker utredningens förslag om språkenheten.

Ambassaden i Nairobi välkomnar utredningens förslag om att ställa medel till ambassadernas förfogande för främjande av studiecirklar i världsanknutna frågor samt studier i lokala språk. De personella och finansiella resurserna för detta förslag förfogar ambassaderna inte över.

Ambassaden i New Delhi anser att "språkenheten torde innebära en dubbling, i varje fall i den mån den erbjuder utbildning i världsspråk, som ju finns såväl inom det allmänna skolväsendet som i alla former av vuxenutbildning och det kan ifrågasättas om det inte är effektivare att utnyttja existerande resurser". Syftet med språkenheten torde vara att bibehålla Sandöskolan.

Svenska Röda Korset (SRK) anser att den grundläggande språkutbildningen i engelska, franska och spanska upp till nivå 3 bör äga rum vid universitet, vuxenutbildning, studieförbund m. m. SRK föreslår att intensivträning i språk och undervisning i lokala språk bl. a. förläggs till Sandöskolan.

Lunds universitet ser Sandöskolans föreslagna språkenhet som en nödlösning.

Umeå universitet förordar att all språkutbildning bör förläggas till Sandöskolan.

Svenska Arbetsgivareföreningen och *Sveriges Industriförbund* vill förlägga språkenheten till Stockholm/Uppsala-området.

Televerkets kommersiella konsultföretag (SWEDTEL) tror att det vore möjligt att förlägga utbildningen av vissa lokalspråk utomlands.

Afrikagrupperna (ARO) anser att man bör bygga ut SSVH och framför allt kontakten SSVH-BUN.

Svenska Kyrkans Mission (SKM) är positiv till förslaget att Sandöskolans specialutbildning i språk blir kostnadsfri.

Svenska Sparbanksföreningen ifrågasätter behovet av ett särskilt språkcenrum och anser att Statens skola för vuxna på ett effektivare sätt än hittills kan utnyttjas av både offentliga, enskilda organisationer och företag.

Sandöskolan, 1979/80 års och nuvarande elevkårer instämmer i förslaget att språkenheten förläggs till Sandö.

Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan instämmer i utredningens förslag att språkutbildningen förläggs till Sandö och förutsätter samordning med andra anordnare.

Kursverksamheten vid Stockholms universitet (KV) säger sig kunna erbjuda bättre och billigare språkutbildning än den föreslagna språkenheten. Företaget har erfarenhet av att skräddarsy språkutbildning efter behov.

Statens skola för vuxna (SSVH) i Härnösand hänvisar till det nuvarande samarbetet med SIDA och Sandöskolan och framhåller att utbildning för enskilda och grupper visar på goda resultat till låga kostnader eftersom redan gjorda investeringar i utbildningsplaner, lokaler, kompetenser och administration har kunnat utnyttjas. Därför har SSVH goda möjligheter att samordna lokala och centrala insatser för ett skräddarsytt utbildningsprogram. SSVH har genom sin uppgift att vara komplement till kommunal vuxenutbildning ett omfattande kontaktnät över riket.

SSVH vill fästa uppmärksamheten på att den modell av distansutbildning som skolan använder, mycket väl låter sig förenas med u-landsupp-

drag. SSVH samverkar med Svenska Statens språkkurser på hemmaplan och intensivspråkkurser utomlands.

Svenska Statens Språkresor AB (SSS) påpekar att företaget, genom sitt pågående samarbete med Statens Skola för Vuxna (SSVH), kan erbjuda språkutbildning utomlands som ett komplement till SSVHs utbildningsmodell för specialiserad språkutbildning.

5 Kompletterande fackutbildning

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

SAREC betonar att bl. a. de u-landsinriktade fackkurserna vid universitetet skapar en kunskapsmässig bas för framtida u-landsarbete och därför bör byggas ut.

KTH och Uppsala universitet pekar på möjligheterna att förbättra i återföringen av fackkunskaper, från exempelvis konsulter via högskolan till utresande personal.

Umeå och Uppsala universitet samt Latinamerikainstitutet framhåller att de redan nu bedriver u-landsinriktad fackutbildning som delvis skulle kunna nyttiggöras vid det föreslagna u-centrum.

B. Remissvar

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) anser det viktigt att u-landskunskaperna kommer in redan i grundutbildningen och att man där skapar en bas för framtida u-landsarbete. De vid flera universitet befintliga fackkurserna med u-landsinriktning bör stödjas och byggas ut.

Tekniska Högskolan menar att fackkunskapen i allmänhet torde återfinnas inom högskolevärlden som resultat av konsultuppdrag, forskningsprojekt och utbytesverksamhet. Det innebär att kontakter med u-centrum och högskolorna måste upprättas. Enligt utredningen bör arbetsgivaren medverka till att hemvändande personers erfarenhet ställs till förfogande genom u-centrums försorg, men formerna härför berörs inte. Dessa frågor är väsentliga för att u-centrum skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt och bör utredas ytterligare.

Umeå universitet tar fasta på att det i utredningen påpekas att hälsovårdsplanerare i ökande grad efterfrågas av u-länderna. Vid universitetet i Umeå utexaminerades hälsovårdsinspektörer. Fördjupningskurser planeras och flera studerande förbereder sig för forskarutbildning. Om en fackutbildning skulle komma till stånd inom detta område bör Umeå universitet bli huvudman för denna.

Vidare anordnar "forum för främjande av tvärvetenskap" vid universitetet en 10 poängs kurs i humanekologi som direkt skulle kunna vara lämpad som förberedelsekurs för u-landstjänst och utan svårighet skulle kunna decentraliseras till Sandö eller ges på distans. Det kan också nämnas att det vid ett flertal institutioner pågår projekt med inriktning på u-landsfrågor och att ett flertal experter med erfarenhet av biståndsarbete är verksamma vid universitetet.

Latinamerikainstitutet nämner i detta sammanhang att institutet kontaktats av och preliminärt träffat överenskommelse med Lunds universitet att under våren 1981 anordna en tredagarskurs om Latinamerika, skraddarsydd för näringslivets och förvaltningens behov. Kursens uppläggning och

utformning skulle ansluta till de internatkurser som tidigare anordnats av Lunds universitet i arabvärldskunskap.

Uppsala universitets rektorsämbete påpekar att u-landsinriktad fackutbildning redan finns vid både Uppsala universitet och Sveriges Lantbruksuniversitet. Det torde med måttliga insatser från t. ex. SIDA, SAREC, näringslivet och fackliga organisationer vara möjligt att öka utbytet av dessa utbildningar avsevärt.

6 Långsiktig utbildning (högskolor och universitet)

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC), styrelsen för internationell utveckling (SIDA), Centralinstitutet för nordisk Asienforskning (CINA), Svenska Missionsrådet (SM) och Svenska Kyrkans Mission (SKM) stöder utredningens förslag om intensifierad internationalisering av utbildningsväsendet och förordar nära samarbete mellan den föreslagna stiftelsen och universitetsväsendet.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) anser att internationaliseringen bör omfatta hela skolan och att internationella sekretariat bör inrättas vid Universitets- och högskoleämbetet och universiteten. Tjänstemännens bildningsförbund (TBV) instämmer vad beträffar internationella sekretariat vid högskolor.

CINA stöder förslaget om ökad satsning på stipendier och forskningsanslag men anser liksom Nordiska Afrikainstitutet och Latinamerikainstitutet att möjligheterna för de existerande utbildningsvägarna inom universitet och högskolor att tillgodose delar av behovet av u-landsutbildning är goda. Ambassaden i Guatemala anser att ökade medel bör avsättas för internationellt forskningssamarbete med inbjudan av gästforskare och gästföreläsare.

SAREC påpekar att den föreslagna organisationen inte får utvecklas på bekostnad av den fackligt och ämnesmässigt integrerade u-landsutbildningen vid universitet och högskolor.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) konstaterar att samhällets utbildning syns otillräckligt anpassad till vårt faktiska beroende av omvärlden i allmänhet och omfattningen av våra kontakter med u-länderna. För att få till stånd en större internationalisering av universitet och högskolor krävs ett ökat tryck från de intressenter, som i sin rekrytering till u-landsuppdrag nästan dagligen konfronteras med bristande grundkunskaper. Den föreslagna stiftelsen kan genom sin breda förankring hos dessa intressenter komma att utöva ett sådant tryck.

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) betonar internationaliseringen av undervisningen vid universitet och högskolor och understryker att "utan en fortgående internationalisering och u-landsinriktning av universitetens reguljära utbildning och forskning kommer den föreslagna organisationen inte att nå särskilt långt". Den får inte utvecklas på bekostnad av den fackligt och ämnesmässigt integrerade u-landsutbildningen inom universiteten och högskolorna. Den måste bli ett kompliment. Utredningen har betonat skillnaden mellan det föreslagna u-centrum och de akademiska

institutionerna. SAREC vill betona att det även behövs ett nära samarbete och utbyte av erfarenheter.

Svenska institutet (SI) förslår att stiftelsen borde samverka med UHÅ vid fördelningen av högskolornas sk internationaliseringsmedel och att dessa medel borde reserveras för enskilda större satsningar (t ex u-landsutbildning). SI framhåller att betydligt större belopp i så fall måste anvisas. Den nuvarande knappa tilldelningen är redan alltför hårt ianspråktagen för behov av ren baskaraktär inom det internationella utbildningsutbytet.

Ambassaden i Guatemala anser att ökade medel bör avsättas för internationellt forskningssamarbete med inbjudan av gästforskare och gästföreläsare. Ett närmare samarbete bör komma till stånd mellan de olika svenska institutionerna, som skapar u-landsarbete och den svenska utbildningsorganisationen.

Nordiska Afrikainstitutet saknar i utredningen en översikt över den traditionella utbildningen med internationella inslag, som finns vid de flesta universitet.

Stockholms universitet anser inte att utredningen tillräckligt diskuterar den akademiska utbildningens centrala roll.

Uppsala universitet understryker vikten av ökad internationalisering bl. a. för att samhället skall få fram kvalificerad och för u-landstjänst lämplig personal.

Latinamerikanska institutet föreslår att frågan om förberedelseutbildning för uppdrag i u-land utreds ytterligare särskilt vad gäller förutsättningarna att uppnå en vidgad förberedelseutbildning genom utbyggnad av existerande, såväl ämnes- och språkinriktad som land- och regionspecialiserad utbildningskapacitet inom universitet och högskolor.

Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och *Sveriges Industriförbund (SI)* understryker vikten av en fortsatt internationalisering av den svenska skolutbildningen samt en förbättrad språkutbildning.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) delar utredningens uppfattning om internationaliseringssträvandena men vill framhålla att utbildningens internationalisering bör omfatta hela skolan. Internationella sekretariat vid UHÅ och universiteten bör inrättas för att samordna internationaliseringen av utbildningen.

Centralorganisationen SACO/SR delar utredningens uppfattning att långsiktig påverkan av den svenska resursbasen för u-landstjänstgöring, i vid bemärkelse, bör ägnas mer uppmärksamhet.

Centerns Ungdomsförbund (CUF) föreslår att u-ländernas situation tas upp i det allmänna utbildningssystemet och att högskolorna får ökade resurser att behandla ämnet.

Centralinstitutet för nordisk Asienforskning (CINA) stöder utredningens förslag om intensifierad internationalisering av den akademiska undervisningen samt om ökad satsning på stipendier och forskningsanslag. Den sakkunskap som finns på universiteten bör utnyttjas bättre än vad utredningen föreslår.

Svenska Kyrkans Mission (SKM) stöder förslaget om att de internationella frågorna kommer in i den normala utbildningsgången så tidigt och medvetet som möjligt för att bredda basen för framtida rekrytering till u-landstjänst. Universiteten bör få utökat stöd för ytterligare internationalisering.

Svenska Missionsrådet (SM) anser att internationaliseringen av den högre utbildningen bör stärkas.

Sveriges Kristna Ungdomsråd (SKU) förordar ökad satsning på fortbild-

ning av universitetens lärare inom områden, som bedöms angelägna för u-landsutbildningen.

Tjänstemännens Bildningsförbund (TBV) instämmer i att internationella sekretariat bör finnas vid högskolorna.

7 Bistånds- och katastrofutbildningen på Sandöskolan

A. Sammanfattning av remissorganens synpunkter

Ambassaderna i Dar es Salaam, Guatemala och Tunis, Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), Skolöverstyrelsen (SÖ), Svenska Arbetsgivarförbundet (SAF) och Sveriges Industriförbund (SI), Landsorganisationen (LO), Kooperativa förbundet (KF) och Swedish Cooperative Centre (SCC) samt Svenska Missionsrådet (SM) motsätter sig inte att den nuvarande verksamheten vid Sandöskolan avvecklas enligt utredningens förslag.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Svenska Röda Korset (SKR), Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) och Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan föreslår en omorganisation och nedskärning av den nuvarande verksamheten i syfte att öka effektiviteten och kontakten med den konkreta biståndsverksamheten, (t ex genom förläggning av hela u-landsutbildningen till Sandöskolan).

Biståndsutbildningsnämnden (BUN), ambassaden i Gaborone, Centerns Ungdomsförbund (CUF), Centralorganisationen SACO/SR och Sveriges Läkarförbund stöder helt eller delvis Torgil Ringmars särskilda yttrande.

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA), ambassaden i Havanna, Tekniska högskolan i Stockholm, Frikyrkan Hjälper och 1979/80 års och nuvarande elevkårer vid Sandöskolan föreslår att frågan om bistånds- och katastrofutbildningens framtid vid Sandöskolan utreds ytterligare.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) vill ha en översyn av den nuvarande utbildningen på Sandö. Nämnda översyn bör göras av stiftelsen och bör ske med beaktande av vilka andra aktiviteter, inom ett brett program för förberedelse och utbildning för uppdrag i u-land, som med fördel kan förläggas till Sandöskolan.

Biståndsutbildningsnämnden (BUN) föreslår att verksamheten vid Sandöskolan liksom hittills utformas med syfte att påverka den svenska resursbasen och anser att u-landsutbildningen även i fortsättningen bör kunna utgöra ett alternativ till värnplikten. Den resursbreddande utbildningen vid Sandöskolan bör utformas som 2–5 månadskurser för 60–80 deltagare och mer än hittills inriktas på yrkesgrupper som efterfrågas i u-länderna. BUN föreslår vidare att kortkurser kring internationella frågor och biståndsproblem anordnas på Sandöskolan i samarbete med myndigheter, institutioner och organisationer.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) ansluter sig till förslaget att gradvis avveckla bistånds- och katastrofutbildningen vid Sandöskolan.

Skolöverstyrelsen (SÖ) motsätter sig inte att katastrof- och biståndsutbildningen på Sandöskolan gradvis avvecklas.

Ambassaden i Dar-es-Salaam biträder förslaget att bistånds- och katastrofutbildningen avvecklas.

Ambassaden i Gaborone ansluter sig till Ringmars särskilda yttrande när det gäller verksamheten vid Sandöskolan.

Ambassaden i Guatemala stöder utredningens förslag om successiv avveckling av Sandöskolan.

Ambassaden i Havanna anser att den nuvarande verksamheten vid Sandöskolan bör avvecklas. Dock försvinner därmed den enda nu existerande långsiktiga och djuplodande biståndsutbildningen. Behovet av en sådan utbildning förefaller inte motsvaras av tillräckligt konkreta förslag i utredningen.

Ambassaden i Tunis ansluter sig till utredningens förslag och därmed en effektivare användning av anslaget på 11,4 miljoner kr som nu endast fördelas på 100 elever på Sandöskolan.

Svenska Röda Korset (SRK) föreslår att utbildningen vid Sandöskolan bibehålls, men att skolans kapacitet bättre utnyttjas genom att ett större antal personer ges en kortare utbildning. På lång sikt påverkas därigenom den svenska resursbasen ytterligare.

Tekniska Högskolan anser att man bör avvakta ytterligare några år innan man bedömer Sandöskolans rekryteringsfrämjande effekt. Tekniska Högskolan anser att någon form av frivillig långsiktig bistånds- och katastrofutbildning där antagningen anpassas till rekryterande organisationers behov, måste finnas.

Länstyrelsen i Västernorrlands län anser att Sandöskolan i framtiden bör fungera som den föreslagna språkenheten och u-centrum.

Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och *Sveriges Industriförbund (SI)* har inga invändningar mot att den nuvarande katastrof- och biståndsutbildningen på Sandö läggs ned.

Centralorganisationen (SACO/SR) framhåller att förslaget att lägga ned den speciella katastrof- och biståndsutbildningen vid Sandöskolan, skulle innebära en allvarlig nedrustning av denna typ av biståndsutbildning.

Landsorganisationen (LO) tillstyrker att den nuvarande verksamheten vid Sandöskolan läggs ner och ersätts i enlighet med utredningens förslag.

Centerns Ungdomsförbund (CUF) anser att BUN-utbildningen bör vara kvar, men över biståndsanslagen. BUN-utbildningen bör kompletteras med arbete i u-land.

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) anser att Sandöskolan fyller ett regionalpolitiskt syfte i Ådalen. De såväl personella som materiella resurser som byggts upp vid skolan bör beaktas vid en förändring. Staten har gjort stora investeringar i utbildningslokaler och personalen har stor erfarenhet av u-landsutbildning. FPU anser att Sandöskolans resurser bör utnyttjas i den nya organisationen. En förutsättning för en avveckling av den nuvarande verksamheten är dels att utbildningen för de enskilda organisationernas volontärer förläggs till Sandö och får en omfattning motsvarande den nuvarande utbildningen dels att volontären har möjlighet att få räkna fullgjord u-landstjänstgöring som värnplikt.

Kooperativa förbundet och Swedish Cooperative Centre ansluter sig till utredningens förslag att verksamheten vid Sandöskolan upphör och ersätts med fredskårs- och språkutbildning.

Svenska Missionsrådet (SM) instämmer i förslaget om nedläggning av Sandöskolan i nuvarande former men påpekar att man bör tillvarata den erfarenhet skolan har och dess lärarkår.

Frikyrkan Hjälper föreslår att Sandöskolans resurser tillvaratas på ett bättre sätt än vad utredningen föreslår. Möjligheten att ett eventuellt u-landsgymnasium förläggs till Sandöskolan bör utredas.

Sandöskolan, 1979/80 års och nuvarande elevkårer påpekar att för att förbättra utnyttjandet av skolans kapacitet har BUN:s personal och elever sedan flera år föreslagit bl. a. en nedskärning i utbildningens längd och en organisatorisk anknytning till arbete i u-länder. Det är viktigt att utnyttja de resurser, och det kunnande som idag finns på Sandöskolan, framför allt lärare med flera års praktisk erfarenhet av biståndsarbete.

SFs och STs avdelningar vid Sandöskolan föreslår en nedskärning av utbildningens längd och en organisatorisk anknytning till arbete i u-länder.

En nedläggning av bistånds- och katastrofutbildningen vid Sandöskolan är ett steg tillbaka. Den är hittills största och mest målmedvetna satsningen på att bredda den svenska resursbasen.

Svenska Läkarförbundet ansluter sig i stora drag till Ringmars särskilda yttrande.

8 Värnpliktsalternativet

A. Sammandrag av remissorganens synpunkter

Biståndsutbildningsnämnden (BUN), Kramfors kommunstyrelsen, Frikyrkan Hjälp, Svenska Missionsrådet (SM), Sveriges Kristna Ungdomsråd, (SKU), ambasaderna i Brasilia, Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund (SSU), Centerns Ungdomsförbund (CUF), Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU), Vapenfria Arbetsgruppen vid Sandöskolan och 1979/80 års och nuvarande elevkårer vid Sandöskolan anser att u-landsutbildningen även i fortsättningen bör kunna utgöra ett alternativ till värnplikten.

Umeå universitet anser att värnpliktsutbildningen vid BUN kan upphöra. Svenska Röda Korset (SRK) anser att kravet på att biståndsutbildningen vid Sandöskolan skall vara ett alternativ till värnplikt kan modifieras eller till och med helt utgå. Tjänstemännens centralorganisation (TCO) avstyrker förslaget att 4–6 månaders u-landsutbildning plus minst två års u-landsarbete skall gälla som alternativ till fullgjord värnplikt/vapenfri tjänst. Man bör enligt TCO inte kräva längre alternativtjänst än normal värnpliktstjänst. BUN tillstyrker att fullgjord fredskårs- eller volontärs-tjänst i u-land om minst 2 år skall kunna godkännas som genomförd värnplikt eller vapenfri tjänst plus att efter avslutat uppdrag i u-land gå igenom en uppsamlingskurs i Sverige på 2–4 veckor.

B. Remissvar

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) ansluter sig till utredningens bedömning, att det medför stora praktiska nackdelar att ha biståndsutbildning som alternativ till värnplikt. Styrelsen påpekar dock att ett biståndsriktat alternativ för värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga har setts som positivt av flera medborgargrupper.

Biståndsutbildningsnämnden (BUN) föreslår att verksamheten vid Sandöskolan liksom hittills utformas med syfte att påverka den svenska resursbasen och anser att u-landsutbildningen även i fortsättningen bör kunna utgöra ett alternativ till värnplikt. BUN tillstyrker att fullgjord fredskårs- eller volontärtjänst i u-land om minst 2 år plus uppsamlingskurs i Sverige skall kunna godkännas som genomförd värnplikt eller vapenfri tjänst.

Ambassaden i Brasília ansluter sig till Ringmars yttrande. Värnpliktiga bör kunna göra samhällstjänst i form av u-landsutbildning.

Ambassaden i Dar-es-Salaam biträder utredningens förslag till ett u-landsinriktat alternativ till värnplikt och vapenfri tjänst.

Svenska Röda Korset (SRK) anser att kravet på att biståndsutbildningen vid Sandöskolan skall utnyttjas som ett alternativ till värnplikt bör kunna modifieras eller helt utgå.

Umeå Universitet anser att värnpliktsutbildningen vid Sandö kan upphöra.

Kramfors kommunstyrelse anser att förslaget att avveckla möjligheten att ersätta värnpliktstjänstgöring med biståndsutbildning är väl underbyggt. Denna möjlighet torde ha haft avsevärd betydelse för rekrytering av personal för u-landstjänstgöring. En sådan möjlighet bör fortfarande stå öppen även vid en övergång till en förkortad men måhända mer renodlad fredskårsutbildning.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) avstyrker den modell som innebär att 4–6 månaders u-landsarbete skall gälla som alternativ till fullgjord värnplikt/vapenfri tjänst. Man bör inte kräva längre alternativ tjänst än normal värnpliktstjänst.

Centerns Ungdomsförbund (CUF) anser att BUN-utbildningen bör kvarstå som ett alternativ till värnplikt för dem som beviljats vapenfri tjänst. Även fredskårsarbetet bör vara ett vapenfritt alternativ.

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) anser att en förutsättning för en avveckling av den nuvarande verksamheten är dels att volontärutbildning förläggs till Sandö och får en omfattning motsvarande den nuvarande utbildningen, dels att de enskilda organisationernas volontärer har möjlighet att få räkna fullgjord u-landstjänstgöring som värnplikt.

FPU påminner om att Sandöskolan inrättades som ett alternativ för dem som ansåg att arbete i u-länder var ett bättre sätt än normal värnplikt att minska klyftor och konfliktrisker i världen.

Skulle förslaget till fredskår inte genomföras eller utbildningen förläggas någon annanstans vill FPU inte förorda en förändring av utbildningen vid Sandöskolan.

Kooperativa förbundet (KF) och *Swedish Cooperative Centre (SCC)* framhåller att man får råd att utbilda fler biståndsarbetare om man överger kopplingen mellan värnplikt och biståndsutbildning/u-landstjänst.

Svenska Missionsrådet (SM) instämmer i Ringmars särskilda yttrande i denna fråga.

Frikyran hjälper förordar att en speciell u-landsutbildning och/eller genomförd fredskårstjänstgöring får utgöra alternativ till vapenfri tjänst. I försöken att åstadkomma en breddning av tjänstgöringsalternativen för vapenfria har utbildningen vid Sandöskolan varit ett av de mest meningsfulla, även om alltför få fått tillgång till det.

Sveriges Kristna Ungdomsråd (SKU) menar att man bör utreda möjligheten av ett fortsatt värnpliktsutbildningsalternativ med liknande innehåll som nuvarande men till lägre kostnad.

Socialdemokratiska Ungdomsförbundet (SSU) ser det som en tillgång att det finns möjlighet för värnpliktiga att bland olika alternativ för att fullgöra samhällstjänst kunna söka u-landsutbildning. Eventuellt kan krav på att utföra viss tids tjänst i u-land kopplas till värnpliktsalternativet för att räknas som fullgjord samhällsplik.

Sandöskolan, 1979/80 års och nuvarande elevkårer vill ha kvar biståndsutbildningen som alternativ till värnplikt. För att motverka de nuvarande

negativa effekterna men behålla den positivt rekryteringsbreddande effekten bör man, som alternativ till värnplikt/vapenfri tjänstgöring, kräva u-landstjänstgöring efter genomgången u-landsutbildning. Med en värnpliktskoppling kan man nå annars svårrekryterade yrkesgrupper.

Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan stöder den typ av värnpliktsalternativ som utredningen skisserat.

Vapenfria arbetsgruppen vid Sandöskolan föreslår att bistånds- och katastrofutbildningen vid Sandö inte läggs ner som ett alternativ till vapenfri tjänstgöring och värnplikt innan ett liknande alternativ ersätter detta.

Arbetsgruppen föreslår också att fredskårstjänst och volontärtjänst under två år inklusive utbildning räknas som ett tjänstgöringsalternativ för vapenfria.

9 Fredskårsutbildningen

A. Sammanfattning av remissorganens synpunkter

Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Biståndsutbildningsnämnden (BUN), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU), Lutherhjälpen samt Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan förordar att fredskårsutbildningen förläggas till Sandöskolan i Kramfors. BUN, TCO, och FPU föreslår att enskilda organisationer också bör erbjudas utbildning för volontärer vid Sandöskolan. Svenska Röda Korset (SRK) föreslår en nära samverkan mellan den föreslagna stiftelsen och fredskårsinstitutionen.

Riksrevisionsverket (RRV) anser att fredskåren bör införlivas med SIDA.

Frikyrkan Hjälper vill inte att statlig volontärutbildning skall vara krav för statliga bidrag.

B. Remissvar

Biståndsutbildningsnämnden (BUN) tillstyrker utredningens förslag att till Sandöskolan förlägga speciallinjer dels för utbildning av fredskårsdeltagare och volontärer och dels för förberedande och kompletterande språkutbildning. BUN rekommenderar att Sandöskolans erfarenheter och resurser utnyttjas vid rekryteringen till och vid hemmaadministrationen av en fredskår utanför SIDA.

Riksrevisionsverket (RRV) anser att fredskåren bör införlivas med SIDA.

Svenska Röda Korset (SRK) föreslår att stiftelsen också får ett övergripande samordningsansvar och nära samverkar med den föreslagna fredskårsinstitutionen.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län instämmer i förslaget att förlägga fredskåren till Sandöskolan.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) tillstyrker att fredskårs- och volontärsutbildningen samordnas. Detta kan ske i samband med en förändring av nuvarande utbildning på Sandö. TCO har i princip tillstyrkt förslaget om ny fredskår.

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU) föreslår att utbildningen av fredskårister förläggs till Sandöskolans lokaler. FPU vill också peka på möjligheten att förlägga andra volontärorganisationers utbildning till Sandöskolan.

Lutherhjälpen biträder utredningens förslag om att förlägga fredskåren till Sandöskolan.

Frikyrkan Hjälper framhåller att den föreslagna utbildningen för u-landsvolontärer utformas till erbjudanden till organisationer och inte krav.

Statsanställdas förbunds och Statstjänstemannaförbundets avdelningar vid Sandöskolan föreslår att fredskårsutbildningen förläggs till Sandö.

10 Övriga synpunkter

Ambassaden i Dacca instämmer i förslaget att båda makars möjlighet till arbete är en viktig fråga som bör kunna tas upp vid förhandlingar om bistånds- eller samarbetsavtal.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) anser att makars möjlighet till arbete bör kunna tas upp som en särskild punkt vid förhandlingar om bistånds- eller samarbetsavtal.

